

วารสาร

JMBR

مجلةพุทธโสธรปริทัศน์

Journal of MCU Buddhasothorn Review

ISSN: 2773-9554 (Online)

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (2022) : มกราคม - มิถุนายน

JMBR

Vol.2 No.1 January - June 2022

วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์

Journal of MCU Buddhasothorn Review

ISSN: 2773-9554 (Online)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน 2565

Vol.2 No.1 January – June 2022

• วัตถุประสงค์

วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ เป็นวารสารวิชาการ ราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ) คือ ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม-มิถุนายน, ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม-ธันวาคม มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการผลิตผลงานทางวิชาการและงานวิจัยด้านพระพุทธศาสนา เพื่อให้บริการทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่สังคม เพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ในการเผยแพร่บทความวิชาการและบทความวิจัยแก่ผู้บริหาร คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย และนิสิต นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านศาสนาและปรัชญา พระพุทธศาสนาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ในขอบข่ายเนื้อหาสาขาวิชาสังคมวิทยา ศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

- บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิง ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร
- ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้รับการตรวจสอบทางวิชาการจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) อย่างน้อย 2 ท่านต่อบทความ
- ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะของกองบรรณาธิการ วารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์

• เจ้าของ

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา 24000 โทรศัพท์/โทรสาร 0-3882-0916

Email: mcujsothorn@gmail.com

<http://sothorn.mcu.ac.th>

• **ที่ปรึกษาวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์**

พระราชปรีดิสุนทร

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระครูปรีติธรรมาภรณ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

พระมหาวิเชียร สิริวิฑฒโน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

• **บรรณาธิการ**

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุพล พรหมมี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

• **หัวหน้ากองบรรณาธิการ**

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภูริทัต ศรีอร่าม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

• **กองบรรณาธิการ**

รองศาสตราจารย์ ดร.บุญร่วม คำเมืองแสน

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อำนาจ ปาอ้าย

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด

มหาวิทยาลัยบูรพา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมคิด ดวงจักร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรรณรายณ์ ทรัพย์แสนดี

มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

ดร.บุญยอด ศรีรัตนสรณ์

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชครินทร์

ดร.สกุล อ้นมา

มหาวิทยาลัยบูรพา

พระปลัดสมชาย ปโยโค, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

พระพรหมพิริยะ ถาวโร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

นายพรภิรมย์ ยอดบุญ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร

• **คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร มจร พุทธโสธรปริทรรศน์ (Peer Review)**

สาขาวิชา ศาสนา, ปรัชญา, พระพุทธศาสนา, ครุศาสตร์, มนุษยศาสตร์, สังคมศาสตร์

• **ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง

รองศาสตราจารย์ ดร.สมชัย ศรีนอก

รองศาสตราจารย์ ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย

รองศาสตราจารย์ ดร.สุเทพ พรหมเลิศ

รองศาสตราจารย์ ดร.กฤต ศรียะอาจ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชัย สมอเนื่อ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มัน เสือสูงเนิน
พระมหาภุชงค์นันท์ เสฏฐเมธี, ดร.

• ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์กิริติ บุญเจือ
รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์
รองศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร ดอกจันทร์
รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน
รองศาสตราจารย์ ดร.ศานติ ภัคดีคำ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราภรณ์ พจนอารีวงศ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรณรายณ์ ทรัพย์แสนดี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย คงศิริภักดี
ดร.สกฤติ อีสริยานนท์
ดร.รวีช ตาแก้ว
ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเศษ ดร.เอนก สุวรรณบัณฑิต
ดร.วิฑิตลักษณ์ จันทนสมบัติ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อดุลย์ คนแรง
พระมหาปิยะบุตร ปญญาทตฺตโน, ดร.

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
นักวิชาการอิสระ
มหาวิทยาลัยบูรพา
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

• ฝ่ายประสานงานและจัดการ

• พิสูจน์อักษร

พระใบฎีกาพงษ์ศักดิ์ ขนติพล
พระครูสังฆรักษ์สวงศ์ นาถสีโล
พระเอนก คุณวุฒโฒ
นายเจตนิพัทธ์ พิทยานุวัฒน์
นางสาวศิตภัทร ศิริฉัตรเดชา
นางนิรมล ตริตตราเพชร

พระครูสังฆรักษ์วิชิตกร ธีรจิตโต, ดร.
พระมหาสหาย กนตธมโม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมภพ สายหยุด
นายศิลปะ หินไชยศรี
นางน้ำทิพย์ มั่งคั่ง

• งานสมาชิก

พระมหาเกรียงไกร กิตติบุญโณ
นายสมศักดิ์ ธรรมศร

นางสาวนฤมล โพธิ์ทอง

• บันทึกข้อมูล

นางกาญจนา เชี่ยวชาญ
นางวลัยพรรณ ไชทอง

นางสาวสุธิดา ทองอินทร์
นางสาววารุณี กราบตุ้ม

• งานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

พระมหาประสพสุข ปิยภาณี

- นิติกร

นายสมศักดิ์ ทารินทร์

นายปัญญา โพธิ์ทอง

นายไพสม สายหยุด

- ภาพ/ศิลปะ

พระมหาประสพสุข ปิยภาณี

นายสิทธิกร พันศิริ

- ออกแบบปก

พระพรหมพิริยะ ถาวโร

- จัดรูปเล่ม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ภูริทัต ศรีอร่าม

นายพรภิรมย์ ยอดบุญ

- สำนักงาน

วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง
ฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา 24000 โทรศัพท์/โทรสาร 0-3882-0916

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้เป็นปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2565) มีบทความที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ จำนวน 7 เรื่อง ดังนี้

1) เรื่อง การอนุวัติวัฒนธรรมของอนัมนิกายในประเทศไทย โดย พระศราวุธ จันทนะ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการอนุวัติวัฒนธรรมของอนัมนิกายในประเทศไทย

2) เรื่อง การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน โดย พรภิรมย์ ยอดบุญ มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอหลักโยนิโสมนสิการมาประยุกต์กับการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน

3) เรื่อง แนวทางการนำหลักปฏิสัมพันธ์มาใช้ในการอธิบายธรรมะ โดย ชาริสนิธิ รัตนบุรี และ ภูริทัต ศรีอร่าม มีวัตถุประสงค์เพื่อเพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ในวิถีดิสตริค และเพื่อวิเคราะห์การนำหลักปฏิสัมพันธ์มาใช้ในการอธิบายธรรมะ

4) เรื่อง การสร้างกุศลจริยาเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการตื่นรู้ โดย กรกนก ศรีสุวรรณ และ ภูริทัต ศรีอร่าม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างกุศลจริยา และเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการตื่นรู้ตามแนวพระพุทธศาสนามหาน

5) เรื่อง Buddhist Nationalism and National Security in Thailand โดย Phramaha Kritthanin Detchakbodin มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนออัตติชาตินิยมทางพระพุทธศาสนากับความมั่นคงของชาติในประเทศไทย

6) เรื่อง การพัฒนาพฤติกรรมที่ดีของบุคคลโดยใช้หลักศีล 5 โดย นภัสวรรณ บุญยชัยเยียร มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอการพัฒนาพฤติกรรมที่ดีของบุคคลโดยใช้หลักศีล 5

7) เรื่อง ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของผู้ประกอบการในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) : กรณีศึกษา ตลาดตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา โดย พิชชาภา อึ้งประเสริฐ, จิราภรณ์ ไพรบูลย์ทรัพย์ และ ศิณัท ศิริฉัตรเดชา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ และเพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มผู้ประกอบการตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

สุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่า ผลงานวิชาการที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุพล พรหมมี

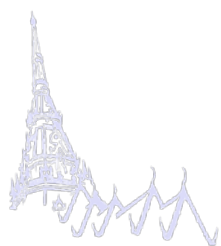
บรรณาธิการ

สารบัญ

	หน้า
บทบรรณาธิการ	I - V
บทความวิชาการ	
การอนุรักษ์วัฒนธรรมของอนัมนิกายในประเทศไทย	1 - 12
พระศราวุธ จันทนะ	
วัดอุภัยภาติการาม (ชำปอกง) คณะสงฆ์อนัมนิกายแห่งประเทศไทย	
การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน	13 - 25
พรภิรมย์ ยอดบุญ	
สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
แนวทางการนำหลักปฏิสัมพันธ์มาใช้ในการอธิบายธรรมะ	26 - 39
ชาริสิวิณี รัตนบุรี และภุริทัต ศรีอร่าม	
สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	
การสร้างกุศลจริยาเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการตื่นรู้	40 - 52
กรกนก ศรีสุวรรณ และภุริทัต ศรีอร่าม	
สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	
Buddhist Nationalism and National Security in Thailand	53 - 62
Phramaha Kritthanin Detchakbodin	
Buddhasothorn Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya	
University	
การพัฒนาพฤติกรรมที่ดีของบุคคลโดยใช้หลักศีล 5	63 - 74
นภัสวรรณ บุญยัษฐี	
สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	
บทความวิจัย	
ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มผู้ค้าบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร	75 - 89
ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19	
พิชชาภา อึ้งประเสริฐ จิราภรณ์ ไพรบุญทรัพย์ และศิตภัทร ศิริฉัตรเดชา	
มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนนครินทร์	

การอนุวัติวัฒนธรรมของอนัมนิกายในประเทศไทย

The Implement Cut Ture of Ānamnikāya in Thailand

พระศราวุธ จันทนะ

Phra Sarawut Jantana

วัดอุภัยภาติการาม (ชำปอกง) คณะสงฆ์อนัมนิกายแห่งประเทศไทย

Wat Upaipatikaram (Sampokong), Anam Nikaya of Thailand, Thailand

Email: sarawut.jan52011@gmail.com

Received February 20, 2022; Revised March 3, 2022; Accepted June 14, 2022

บทคัดย่อ

อนัมนิกาย เป็นนิกายย่อยของนิกายมหายานในประเทศไทย ที่มีจุดเริ่มต้นมาจากคณะสงฆ์จากประเทศเวียดนาม ได้อพยพเข้ามาเพื่อลี้ภัยสงครามในสมัยกรุงธนบุรี โดยการอาราธนาจากพุทธศาสนิกชนชาวเวียดนามที่ได้อพยพเข้ามาก่อน วัฒนธรรมดั้งเดิมของคณะสงฆ์อนัมนิกายในช่วงแรก มีการปฏิบัติเช่นเดียวกับพระพุทธรูปมหายานในประเทศอื่น ๆ เช่น ประเทศจีน เกาหลี ญี่ปุ่น และเวียดนาม เป็นต้น แต่เนื่องจากต้องพลัดพรากจากถิ่นที่อยู่เดิม เข้ามาสู่ประเทศไทยอันเป็นประเทศแห่งพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งในช่วงต้นพุทธศาสนิกชนคนไทย แต่เดิมไม่เคยคุ้นชินมาก่อน ทำให้เกิดความเข้าใจผิดขึ้นบ้างในหลาย ๆ ครั้ง ดังนั้น วัฒนธรรม การปฏิบัติ รวมทั้งพิธีกรรมต่าง ๆ จึงต้องมีการอนุวัติ หรือปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมของประเทศไทย จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่า วัฒนธรรม การปฏิบัติ รวมทั้งพิธีกรรมดั้งเดิมของอนัมนิกายเป็นเช่นไร วัฒนธรรม การปฏิบัติ รวมทั้งพิธีกรรม ที่ได้รับการปรับเปลี่ยน หรืออนุวัติเป็นเช่นไร และมีแนวโน้มที่จะมีการเปลี่ยนแปลง หรืออนุวัติต่อไปอีกหรือไม่อย่างไร บทความนี้จึงต้องการนำเสนอการอนุวัติวัฒนธรรมของอนัมนิกายในประเทศไทยเพื่อตอบคำถามข้างต้น

คำสำคัญ: มหายาน; อนัมนิกาย; วัฒนธรรม

Abstract

Ānamnikāya was a sub-sect of the Mahāyana sect in Thailand. It was beginning with the Saṅgha from Vietnam had immigrated to stay asylum in the Thonburi period. Buddhamāyaka Vietnam in Thailand invited them come in. The traditional culture of the first sect of Ānamnikāya is practiced like Mahāyana Buddhism in other countries such as China, Korea, Japan, and Vietnam. Due to having to be separated from their original residence entered Thailand as a country of Theravada Buddhism. At the beginning, Thai Buddhists were never

familiar before, Causing some misunderstandings. Therefore, the practice culture, including various rituals, must be adjusted to suit the culture of Thailand. It is an interesting point that the culture, practices and rituals What is the origin of the Ānam sect? What is culture, including rituals That had been modified? And is likely to change or advance further or not? This article would like to present the implement culture of Ānamnikāya in Thailand to answer the above question.

Keywords: Mahāyana; Ānamnikāya; Culture

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งที่มีอายุยาวนานนับพันปี ซึ่งผ่านกาลเวลามายาวนาน จึงเคยประสบปัญหาต่าง ๆ มากมาย ทั้งจากบุคคลในศาสนา และบุคคลนอกศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาได้มีการประยุกต์สิ่งต่าง ๆ จนเป็นต้นเหตุให้เกิดนิกายขึ้นมามากมาย เพื่อให้พระพุทธศาสนาหลุดพ้นจากปัญหาเหล่านั้น โดยเฉพาะพระพุทธศาสนามหายาน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562) ในอดีตพระพุทธศาสนามหายานเคยรุ่งเรืองในแผ่นดินไทยมาก่อน โดยมีการค้นพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาแบบมหายานมากมายในโบราณสถานต่าง ๆ ของอาณาจักรขอม และอาณาจักรศรีวิชัย โดยหลักฐานสำคัญคือเจดีย์พระธาตุไชยา รูปสลักหรือรูปเคารพของพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2533) เป็นต้น หลังจากนั้นพระพุทธศาสนามหายานก็ได้เสื่อมไปในช่วง พุทธศตวรรษที่ 18 เหลือเพียงความเชื่อเพียงบางส่วนเท่านั้น (สุพรรณิ ประสงค์, 2562) ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรี เชื้อพระวงศ์อนัมนัม (เวียดนาม) นามว่า องเชียงซุน ได้พาคนเวียดนามบางส่วนลี้ภัยกบฏที่เมืองเว้ เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และได้มีศรัทธาสถาสร้างวัดมหายานแบบเวียดนามขึ้นในประเทศไทย คือ วัดทิพย์วารีวิหาร (□ □ □) และวัดมงคลสมาคม (□ □ □) พร้อมทั้งได้นิมนต์พระภิกษุจากเวียดนามมาจำพรรษาเพื่อประกอบศาสนกิจทางมหายาน (วัดอุภัยราชบำรุง, 2543) และได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนามหายานอนัมนิกายในประเทศไทย

วัฒนธรรมดั้งเดิมของอนัมนิกาย

อนัมนิกายเป็นเพียงชื่อเรียกคณะสงฆ์มหายานที่มาจากเวียดนามเข้ามาในประเทศไทย เพียงเพื่อไม่ให้เป็นการสับสนกับคณะสงฆ์ที่มาจากประเทศจีน ที่เรียกว่า จีนิกาย แต่ความเป็นจริงแล้ว ทั้งอนัมนิกาย และจีนิกายต่างนับถือพระพุทธศาสนามหายานทั้งสิ้น ดังนั้น วัฒนธรรมดั้งเดิมของอนัมนิกายจึงเป็นแบบมหายาน เช่นเดียวกับในต่างประเทศ ดังนี้

1. ความเป็นอยู่

พระสงฆ์อนัมนิกายเดิมที่มีกิจวัตรประจำวันเหมือนวัดมหายานในต่างประเทศ เช่น การขบฉัน มีการฉันภัตตาหารเจ ฉ้น 3 มื้อ และบิณฑบาตเพียงวันสำคัญเท่านั้น เป็นต้น มีการปฏิบัติธรรมแบบฉาน หรือ เซ็น (□) เนื่องจากอนัมนิกายมีบูรพาจารย์สืบทอดมาจากพระโพธิธรรม ดาตหม่าโต้วซือ (□ □ □ □)

ในอนันนิกายมีสองสาย คือ สายหลินจี ล้อมเต (□ □ □) ปัจจุบันสืบทอดมาถึงรุ่นที่ 43 และสายเฉาตง ต่าวต่อง (□ □ □) ปัจจุบันสืบทอดมาถึงรุ่นที่ 64 ซึ่งการนับรุ่นเช่นนี้ เป็นธรรมเนียมที่สำคัญมากในมหายาน เมื่อได้เข้ามาสู่ร่มกาสาฬพัศตร์แล้ว ถือว่าได้ตัดขาดจากวงศ์ตระกูลเดิม และเข้ามาสู่ตระกูลแห่งองค์พระศรีศากยมุนีพุทธเจ้า หรือทิดกามิวนีเฝ็ก (□ □ □ □ □) ดังนั้น พระสงฆ์มหายานจึงมีแซ่เดียวกัน คือ ศากยะ ทิด (□) และตามด้วยฉายาที่พระอุปัชฌาย์ตั้งให้ตามลำดับรุ่น เช่น ทิดเพือกเตื่อง (□ □ □) เป็นต้น ซึ่งในแต่ละสายจะมีการเทียบรุ่นเพียงในสายเท่านั้น และจะไม่มี การเทียบรุ่นแบบข้ามสาย

2. การครองผ้า

การครองผ้าของพระมหายาน ได้มีการแบ่งตามชั้นพรช และสมณศักดิ์ไว้ เช่น จีวรสีแดง ใช้สำหรับพระภิกษุ 10 พรชขึ้นไป เจ้าอาวาสใช้ชุดสีเหลือง และจีวรสีเหลือง ห่วงและตะขอจีวรที่เป็นรูปไม้ฉัตร (□ □) ใช้สำหรับพระผู้ใหญ่ เนื่องจากเป็นเครื่องสูงซึ่งในอดีตรับพระราชทานจากฮ่องเต้จีน มีการใส่รองเท้าหุ้มส้น ใส่ถุงเท้า และสวมหมวก ซึ่งหมวกเองก็สามารถแบ่งพรชกาลของพระสงฆ์มหายานได้เช่นกัน นอกจากนี้ การครองผ้ายังมีการแบ่งตามพิธีกรรมได้อีกด้วย เช่น พิธีทิ้งกระจาด หรือ ชิโกโผ้วโต้ว (□ □ □ □) ไท่ก่า (เจ้าพิธี) มักมีการครองผ้าหลากสี เช่น เหลือง-แดง แดง-ทอง ม่วง-ดำ เป็นต้น และยังมีการปักลายที่สวยงามอีกด้วย หมวกในพิธีทิ้งกระจาด หรือวัชรมาลา (□ □ □) ก็มีหลายสีเช่นกัน เช่น เหลือง แดง น้ำเงิน ม่วง เป็นต้น และยังมีการปักลายที่สวยงามอีกด้วย (องสังฆรักษ์จักรพันธ์ เกียนเหว, 2565) การครองผ้าปกติ หรือชุดปกติ มีการใส่เสื้อ กางเกง สำหรับพระจะมีเสื้ออ้าวกึ่ง เพื่อบ่งบอกสถานะเพิ่มหนึ่งตัว การออกไปทำกิจนอกวัด จะสวมอ้าวโหว่ หรือเสื้อยาวคลุมข้อเท้า 1 ตัว ทับด้านนอกไว้ จึงสามารถออกนอกวัดได้ (คณะสงฆ์อนันนิกายแห่งประเทศไทย, 2537)

3. พิธีกรรม

พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในมหายานอนันนิกายมีพิธีกรรมอันเป็นอัตลักษณ์ บ่งบอกถึงความเป็นมหายานต่าง ๆ ดังนี้

1. บูชาดาวนพเคราะห์ บ้ายโต้ว

พิธีบูชาดาวนพเคราะห์ บ้ายโต้ว (□ □) เป็นพิธีบูชาดาวนพเคราะห์ทั้ง 9 พระองค์ ที่ประกอบไปด้วย พระพุทธเจ้า 7 พระองค์ คือ พระวิชัยโลกมจรพุทธะ พระศรีรัตนโลกประภาโมหิศวรพุทธะ พระเวปุลลรัตนโลกวรรณสิทธิพุทธะ พระโศกโลกวิชัยมงคลพุทธะ พระวิสุทธิอาศรมโลกเวปุลลปรัชญาวิภาคพุทธะ พระธรรมมติธรรมสาครจรโลกโมโนพุทธะ พระเวปุลลจันทรโลกโกสัชชไวฑูรย์พุทธะ ได้นิรมานกายเป็นดาวนพเคราะห์ทั้ง 7 คือ พระอาทิตย์เทวา พระจันทร์เทวา พระอังคารเทวา พระพุธเทวา พระพฤหัสบดีเทวา พระศุกร์เทวา และพระเสาร์เทวา พระโพธิสัตว์อีก 2 พระองค์ คือ พระศรีสุขโลกปัทมมารถอลังการโพธิสัตว์ และพระศรีเวปุลลสังสารโลกสุขอิศวรโพธิสัตว์ ได้นิรมานกายเป็นดาวนพเคราะห์อีก 2 คือ พระราหูเทวา และพระเกศเทวา เพื่อบริหารธาตุทั้ง 5 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และทอง ให้สมดุลกัน (Wikipedia, 2565) ให้ช่วยปกป้องคุ้มครองรักษาให้พุทธศาสนิกชนมีความสุขตลอดในปีนั้น ๆ คัมภีร์ที่ใช้สวดหรือสาธยาย คือ บ้ายโต้วกิน (□ □ □) โดยในเนื้อหาเป็นการถวายพระพรพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ พระสังฆราช รวมทั้งพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ให้อยู่เย็นเป็นสุข มีชัยชนะยิ่งยงนาน ข้าวปลาธัญญาหารอุดมสมบูรณ์

และฝนตกต้องตามฤดูกาล พิธีดังกล่าว มักจัดขึ้นในช่วงวันขึ้นปีใหม่จีน หรือตรุษจีน คือวันที่ 1 เดือน 1 ตามจันทรคติจีน เป็นเวลา 1 เดือน และมักมีการจัดขึ้นในช่วงเทศกาลกินเจ เดือน 9 ซึ่งเป็นพิธีเกี่ยวกับการบูชาดาวนพเคราะห์อีกด้วย

2. ทิ้งกระจาด โผโด่เจิงเต้โกโหัน

พิธีทิ้งกระจาด (องใบฎีกาสิริชัย เหว่คั่น, 2560) โผโด่เจิงเต้โกโหัน (□ □ □ □ □ □) ชิโกโผ่วโด้ว (□ □ □ □) หรือเทศกาลอุลลัมพะนะ (□ □ □ □) พิธีนี้จัดเพื่อเซ่นไหว้ดวงวิญญาณไร้ญาติ ทั้ง 36 จำพวก ที่ได้รับการปลดปล่อยจากนรกขุมมีสาระสำคัญของการทิ้งกระจาด คือ การแจกทานข้าวสารอาหารแห้ง แก่ผู้ยากไร้ และเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลนั้นให้แก่ดวงวิญญาณไร้ญาติทั้งหลายให้ไปจุติยังแดนสุขาวดี เบื้องทิศตะวันตก แห่งองค์พระอมิตาภพุทธเจ้า

ในพระสูตรฝ่ายมหายาน โยคะตันตระอัคนีขาลมฺขเปรตพลีโยคกรรม หรือพระสูตรว่าด้วยพิธีเทกระจาด มีใจความกล่าวว่า สมัยหนึ่งพระพุทธเจ้า (พระศากยมนีพุทธเจ้า) ทรงประทับ ณ วัดนิโครธาราม ในเมืองกรุงกบิลพัสดุ์ ขณะนั้น พระอานนท์ พุทธอนุชา ทรงปลีกวิเวกไปเข้าฌานสมาบัติในป่า ขณะที่กำลังเข้าฌานอยู่นั้น มีเปรตตนหนึ่ง สภาพน่าเกลียดร่างกายดำ ผอมแห้ง ในปากมีไฟพลูโผล่อยู่ตลอดเวลา ได้กล่าวกับพระอานนท์ว่า “หากพระคุณเจ้าไม่กระทำการกุศลอุทิศให้กับเหล่าฝูงเปรต แลคนยากคนจนทั้งหลาย อีก 3 วัน พระคุณเจ้าจักถึงกาลมรณภาพ” พระอานนท์พุทธอนุชาทรงหวาดกลัวอย่างยิ่ง จึงกลับไปวัดนิโครธาราม แล้วได้ทรงถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องที่เกิดขึ้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงตอบกลับพระอานนท์ผู้เป็นพุทธอนุชาว่า “อย่าทรงหวาดกลัวไปเลยหนา เปรตตนนั้นไม่ใช่ใครอื่นใด ที่แท้ คือ พระอวโลกิเตศวร (เจ้าแม่กวนอิม) ที่ทรงนิรมานกายให้พระอานนท์ทรงมาบอกเรื่องนี้ เพราะว่า สมัยก่อนนั้น เรา ตถาคตเคยเป็นศิษย์ของสำนักพระอวโลกิเตศวร ซึ่งพระองค์ทรงเคยสอนมหาธารณิมนตร์แก่เรา อันเรานำมาใช้โปรดเหล่าสรรพสัตว์และเพื่อโปรดเหล่าเปรต ซึ่งเป็นมหากุศลอันใหญ่ยิ่ง บัดนี้ เราตถาคต จักแสดงเหล่าธารณิมนตร์ให้แก่เธอเพื่อใช้โปรดสัตว์” โดยในที่สุดแห่งพระสูตรเป็นบทอุทิศกุศลจากการประกอบพิธีพลีกรรม มีการผูกเป็นสโลกไว้อย่างไพเราะว่า

ภาษาจีน	คำอ่าน	คำแปล
□ □ □ □ □ □ □	ที่ถึถึถึถึถึถึถึถึ	การบำเพ็ญกุศลเปรตพลีอันประเสริฐนี้
□ □ □ □ □ □ □	โยเบียนทั้งเพื่อยกยาโฮยเฮื่อง	ขอปริมาณะซึ่งกุศลสำเร็จไม่มีประมาณ
□ □ □ □ □ □ □ (□ □)	โผเหวียนกล่อมหนิดจื่อโกโหัน (จั้งซัน)	จงแผ่ไปแก่เหล่าวิญญาณไร้ญาติผู้หลงจมอยู่ในวัฏสงสาร (สรรพสัตว์)
□ □ □ □ □ □ □	ต็อกหยางโยเหลื่องกวางเฟิกซัก	จงไปอุปัถยิยังพระอมิตาภพุทธเกษตรโดยพลัน
□ □ □ □ □ □ □	ชีฟางตามเท้อตเตียตผู้	(ขอนอบน้อมแด่)พระพุทธเจ้าในตรีกาลทั้งทิศทิศ

ภาษาจีน	คำอ่าน	คำแปล
□ □ □ □ □ □ □	ยังทุโผเหี้ยนกวางตือต่าย	(ขอนอบน้อมแด่)พระมัญชุศรี, พระสมันตภัทร, พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์
□ □ □ □ □ □ □	จื่อโตนโป๊ตักมาฮาตัก	(ขอนอบน้อมแด่)ปวงพระโพธิสัตว์มหาสัตว์
□ □ □ □ □ □ □	มาฮาปัตตยาบาฮาหมิก	(ขอนอบน้อมแด่)มหาปรัชญาปารมิตา

ตารางที่ 1 แสดงภาษาจีน คำอ่าน และคำแปล สโลกอุทิศกุศลจากการประกอบพิธีปลีกรรม

พิธีทั้งกระเจดไทยทาน ช่วงเทศกาลเริ่มจัดขึ้นในช่วงวันที่ 1 เดือน 7 ตามจันทรคติจีน เป็นเวลา 1 เดือน และมีการจัดนอกเทศกาลบ้างตามความเหมาะสม

3. กินเจ

พิธีกินเจ หรือเทศกาลกินเจ ก้าววงเซ่งฮ้อย (□ □ □ □) ซึ่งจัดขึ้นในบางวัด หรือพุทธศาสนิกชนมักเดินทางมานิมนต์พระจากวัดต่าง ๆ เพื่อเดินทางไปประกอบพิธีให้ตลอดเก้าวัน ในพิธีกินเจนี้ เป็นการจัดขึ้นเพื่อถือศีล รักษาความบริสุทธิ์ทั้งกายและใจ เพื่อบูชาดาวนพเคราะห์ทั้ง 9 (□ □ □ □) คือ พระอาทิตย์เทวา พระจันทร์เทวา พระอังคารเทวา พระพุธเทวา พระพฤหัสบดีเทวา พระศุกร์เทวา พระเสาร์เทวา พระราหูเทวา และพระเกศเทวา ที่เป็นนิรมานกายของพระพุทธเจ้า 7 พระองค์ และพระโพธิสัตว์อีก 2 พระองค์ พิธีกรรมในช่วงเทศกาลกินเจจะเป็นการรวมทุกพิธีกรรมข้างต้นไว้ และมีการให้ทานบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ เช่น การแจกทาน ปลอยสัตว์ เป็นต้น พิธีกินเจมักจัดขึ้นในวันที่ 1 – 9 ในเดือน 9 ตามจันทรคติจีน

การปฏิบัติตัวสำหรับพุทธศาสนิกชนในการกินเจ คือ

1) สวมชุดสีขาว เพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความสะอาดบริสุทธิ์
2) ไม่รับประทานอาหารที่มีเนื้อสัตว์ และส่วนผสมวัตถุดิบที่มาจากสัตว์ รวมทั้งนม น้ำผึ้ง ไข่ เจลาติน คอลลาเจน เพื่อเป็นการไม่เบียดเบียน เนื่องจากการรับประทานเนื้อสัตว์ หรือประกอบอาหารที่มาจากเนื้อสัตว์รวมทั้งวัตถุดิบที่มาจากสัตว์ ถือเป็นการเบียดเบียนสัตว์ เพราะการประกอบอาหารได้ต้องทำการฆ่า ทรมาน หรือทารุณกรรมสัตว์ ถึงแม้ไม่ได้กระทำด้วยตนเองก็ตาม แต่ก็ถือว่ามีส่วนให้การสนับสนุนการเบียดเบียนสัตว์ด้วย ดังนั้น การถือศีลกินเจจึงไม่รับประทานอาหารที่มีส่วนผสมของเนื้อสัตว์ และวัตถุดิบที่มาจากสัตว์

3) ไม่รับประทานผักที่มีกลิ่นฉุน เช่น กระเทียม หัวหอม กุยช่าย ใบยาสูบ เนื่องจากผักที่มีกลิ่นฉุนจะทำให้เกิดอารมณ์ทางเพศและเป็นพิษต่อร่างกาย

4) รักษาศีลอย่างเคร่งครัด ไม่ว่าจะเป็นศีล 5 ศีล 8 เป็นต้น

5) ให้ทานแก่เหล่าสรรพสัตว์ผู้ตกทุกข์ได้ยากทั้งหลาย

6) ร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ของทางโรงเจ คือ พิธีทางพระพุทธศาสนาเพื่ออบรมจิตใจไม่ให้ฝักใฝ่ในกิเลสทั้งหลาย พร้อมทั้งเจริญสมาธิภาวนาตามพระภิกษุ สามเณรเพื่อเป็นบรรทัดฐานในการภาวนาและปฏิบัติต่อไป (สามเณรคงศักดิ์ ชันธิวิชัย, 2541) การกินเจนั้น ถือเป็นการสร้างบุญในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทด้วย

4. บรรพชาอุปสมบท

ในทางพระพุทธศาสนาหายานในประเทศไทย ทั้งอนัมนิกายและจีนิกาย (องสรภารมธรรส (บัวเอ็ง), 2502) ต่างมีการสืบทอดศาสนทายาทโดยการบรรพชาสามเณร และอุปสมบทพระภิกษุ เช่นเดียวกับพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยใช้คัมภีร์การบรรพชาอุปสมบทในแบบมหายาน มีการถามตอบ เช่นเดียวกันกับเถรวาท และมีการกล่าวตาม แต่กลุบุตรทั้งหลายที่เข้าบรรพชาอุปสมบท ต้องปลงผมและไว้ปอยผมไว้กลางศีรษะ 1 หย่อม เพื่อให้พระอุปัชฌาย์ได้ถามด้วยความตอนหนึ่งในคัมภีร์ว่า ดูก่อนสิลบุตร เกศาจากปอยหนึ่งอันเป็นปอยสุดท้าย ณ เบื้องอุตมังก์ของเธอ เรียกว่า “จุฬา” นี้ นับแต่เบื่องกาลอันไม่ปรากฏเขตมาแล้วเป็นปัจจัยให้เธอสร้างเสมอกุศล กิเลส กรรมต่าง ๆ เธอจึงไม่สามารถล่วงพ้นจากวัฏสงสารไปได้ บัดนี้เธอปรารถนาที่จะล่วงพ้นจากโอฆกันดารดังกล่าว เราจักเป็นผู้ปลงจุฬาอันนี้เธอพึงสละได้ไหม ? และในพระพุทธศาสนาหายานมีการมอบไม้ชักขระ โดยมีความตอนหนึ่งในคัมภีร์ว่า ดูก่อนพุทธบุตร ไม่นี้นี้ภาษาอินเดียเรียกว่า ไม้ “ชักขระ” โดยอรรถว่า เป็นไม้แห่งปัญญา เมื่อเธอเที่ยวบิณฑบาตถือไม้นี้อยู่ พึงสั่นไม้นี้ขึ้นให้ปรากฏเสียงเพื่อรักษาตนให้พ้นอันตราย มีสุนัขดุ เป็นต้น เรามอบแก่เธอ ณ บัดนี้ เธอพึงน้อมรับไว้มโหฬาร ไม้ชักขระนี้ เป็นมูลแห่งคุณธรรม และญาณจรรยาทั้งหลาย ผู้ปฏิบัติตามธรรมมานุธรรมะปฏิบัติย่อมบรรลุถึงฝั่งแห่งปัญญาโดยแท้

5. กงเต็ก

พิธีกงเต็ก (□ □) (พระสหพน เพื่อกตั้ง และคณะ, 2558) เป็นการบุญกุศลตามลัทธิพิธีในพระพุทธศาสนาหายานเพื่ออุทิศกุศลให้แก่ผู้วายชนม์ เพื่อจะได้ไปเสวยทิพย์สุขในแดนสุขาวดีพุทธเกษตรแห่งองค์พระอมิตาพุทธเจ้า ซึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีของบุตร หลาน ญาติ มิตร โดยมีประวัติความเป็นมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์เหลียง แห่งประเทศจีน โดยพระเจ้าเหลียงบูตี้ได้ขอให้ช่วยทำพิธีเพื่ออุทิศบุญกุศลให้กับพระนางฮีสี่องค์หาพระมเหสีที่ได้ล่วงลับไป เพื่อให้รอดพ้นจากความทุกข์ทรมานจากกรรมที่เคยกระทำไว้ในพระพุทธศาสนาในอบายภูมิ พิธีดังกล่าว จัดขึ้นเป็นเวลาหลายวัน เมื่อเสร็จพิธีแล้ว พระนางฮีสี่องค์หาได้มาเข้าฝันพระสวามี และว่าตนนั้น ได้พ้นจากทุกข์ภัยดังกล่าวแล้ว และจึงเป็นแบบอย่างปฏิบัติกันต่อ ๆ มาจนทุกวันนี้ การทำพิธีกงเต็ก จะจัดขึ้นเป็นเวลา 7 วัน ตั้งแต่วันที่ล่วงลับ ต่อจากนั้น ทำบุญทุก 7 วัน จนครบ 7 ครั้ง จึงจะเสร็จสมบูรณ์ โดยในแห่งพิธีกรรม คือ การนำดวงวิญญาณข้ามสะพานโศกสงสาร หรือ สะพานวัฏสงสาร เพื่อไปกราบมัสการขอโหสิกรรมต่อคุณพระศรีพระรัตนตรัย และยังมีการประกอบพิธีไทยทานทั้งกระเจาดเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษ และผู้ล่วงลับอีกด้วย นอกจากนี้ พิธีกงเต็กยังมีพิธีต่าง ๆ ที่ให้บุตรหลานได้แสดงถึงความกตัญญูตเวทีต่อผู้ล่วงลับเป็นครั้งสุดท้าย เช่น การอาบน้ำดวงวิญญาณ การขมากรรมต่อแม่น้ำพระแม่คงคา เพื่อขอโหสิกรรมที่มารดาได้นำผ้าเปื้อนสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ไปซัก เป็นต้น

4. คัมภีร์

คัมภีร์ของคณะสงฆ์อนัมนิกายเป็นคัมภีร์พระสูตรของพระพุทธศาสนาหายานที่สำคัญหลายคัมภีร์ เช่น พระศุรางคมธารณีสสูตร สุขาวดีวุหสูตร สัทธรรมปุณฑริกสูตร และพระสูตรอื่น ๆ อีกมากมาย และคัมภีร์เหล่านั้นเป็นคัมภีร์ภาษาจีน ที่เรียกว่า ฟา หรือ ฟ๊าบ (□) เนื่องจากในอดีตประเทศเวียดนามบางส่วน เคยเป็นของประเทศจีนมาก่อน จึงได้รับอิทธิพลด้านภาษา วัฒนธรรม และศาสนาจากประเทศจีน เช่น พระพุทธศาสนาหายาน เต๋า และขงจื้อ เป็นต้น ดังนั้น ตัวอักษรทั้งหมดของเวียดนาม จึงเป็นอักษรภาษาจีนที่เรียกว่า จื่อญอ (□ □) และอ่านเป็นสำเนียงเวียดนาม (Wikipedia, 2565) เช่น

อักษรจีน	คำอ่าน (พินอิน)	คำอ่านภาษาเวียดนามอักษรไทย
□	Yī	ยี้ก
□	Èr	หยี่
□	Sān	ตาม
□	Sì	สี่
□	Wǔ	หงู
□	Liù	หลุก
□	Qī	เท็ก
□	Fú	เฟ็ก
□	Fǎ	ฟ๊าบ
□	Sēng	ตั้ง

ตารางที่ 2 แสดงภาษาจีน พินอิน(จีนกลาง) และคำอ่านภาษาไทย(เสียงเวียดนามโบราณ)

ดังนั้น เมื่อพระพุทธศาสนาเวียดนาม ที่ได้เข้ามาสู่ประเทศไทยในช่วงกรุงธนบุรี ที่มีชื่อเรียกในภายหลังว่า อนัมนิกาย จึงได้รับอิทธิพลดังกล่าวมาด้วย การใช้ภาษาจีนและเวียดนามในการศึกษาพระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ถือเป็นกรปฏิบัติตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก พระวินัยปิฎก จุฬวรรค ขุททกวรรค ว่า “เราอนุญาตให้เรียนพุทธวจนะด้วยภาษาของตน” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) วิ.จุ. (ไทย) 7/285/71.

อนุวัตวัฒนธรรมอนัมนิกาย

เนื่องจากพระพุทธศาสนาหายานอนัมนิกาย ได้เข้ามาสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี ในภายหลังประเทศไทย และเวียดนามได้เกิดข้อพิพาทขึ้นบ่อยครั้ง ดังเช่นในจังหวัดนครพนมบิดาของข้าพเจ้าได้เล่าให้ฟังว่า ในวัยเด็ก กลุ่มวัยรุ่นได้มีการยกพวกไปตีแกว (“แกว” เป็นคำที่คนไทยใช้เรียกกลุ่มชนชาติญวน หรือเวียดนามในเชิงเหยียดหยาม ดังเช่นที่คนไทยเรียกชนชาติจีนว่า “เจ๊ก” เป็นต้น) ด้วยความไม่พอใจผสมกับความคึกคะนอง อันมีผลพวงมาจากสงครามเวียดนามขึ้นบ่อยครั้งในอดีต (วิชญ์ จันทนะ, 2563) การไปมาหาสู่ระหว่างพระพุทธศาสนาหายานอนัมนิกายกับประเทศต้นกำเนิด จึงต้องหยุดชะงัก รวมทั้งวัฒนธรรมของประเทศไทยอันเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่ไม่คุ้นชินกับพระพุทธศาสนาแบบมหายาน และโดยเฉพาะ พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย มีความต้องการทำบุญกับวัดมหายานอนัมนิกายในรูปแบบวัฒนธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาท ดังนั้น คณะสงฆ์อนัมนิกายจึงมีความจำเป็นต้องทำการอนุวัติ ปรับเปลี่ยน วัฒนธรรมต่าง ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของประเทศไทย ดังนี้

1. ความเป็นอยู่

ความเป็นอยู่ของคณะสงฆ์อนัมนิกาย ในภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมความเป็นอยู่ตามแบบคณะสงฆ์เถรวาทขึ้นมากมาย เช่น วิกาลโภชนา หรือการไม่ฉันข้าวเย็น เปลี่ยนจากการฉันเจ เป็นการฉันมังสะหรือเนื้อสัตว์แทน มีการบิณฑบาตในทุกเช้า และการใช้ชื่อ อดีตพระสงฆ์อนัมนิกายใช้แซ่ ทิด (□) และฉายาตามลำดับรุ่น เป็นชื่อ เช่น ทิดเพือกเตี๋ย (□ □ □) เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ทางราชการให้ใช้ชื่อสกุลแบบฆราวาส โดยชั้นแรกใช้คำว่า “อง” เป็นคำใช้เรียกพระราชวงศ์เวียดนามหน้า เช่น องศราวู เพือกเตี๋ย และได้เปลี่ยนคำนำหน้าเป็นคำว่า “พระ” ตามธรรมเนียมพระสงฆ์ไทยเป็น พระศราวู เพือกเตี๋ย เป็นต้น รวมทั้งมีการจัดการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นแบบคณะสงฆ์ไทย โดยมีพระสังฆราชไทยเป็นประมุข และมีเจ้าคณะใหญ่เป็นหัวหน้าคณะ ซึ่งพระมหากษัตริย์ได้ให้การอุปถัมภ์คณะสงฆ์อนัมนิกายอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จนถึงรัชกาลปัจจุบัน (คณะสงฆ์อนัมนิกายแห่งประเทศไทย ร่วมกับคณะศิษยานุศิษย์, 2544) ได้สถาปนาสมณศักดิ์ พระราชาคณะ ตั้งแต่เทียบพระราชาคณะชั้นธรรมพิเศษที่ พระมหาคณานัมนิธรรมปัญญาวิตร สำหรับเจ้าคณะใหญ่อนัมนิกาย เทียบพระราชาคณะชั้นเทพที่ พระคณานัมนิธรรมเมธาจารย์ สำหรับรองเจ้าคณะใหญ่อนัมนิกาย เทียบพระราชาคณะชั้นราชที่ พระคณานัมนิธรรมวิธานาจารย์ และพระคณานัมนิธรรมวุฒาจารย์ สำหรับผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่อนัมนิกายฝ่ายขวา-ซ้าย เทียบพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ พระสมณานันธีรอาจารย์ และพระบริหารอนัมนิพรต สำหรับปลัดขวา-ซ้าย ตลอดจนพระครูสัญญาบัตรตั้งแต่ต้องสมณญัตติ และองสุตบถาวร สำหรับรองปลัดขวา-ซ้าย องค์กรพจนสุนทร และองพจนกรโกศล สำหรับผู้ช่วยปลัดขวา-ซ้าย นอกจากนี้ ยังมีการสถาปนาพระครูสัญญาบัตรเพิ่มขึ้นภายหลังอีก 4 ตำแหน่ง คือ องอนนตสรภัญญ์ องอนนตสรนาท องสรภณอนัมนิพจน์ และองสุตบถอนัมนิบริหาร พร้อมทั้งฐานานุกรมของพระราชาคณะแต่ละชั้นอีกด้วย ด้วยเหตุนั้น พระเจ้าอยู่หัวทุกรัชกาลยังพระราชทานวโรกาสให้คณะสงฆ์อนัมนิกายได้เข้าถวายอดิเรก เป็นภาษาบาลี และเจริญ

พระพุทธรูป ๓ หน้าประตูทางเข้าพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวังเป็นประจำทุกปี

2. การครองผ้า

การครองผ้าของคณะสงฆ์อนัมนิกาย (วัดอุภัยราชบำรุง, 2543) ในอดีตมีเพียงเสื้อ กางเกง และอ้าวกั้น การออกไปทำกิจนอกวัด จะสวมอ้าวโหว่ หรือเสื้อยาวคลุมข้อเท้า 1 ตัว ทับด้านนอก และได้เปลี่ยนจากการสวมอ้าวโหว่ เป็นการพาดจีวรเฉียงบ่าแทน พร้อมทั้งเปลี่ยนสีผ้าครองเป็นสีเหลืองเพียงสีเดียว ไม่ใช่ต่างสีแบบแต่ก่อน ไม่สวมรองเท้าหุ้มส้น ไม่สวมถุงเท้า และเหลือการสวมหมวก หรือหมวก ไว้ในบางพิธีกรรมเท่านั้น เช่น พิธีทิ้งกระจาด เป็นต้น

3. พิธีกรรม

พิธีกรรมของคณะสงฆ์อนัมนิกายบางอย่างมีการปรับเปลี่ยนให้เป็นของไทย เช่น การสวดมาติกา สวดระดับปกรณ์ ทอดผ้าป่า กรานกฐิน ซึ่งโบราณจารย์ในอดีตเคยกล่าวไว้ว่า จริงแล้ว มหายานมีคำสอนเกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ไว้แล้วในพระไตรปิฎก แต่เพียงไม่นิยมใช้กันในต่างประเทศ (คณะสงฆ์อนัมนิกายแห่งประเทศไทย ร่วมกับคณะศิษยานุศิษย์, 2544) และมีการอาราธนาศีลก่อนทำพิธีต่าง ๆ โดยมีการสวดในภาษาเวียดนาม และพิธีกรรมดั้งเดิมที่มี เช่น บูชาดาวนพเคราะห์ ทิ้งกระจาด กินเจ การบรรพชาอุปสมบท กงเต็ก ได้มีการปรับเปลี่ยนในบางอย่างเช่น มีการอาราธนาศีล และขัดบทชุมนุมเทวดาเป็นภาษาเวียดนามก่อน และโดยเฉพาะพิธีกงเต็ก ที่คณะสงฆ์อนัมนิกายได้รับพระราชทานวโรกาสให้ทำพิธี กงเต็กหลวง ขึ้นในพระบรมมหาราชวังเป็นครั้งแรก ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ในพระงานพระศพของสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี (พระคณานัมนสมณาจารย์ (โผเรียน เป้า), 2535) เป็นต้นมา ได้เริ่มมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบเพื่อให้กะทัดรัด โดยการตัดตอนในส่วนที่สำคัญรองลงมา เหลือไว้เพียงสิ่งที่สำคัญจริง ๆ รวมทั้งพิธีทิ้งกระจาดเอง ก็ได้รับการปรับเปลี่ยนในลักษณะเดียวกันด้วย (องปัลลัตธรรมปัญญาวิวัตร (ธีระยุทธ เกี้ยนคาย), 2563) เนื่องจากพิธีในวังได้มีการจำกัดเวลา และพิธีการไว้อย่างเคร่งครัด จนเป็นพิธีในแบบฉบับของอนัมนิกายเอง โดยที่ไม่เหมือนกับจีนิกายในหลายขั้นตอน

มหายานมีการเข้าพรรษา ในวันที่ 16 เดือน 3 ถึงวันที่ 16 เดือน 7 ตามจันทรคติจีน และมีการทอดกฐินที่มีหลักเกณฑ์เหมือนทางเถรวาท ตามประวัติแล้วมหายานในต่างประเทศไม่พบประเพณีทอดกฐินพบเพียงมหายานในไทยเท่านั้น เพื่อเป็นการอนุวัติในแบบประเพณีนิยม โดยภาษาเวียดนาม ซึ่งมักจะเป็นการถวายเจ้าอาวาสโดยมาก ยังไม่พบการถวายลูกวัดแต่อย่างใด โดยคำประกาศโดยเจ้าอาวาสวัดนั้นมีประโยคหนึ่งที่กล่าวโดยสุภาพในรูปแบบถ่อมตน ความว่า อาตมภาพเป็นพระเถรในหมู่สงฆ์นี้ก็จริงแต่มีสติปัญญาน้อย ไม่ควรครองผ้านี้ จึงนิมนต์ท่านทั้ง 2 ช่วยพิจารณาผ้ากฐินนี้ให้ด้วยแล และพระคู่สวดทั้งสวดได้กล่าวยกย่องเจ้าอาวาสแห่งตนว่า ผ้านี้สมควรแก่ท่านเจ้าอาวาสวัดนี้ เหตุด้วยท่าน เป็นผู้มั่งมีสติปัญญาพร้อม มีคุณธรรมอันบริบูรณ์ จึงเห็นสมควรครองผ้ากฐินนี้ นอกจากพิธีกรรมข้างต้นที่มีการอนุวัติแล้ว มนต์พิธีต่าง ๆ ได้มีการปรับเปลี่ยนตามพิธีกรรมเช่นกัน

มนต์พิธีในฉบับมหายานมีทั้งหมด 5 ตอน (องสังฆรักษ์ชวน เทวทัน และคณะ, 2560) คือ

1. บทถวายพระสุคนธชาติ หรือเครื่องหอม คือ รูป เป็นต้น

2. บทสรรเสริญพระพุทธคุณ หรือพระรัตนตรัย
3. พระสูตรต่าง ๆ เช่น สุขาตวิยสูตร สัทธรรมปุณฑริกสูตร เป็นต้น และต่อด้วยปรัชญาปารมิตาหทัยสูตร
4. บทพหุกรรมพระรัตนตรัย
5. บทให้พรและแผ่เมตตา

ทำนองของมนต์พิธี มี ๓ ทำนอง ต่าง คือ การสวดแบบมีทำนองที่ตายตัว เหล คือ การสวดแบบมีทำนองที่ไม่ตายตัว และแบบสาธยาย คือ การสวดมนต์แบบปกติ ทำนองของอนัมนิกายเป็นทำนองแบบดนตรีไทยประยุกต์ มักมีทำนองเพลงไทยสอดแทรกจนสามารถสังเกตได้ เช่น การเลอ มีการนำเพลงไทยเดิมมาใช้เป็นทำนอง เช่น ลาวเสียงเทียน ลาวดวงเดือน และมีการนำเพลงลูกทุ่งมาใช้เป็นทำนอง เช่น โลกของผึ้ง ของพุ่มพวง ดวงจันทร์ และแอบฝัน ของเอกพจน์ วงศ์นาค ด้วย

4. คัมภีร์

คัมภีร์ของคณะสงฆ์อนัมนิกายในอดีตเป็นคัมภีร์พระสูตรของพระพุทธศาสนาหายานที่สำคัญหลายคัมภีร์ เช่น พระสุรางคมธารณสูตร สุขาตวิยสูตร สัทธรรมปุณฑริกสูตร และพระสูตรอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งในอดีตใช้อักษรจีน และอ่านออกเสียงเป็นเวียดนาม แต่ปัจจุบันได้มีการอนุวัติ ปรับเปลี่ยนโดยใช้อักษรจีน และเขียนคำอ่านภาษาไทยเวียดนามอักษรไทยไว้ด้านข้าง หรือเป็นภาษาเวียดนามอักษรไทยทั้งหมด เพื่อให้พระภิกษุ สามเณรที่เป็นชาวไทยสามารถอ่านได้ง่ายขึ้น ทั้งนี้ภาษาเวียดนามบางคำที่คณะสงฆ์อนัมนิกายยังใช้สวดอยู่ เช่น จำนวนนับ ทางเวียดนามได้มีการเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยเปลี่ยนจากภาษาดั้งเดิม คือ จือญอ (□ □) เป็น จือโนม (chữ Nôm) (Wikipedia, 2565) เช่น

อักษรจีน	คำอ่านภาษาเวียดนามอักษรไทย	ภาษาเวียดนามปัจจุบัน จือโนม (chữ Nôm)
□	ยี่ก	Một
□	หยี่	hai
□	ตาม	số ba
□	สี่	bốn
□	หุง	số năm
□	หลุก	sáu
□	เท็ก	bảy

ตารางที่ 3 แสดงภาษาจีน คำอ่านภาษาไทย(เสียงเวียดนามโบราณ) และจือโนม (chữ Nôm)

ดังนั้น คณะสงฆ์อนัมนิกายนอกจากเป็นคณะสงฆ์ที่มีต้นกำเนิดจากเวียดนามเข้ามาสู่ประเทศไทยแล้ว คณะสงฆ์อนัมนิกายยังเป็นคณะสงฆ์ที่รักษาขนบธรรมเนียมภาษาแบบดั้งเดิมของเวียดนามไว้ได้อีกด้วย

ซึ่งเป็นที่น่ายินดียิ่ง เนื่องจากในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาทางการสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามได้นิมนต์คณะสงฆ์ อนัมนิกาย และเชิญลูกหลานคนไทยเชื้อสายเวียดนาม ให้เดินทางไปยังประเทศเวียดนามเพื่อไปเป็นเกียรติ และชื่นชมเชิงสัญลักษณ์ที่สามารถอนุรักษ์ศิลปะ ขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมของเวียดนามไว้ได้เป็นอย่างดี

สรุป

คณะสงฆ์อนัมนิกาย เป็นชื่อเรียกคณะสงฆ์ที่เดินทางจากประเทศเวียดนามเข้ามาเผยแผ่ พระพุทธศาสนาหายานในประเทศไทย ในสมัยกรุงธนบุรี โดยมีการนำวัฒนธรรมหายานของพระสงฆ์ใน ประเทศเวียดนาม ทั้งชีวิตความเป็นอยู่ การฉันทาอาหารเจ การครองผ้า พิธีกรรม คัมภีร์ ตลอดจนภาษา เข้ามาสู่ประเทศไทย แต่เนื่องจากคณะสงฆ์อนัมนิกายได้เดินทางเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาหายาน ในดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาเถรวาท ข้อวัตรปฏิบัติที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่นำเข้ามาด้วยทำให้ พุทธศาสนิกชนชาวไทยไม่คุ้นชินนัก ผนวกกับพระบรมราชศรัทธาของพระมหากษัตริย์ไทยที่ให้การอุปถัมภ์ และสาเหตุสำคัญต่าง ๆ จึงทำให้วัฒนธรรมดั้งเดิมของอนัมนิกายต้องมีการอนุวัติปรับเปลี่ยน เพื่อให้เข้ากับ พระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย หลายประการ เช่น การให้ศีลก่อนทำพิธีกรรมต่าง ๆ มีพิธีกรานกฐิน ทอดผ้าป่า สดับปกรณ์ ตลอดจนมีการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมดั้งเดิมเพื่อให้สอดคล้องกับสถานที่ เช่น พิธีกึ่งเด็ก หลวง และ พิธีทิ้งกระจาดหลวง เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีความเป็นไปได้อย่างยิ่งที่จะมีการอนุวัติ ปรับเปลี่ยน ต่อไปอีก และการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน จึงมีความเป็นไปได้อย่างยิ่งที่ อนัมนิกายจะมีการอนุวัติ ต่อไปเพื่อให้สามารถดำรงความเป็นอนัมนิกาย และสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เข้าถึงความต้องการของ พุทธศาสนิกชนได้ตรงกับความต้องการได้ เพราะพระพุทธศาสนาหายานมีแนวคิดหลักคือ มหายานเพื่อ มหาชน

เอกสารอ้างอิง

- คณะสงฆ์อนัมนิกายแห่งประเทศไทย ร่วมกับคณะศิษยานุศิษย์. (2544). *ที่ระลึกงานทำบุญอายุครบ 73 ปี และสมโภชสังฆาภิบาล พุทธศ. พระมหาคณานัมนิธรรมปัญญาวิวัตร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คณะสงฆ์อนัมนิกายแห่งประเทศไทย. (2537). *อนุสรณ์แด่พระคณานัมนิธรรมสมาธิวัตร (ยากเหมิงมหาเถระ) เจ้าอาวาสวัดมงคลสมัคคม เจ้าคณะใหญ่อนัมนิกายกิตติมศักดิ์*. กรุงเทพฯ: ประชาชน.
- พระคณศักดิ์ ชันธวิชัย. (2541). *มนต์เทศกาลกีนเจอนัมนิกาย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระคณานัมนิสมณาจารย์ (โผเรียน เป้า). (2535). *ที่ระลึกงานฉลองสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ ที่ พระคณานัมนิสมณาจารย์ (โผเรียน เป้า)*. กรุงเทพฯ: ประชาชน.
- พระสหพน เพ็ญรัตน์ ดร.และคณะ. (2558). *วัดอุภัยภาติการาม (ชำปอกง)*. ฉะเชิงเทรา: เดอะ โมเดอร์น ชิสเต็ม ออฟเซท.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2533). *ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2562). *ประวัติพระพุทธศาสนา (History of Buddhism) ฉบับปรับปรุง*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วัดอุภัยราชบำรุง. (2543). *อุภัยฉลอง 2543*. กรุงเทพฯ: ประชาชน.
- วิชญ์ จันทนะ. (2563). ชาวบ้านหนองกุดแคน ตำบลพระกลางทุ่ง จังหวัดนครพนม. *สัมภาษณ์*, 10 ตุลาคม.
- เศรษฐพงษ์ จงสงวน. (2557). *ที่ระลึกงานพิธีผูกพัทธสีมา ฟังลูกนิมิตอุโบสถ วัดมิ่งกรบุปผาราม (เล่งฮ้วย)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ต้นน้ำ.
- สุพรรณิ ประสงค์. (20 สิงหาคม 2556). *พระพุทธศาสนามหายานในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 10 มีนาคม 2562, จาก <http://www.meeboard.com/view.asp?user=watomnoi&groupid=9 &rid=282&qid=49>.
- องไขว้กาสิริชัย เหว่คัน. (2560). *หนังสือมนต์พิธีวัดอุภัยภาติการาม (ข้าบอง)*. ฉะเชิงเทรา: อัดเอกสาร.
- องปลัดธรรมปัญญาธิวัตร (ธีระยุทธ เกียนคาย). (2563). เลขานุการเจ้าคณะใหญ่หน่มนิกาย, เจ้าอาวาสวัดอุภัยภาติการาม (ข้าบอง). *สัมภาษณ์*, 9 ตุลาคม.
- องสรภณมธุรส (บัวเอ็ง). (2502). *บรรพชาอุปสมบทวิธีฝ่ายอนัม; แปลเป็นภาษาไทยโดย เสถียร โพธิ์นันทะ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สหวิทยพณิชย.
- องสังฆรักษ์จักรพันธ์ เกียนเหว. เลขานุการรองเจ้าคณะใหญ่หน่มนิกาย. *สัมภาษณ์*, 10 กันยายน.
- องสังฆรักษ์ชวน เหว่ทัน และคณะ. (2560). *หนังสือมนต์พิธีอนัมนิกายในการเจริญพระพุทธมนต์*. ฉะเชิงเทรา: อัดเอกสาร.
- Wikipedia. (14 มกราคม 2565). *เทศกาลกินเจ*. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2565, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B9%80%E0%B8%97%E0%B8%A8%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A5%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%99%E0%B9%80%E0%B8%88>.
- Wikipedia. (15 กุมภาพันธ์ 2565). *ภาษาเวียดนาม*. สืบค้นเมื่อ 2 มีนาคม 2565, จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B9%80%E0%B8%97%E0%B8%A8%E0%B8%81%E0%B8%B2%E0%B8%A5%E0%B8%81%E0%B8%B4%E0%B8%99%E0%B9%80%E0%B8%88>.

การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้าง คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน

Learning Management According to Yonisomanasikāra Principles to Enhance Learners' Desirable Characteristics

พรภิรมย์ ยอดบุญ

Pornpirom Yodboon

สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Teaching Social Studies Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: pornpirom.yod@mcu.ac.th

Received April 4, 2022; Revised May 3, 2022; Accepted June 24, 2022

บทคัดย่อ

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพและสมรรถนะตามที่หลักสูตรกำหนด และเพื่อให้การจัดการเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนาผู้เรียน ผู้เขียนจึงได้นำเสนอหลักโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นหลักการคิดที่ทรงคุณค่าในทางพระพุทธศาสนานำมาประยุกต์กับการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้สิ่งต่าง ๆ ตามกระบวนการเรียนรู้ที่เขาถนัด ร่วมกับกิจกรรมในชั้นเรียน ดังนั้น ครูผู้สอนสามารถจัดการเรียนรู้โดยยึดหลักโยนิโสมนสิการ 10 วิธี ปลุกเร้าคุณธรรม ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติบ่อย ๆ อย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย พร้อม ๆ กับจุดเน้นของกลุ่มสาระการเรียนรู้ คือ (1) ขั้นนำ (2) ขั้นสอน (3) ขั้นสรุป ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ คือ ผู้เรียนจะพัฒนาทักษะทางการคิด การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ตลอดจนนำความรู้และความเข้าใจไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้; โยนิโสมนสิการ; คุณลักษณะอันพึงประสงค์

Abstract

Learning management is an important teaching and learning process in developing learners to have quality and competency in accordance with the curriculum and for the most effective learning management in the development of learners. The author therefore presents the Yonisomanasikāra principle, which is a valuable concept in Buddhism, to be applied to learning management to improve the desirable features of learners. By giving an opportunity

to the students to know things according to the learning process that it is good. With school activities. As a consequence, teachers can manage Yonisomanasikāra-based learning in 10 ways to encourage morality, allowing learners to practice frequently and continuously until it becomes a habit, along with the focus of the learning subject groups, which are (1) the introduction stage, (2) the teaching stage, (3) the conclusion stage. The outcomes that learners will receive from managing learning according to the Yonisomanasikāra principle is that students will develop skills in thinking, decision-making and problem-solving correctly and the application of knowledge and understanding in order to live happily.

Keywords: Learning management; Yonisomanasikāra; Desirable Characteristics

บทนำ

กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 และมาตรฐานการเรียนรู้ และตัวชี้วัด (ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช 2560) เป็นหลักสูตรแกนกลางของประเทศ โดยต้องการเน้นให้ผู้เรียน เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทางด้านร่างกาย สติปัญญา และความรู้แล้ว ยังเน้นความสมบูรณ์ทางด้านจิตใจ โดยเน้นเรื่องของคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะการจะเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้นั้น ต้องพัฒนาทางด้านร่างกายและจิตใจ โดยมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีระเบียบวินัย ประพฤติปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนา และดำเนินชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

ปัจจุบันเด็กและเยาวชนไทยยังมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาสังคมหลายประการดังที่ปรากฏตามสื่อและสภาพเหตุการณ์จริงที่เราพบเห็นอยู่ในสังคม ปัญหาที่น่าเป็นห่วงมาก คือ การไม่ชอบเรียนหนังสือ หนีเรียน หมกมุ่นอยู่กับสื่อที่ไม่เหมาะสมและการทะเลาะวิวาท ทั้งนี้ปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง คือ สถาบันครอบครัว และสถาบันการศึกษา ครอบครัวเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและบุคลิกภาพของเด็กและเยาวชน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่พ่อ แม่ผู้ปกครอง ครู และผู้บริหารการศึกษาที่อยู่ใกล้ชิดกับผู้เรียน และมีหน้าที่ โดยตรง ต้องทำหน้าที่อบรม สั่งสอนและให้ความเอาใจใส่ดูแลเด็กมากขึ้นและจริงจังอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนต้องทำความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวเองกับสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงได้ เพื่อสามารถนำพาเด็ก ๆ เหล่านั้นให้เดินไปในทิศทางที่ถูกต้องต่อไป (สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2558)

การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการคิด การกระทำไว้ในใจโดยอันแนบคาย มีการใช้สติพิจารณาไตร่ตรองโดยละเอียดรอบด้าน ประกอบด้วยเหตุและผลอันสมบูรณ์ที่สุด ซึ่งกระบวนการคิดเช่นนี้เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบ ระเบียบ ตรงตามสภาพความเป็นจริง ตามเหตุตามปัจจัย และสามารถจำแนกแยกแยะออกมาอธิบายให้เห็นได้อย่างชัดเจนซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2549) ได้อธิบายการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการไว้ 10 วิธี ได้แก่

(1) การคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย (2) การคิดแบบแยกแยะองค์ประกอบ (3) การคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา (4) การคิดแบบแก้ปัญหา (5) การคิดแบบอรรถธรรม-สัมพันธ์ (6) การคิดแบบคุณโทษและทางออก (7) การคิดแบบรู้คุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม (8) การคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม (9) การคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน (10) การคิดแบบวิภาษวาท ซึ่งลักษณะการคิดดังกล่าว มีความเชื่อมโยงอาศัยและสัมพันธ์กัน เมื่อต้องเจอกับเหตุการณ์ต่าง ๆ การแก้ปัญหา จึงต้องมีการบูรณาการวิธีการคิดมาผสมผสานกัน เพื่อค้นหาทางออก หรือแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง อีกทั้งการคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดถูกต้อง มีระเบียบ มีเหตุผล เร้ากุศล นอกจากนี้ยังเป็นวิธีการสอนที่มีลักษณะบูรณาการหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ หลักการแนะแนว และหลักการสอนอย่างผสมผสานกันได้อย่างลงตัว โดยมุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรที่ดีให้แก่ผู้เรียน ครูและผู้เรียนมีความเป็นกัลยาณมิตรที่ดี ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอก ซึ่งส่งเสริมและปลูกเร้าให้เกิดความเชื่อมั่นในตัวครูผู้สอน ในสาระการเรียนรู้จะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตัวผู้เรียน โดยเน้นการคิดวิเคราะห์อย่างมีระบบ เป็นวิธีการแห่งปราชญ์ในการแสวงหาความรู้ การคิดเป็น ทำเป็น และการแก้ไขปัญหา (สุนน อมรวิวัฒน์, 2530) ดังนั้น การจัดเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ จะเป็นการเพิ่มกระบวนการฝึกคิดวิเคราะห์ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่น่าสนใจ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

บทความนี้นำเสนอ การจัดการเรียนการสอนตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ผู้เขียนจึงได้นำเสนอหลักโยนิโสมนสิการซึ่งเป็นหลักการคิดที่ทรงคุณค่าในทางพระพุทธศาสนานำมาประยุกต์กับการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้

ความหมายของการจัดการเรียนรู้

Hills (1982) ได้กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการให้การศึกษาแก่ผู้เรียน ซึ่งจะต้องอาศัยปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวช (2542) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบ ระเบียบที่ครอบคลุมทั้งหมด คือ เริ่มตั้งแต่การวางแผน การจัดการเรียนการสอน จนไปถึงการประเมินวัดผล ประเมินผล

สุวิทย์ มูลคำ (2549) กล่าวว่า การจัดการเรียนรู้ คือ สภาพการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้นเพื่อนำผู้เรียนไปสู่เป้าหมายหรือจุดประสงค์การเรียนการสอนที่กำหนด ซึ่งหมายความรวมถึงรูปแบบการสอน วิธีสอน และเทคนิคการสอน

กระทรวงศึกษาธิการ (2551) สรุปไว้ว่า การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนเป็นเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ผู้สอนจึงต้องจัดกระบวนการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามที่ระบุไว้ใน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ พร้อมทั้งปลูกฝังคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ทักษะต่าง ๆ เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนบรรลุตามจุดเป้าหมายของหลักสูตร

วิชย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนา (2563) กล่าวว่า การเรียนรู้ (Learning) คือ กระบวนการหรือวิธีการที่ผู้เรียนใช้ในการสร้างความรู้ความเข้าใจเชิงลึก (Deep Learning) ให้กับตนเองผ่านการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีเป้าหมาย มีความใฝ่ฝัน (Passion) ที่จะประสบความสำเร็จในการเรียนรู้นั้น ๆ ด้วยเหตุนี้การจัดการเรียนรู้จึงเป็นหัวใจสำคัญของการที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ผู้สอนต้องให้ความสำคัญและเอาใจใส่ในกระบวนการจัดการเรียนรู้ 3 ประการ ได้แก่ (1) จุดประสงค์การเรียนรู้ (2) กระบวนการเรียนรู้ และ (3) การประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ คือ สภาพการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนไปสู่เป้าหมายหรือจุดประสงค์การเรียนรู้การสอนที่กำหนดไว้มีการวางแผนการจัดการเรียนรู้จนถึงการประเมินผล ซึ่งในการจัดการเรียนรู้มีความสัมพันธ์และมีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้นระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนผู้เรียนกับผู้เรียน ผู้เรียนกับสิ่งแวดล้อมและผู้สอนกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งความสัมพันธ์และการมีปฏิสัมพันธ์ก่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ที่ผู้เรียนสามารถนำประสบการณ์ใหม่นั้นไปใช้ได้

ความสำคัญในการจัดการเรียนรู้

ยุพิน ศิริพละ (2537, อ้างถึงใน ประกาศิต อานุกาณแสนยากร, 2555) ได้ระบุถึงความสำคัญในการจัดการเรียนรู้ว่า เป็นกระบวนการพัฒนาผู้เรียนที่สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียนเพื่อพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์และสังคม การจัดการเรียนรู้และการเรียนรู้มีความสัมพันธ์กันการจัดการเรียนรู้มีความสำคัญ ดังนี้

1. การจัดการเรียนรู้ช่วยให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้เร็วขึ้น จุดมุ่งหมายของการจัดการเรียนรู้มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในตัวผู้เรียน 3 ประการ คือ ความรู้ ทักษะ และเจตคติ ดังนั้นในการสอนของผู้สอนที่มีการวางแผนไว้อย่างมีเป้าหมาย ย่อมจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

2. การจัดการเรียนรู้ช่วยให้จุดมุ่งหมายการจัดการศึกษابรรลุผล จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาต้องการให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดีและมีความสุข ดังนั้น ในการสอนจึงต้องใช้วิธีการสอนหลายรูปแบบผสมผสานกัน ใช้เทคนิคการสอน และใช้จิตวิทยาเพื่อช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

3. การจัดการเรียนรู้ช่วยพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนรู้เป็นขั้นตอนสำคัญขั้นหนึ่งของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร คือ ในขั้นการนำไปใช้ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด คือ การเปลี่ยนแปลงตัวผู้สอนจากผู้สอนมาเป็นผู้ชี้แนะผู้เรียนให้เป็นคนดี เข้าถึงองค์ความรู้มีความสามารถในการคิด นำความรู้มาแก้ปัญหา เมื่อพฤติกรรมการสอนของผู้สอนและพฤติกรรมเรียนของผู้เรียนเปลี่ยนกันไปได้ว่าการเรียนการสอนได้ช่วยพัฒนาหลักสูตร

4. การจัดการเรียนรู้เป็นการสร้างแบบอย่างให้กับผู้เรียนในการคิดการกระทำ ผู้สอนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้เรียนเป็นอย่างมาก ทั้งด้านวาจา ความคิด บุคลิกภาพและความประพฤติ การกระทำของผู้สอนจะอยู่ในสายตาผู้เรียนตลอดเวลา ผู้เรียนจะเลียนแบบผู้สอนโดยไม่รู้ตัว ดังนั้น ผู้สอนจึงต้องพัฒนา

ตนเองอยู่เสมอเพื่อให้ลูกศิษย์ซึมซับสิ่งที่ดีจากตัวผู้สอน เช่น การตรงต่อเวลา การพูดจาชัดเจน การแสดงความคิดเห็นที่ตรงไปตรงมา สุภาพเรียบร้อย เป็นต้น

5. การจัดการเรียนรู้เป็นการเสริมสร้างความรู้ ผู้สอนเป็นผู้ชี้แนะหรือแนะแนวทางให้ผู้เรียนได้ค้นคว้าหาความรู้โดยการสังเกต สืบถาม ทดลอง วิเคราะห์จนพบคำตอบ ซึ่งเป็นวิธีการให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง

6. การจัดการเรียนรู้พัฒนาความเป็นมนุษย์ทุกด้าน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้เน้นให้การจัดการเรียนรู้ต้องพัฒนาคุณภาพมนุษย์ทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย จิตใจสติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ค่านิยม การประพฤติปฏิบัติ ฯลฯ เพื่อพัฒนาบุคคลให้เป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์” โดยคาดหวังว่า คนที่มีคุณภาพนี้จะทำให้สังคมมีความมั่นคง สงบสุข มีความเท่าเทียมกัน เจริญก้าวหน้าทันโลก แข่งขันกับสังคมอื่นในเวทีระหว่างประเทศได้ คนในสังคมมีความสุขมีงานทำรวมถึงสามารถประกอบอาชีพ การงานอย่างมีประสิทธิภาพ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ (2557) ได้ระบุความสำคัญของการจัดการเรียนรู้ว่า การจัดการเรียนรู้เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียน ตั้งใจเรียน และเกิดการเรียนรู้ขึ้น การเรียนของผู้เรียนจะประสบความสำเร็จได้ ขึ้นอยู่กับการจัดการเรียนรู้ที่ดีของผู้สอน หากผู้สอนมีทักษะในการจัดการเรียนรู้ที่ดีและเหมาะสม จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้ ดังนี้ (1) มีความรู้และความเข้าใจในเนื้อหาที่เรียน (2) เกิดทักษะในการเรียนรู้ (3) มีทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียน (4) สามารถนำเอาความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ (5) สามารถต่อยอดความรู้เดิมไปสู่การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ต่อไปได้

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้นั้นมีความสำคัญที่ก่อให้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมจากการได้รับการฝึกฝน และองค์ความรู้ ซึ่งช่วยให้จุดมุ่งหมายในด้านการจัดการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร การสร้างแบบอย่างให้กับผู้เรียนในการคิดการทำการเสริมสร้างความรู้ และช่วยพัฒนาความเป็นมนุษย์ทุกด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา

แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้ให้ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ว่า หมายถึง คุณภาพของผู้เรียนด้านคุณธรรมจริยธรรม เป็นค่านิยมที่สถานศึกษากำหนดขึ้นเพิ่มเติมจากที่กำหนดไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้การเรียนรู้ของกลุ่มสาระต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาในองค์รวม ทั้งด้านสติปัญญาและคุณธรรม อันจะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงสงบสุขในสังคมโดยรวม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554)

กระทรวงศึกษาธิการ (2554) ได้ให้ความหมายคุณลักษณะอันพึงประสงค์ว่า หมายถึง คุณลักษณะที่สังคมต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนในด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ทั้งในฐานะพลเมืองไทยและพลโลก

ราชบัณฑิตยสถาน (2556) ได้ให้ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ว่า หมายถึง เครื่องหมายหรือสิ่งที่ชี้ให้เห็นความดี หรือลักษณะประจำ

โดยสรุปแล้ว คุณลักษณะอันพึงประสงค์ หมายถึง คุณลักษณะในด้านการมีคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก ที่ดีงาม ที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน อันจะนำไปสู่ความมั่นคงสงบสุขและเจริญก้าวหน้า ในการพัฒนา ชุมชน สังคมและประเทศชาติ เป็นการฝึกและอบรมบุคคลให้รู้จักระเบียบข้อบังคับของสังคม ให้บุคคลสามารถควบคุมตนเองและอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างสงบและมีความสุข

ความสำคัญของคุณลักษณะอันพึงประสงค์

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้สรุปการจัดการศึกษาไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม การจัดการกระบวนการเรียนรู้ต้องผสมผสานศาสตร์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น ความรู้เกี่ยวกับตัวเอง ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีดิจิทัล ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การประกอบสัมมาชีพ และการดำเนินชีวิตอย่างสันติสุข โดยต้องบูรณาการองค์ความรู้ให้สัมพันธ์กัน พร้อมทั้งปลูกฝังศีลธรรมอันดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้ครอบคลุมทุกวิชา โดยให้โรงเรียนดำเนินการประเมินผู้เรียน โดยเริ่มจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรม การเข้าร่วมกิจกรรม และการทดสอบ ควบคู่ไปกับการจัดการเรียนรู้ ให้มีความเหมาะสมสมดุลกันในทุกระดับ (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545)

ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงมีนโยบายปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ โดยขยายโอกาสทางการศึกษาให้ประชาชนทุกกลุ่มได้รับการศึกษาที่ดีและมีคุณภาพครอบคลุมทั่วทั้งประเทศ โดยตระหนักถึงการพัฒนาประชาชนในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านความพฤติกรรม จิตใจ และสติปัญญา นอกจากนี้ยังได้ส่งเสริมให้ผู้เรียนตระหนักและเห็นความสำคัญในคุณค่าของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความเห็นเหมือนกันอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ตามหลักประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งมั่นในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ดังนี้ (1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ คือ การเป็นพลเมืองดี รักษาความเป็นไทย ยึดมั่นในชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ (2) ซื่อสัตย์สุจริต คือ การดำรงตนยึดมั่นในความถูกต้องต่อตนเองและผู้อื่น ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ (3) มีวินัย คือ การควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ใจ ของตนเองให้เรียบร้อยดีงาม โดยปฏิบัติตามกฎระเบียบ กติกา ข้อบังคับของสังคม (4) ใฝ่เรียนรู้ คือ มีความตั้งใจ ใฝ่รู้ ใคร่ศึกษา ในการแสวงหาความรู้สิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ทั้งจากภายในและภายนอก (5) อยู่อย่างพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุ มีผล มีความรอบคอบ มีคุณธรรม และภูมิคุ้มกัน โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น (6) มุ่งมั่นในการทำงาน คือ มีความขยันหมั่นเพียร ในการปฏิบัติงาน หรือหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบด้วยความวิริยะอุตสาหะ เพื่อให้งานบรรลุตามเป้าหมาย (7) รักความเป็นไทย คือ ตระหนักและเห็นความสำคัญของความเป็นไทย มีความภาคภูมิใจ ในการอนุรักษ์ สืบสาน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม และใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม (8) มีจิตสาธารณะ คือ การมีจิตคิดที่จะก่อประโยชน์เพื่อส่วนรวม ด้วยความเต็มใจ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554)

จะเห็นได้ว่า คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นคุณธรรม จริยธรรมที่บูรณาการอยู่ในการจัดการเรียนรู้ ตามมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด ทั้งนี้คุณลักษณะเหล่านี้ได้กำหนดเป็นส่วนหนึ่งของเกณฑ์การจบหลักสูตร ด้วยเหตุนี้ ในการจัดการเรียนรู้จึงต้องพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ควบคู่ไปพร้อมกัน

แนวคิดเกี่ยวกับโยนิโสมนสิการ

ความหมายของโยนิโสมนสิการ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551) ได้กล่าวว่า ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาและฎีกาได้ไขความไว้ โดยวิธีแสดงโวพจน์ให้เห็นความหมายแยกเป็นแ่ง ๆ ดังต่อไปนี้

1. อุบายมนสิการ เป็นการคิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือ การคิดอย่างมีวิธีหรือถูกวิธี หมายถึง การเข้าถึงความจริง สอดคล้องกับแนวสัจจะ ซึ่งทำให้รู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย
2. ปณมนสิการ เป็นการคิดถูกทาง ต่อเนื่องเป็นลำดับ หมายถึง ความคิดที่เป็นระเบียบตามหลักเหตุผล ไม่ยุ่งเหยิงสับสน จิตไม่แว่บติดพันในเรื่องนี้ แต่เดียวกลับเตลิดไปคิดอีกเรื่องหนึ่ง จิตยุ่งเหยิงนี้กระโดดไปมา ไม่เป็นขั้นเป็นอัน แต่รวมทั้งความสามารถในการชักความนึกคิดไปสู่แนวทางที่ถูกต้อง
3. การณมนสิการ เป็นการคิดอย่างมีเหตุผล เป็นการสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดแห่งเหตุปัจจัย พิจารณาสืบสาวหาสาเหตุ ให้เข้าใจถึงต้นเค้า หรือแหล่งที่มาซึ่งส่งผลต่อเนื่องตามลำดับ
4. อุปาทกมนสิการ การคิดการพิจารณาให้เกิดกุศลธรรม เช่น การพิจารณาที่ทำให้มีสติ หรือทำให้จิตใจเข้มแข็งมั่นคง เป็นต้น

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, 2544) ให้ความหมายของโยนิโสมนสิการว่า การทำไว้ในใจโดยแยบคาย การพิจารณาโดยแยบคาย และโยนิโสมนสิการ คือ ความเป็นผู้ฉลาดในการคิด คิดอย่างถูกวิธี ถูกระบบ พิจารณาไตร่ตรองลึกกลงไปจนถึงรากถึงโคน แล้วสกัดออกมาเป็นองค์ความรู้ได้ว่า สิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี เป็นต้น และโยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการพิจารณาทางปัญญาสำหรับวิเคราะห์ ข้อมูล เป็นแหล่งก่อเกิดแห่งความเห็นชอบ ประกอบด้วยเหตุด้วยผล เป็นวุฒิธรรม คือธรรมเป็นเครื่องเจริญ ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามในชีวิต

สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ (2545) กล่าวถึง โยนิโสมนสิการ มาจากคำว่า “โยนิโส” แปลว่า เหตุ ต้นเหตุ ต้นเค้า แหล่งเกิดปัญหา อุบาย วิธีการ และ “มนสิการ” แปลว่า การทำในใจ การคิดการคำนึง ใส่ใจ พิจารณา เมื่อรวมเป็นโยนิโสมนสิการ หมายถึง การทำในใจโดยแยบคาย

ทศนา แหม่มณี (2540) กล่าวถึง โยนิโสมนสิการไว้ว่า “การคิดเป็น” คือ การที่บุคคลรู้จักมอง รู้จัก พิจารณาสังทุกสิ่งตามสภาพความเป็นจริง โดยคิดตามเหตุตามปัจจัย สืบค้นตั้งแต่ต้นเหตุตลอดไปจนถึงผล สุดท้ายที่เกิด วิเคราะห์แยกแยะออกให้เห็นถึงสภาพที่เป็นจริง คิดตามความสัมพันธ์ที่สืบทอดจากเหตุโดยไม่เอาความรู้สึกอุปทานของตนเองเข้าไปจับหรือครอบคลุมน บุคคลนั้นจะสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสมด้วยวิธีการแห่งปัญญา

สรุปได้ว่า โยนิโสมนสิการ คือ การกระทำในใจโดยแยบคาย การคิดพิจารณาอย่างละเอียด ถี่ถ้วน และลึกซึ้ง หรือการคิดที่ถูกวิธี มีระเบียบและสร้างสรรค์ โดยเป็นการคิดที่ประกอบด้วยสติปัญญาเป็นตัวกำกับ

ซึ่งทำให้สามารถคิดเป็น วิเคราะห์เป็น โดยคิด และวิเคราะห์ได้อย่างถูกวิธี มีระบบ ระเบียบ ต่อเนื่องกัน คิดจากเหตุไปหาผล เชื่อมโยงกันภายใต้พื้นฐานของคุณธรรมที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ และการแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

ความสำคัญของโยนิโสมนสิการ

สะอาด ภิญโญศรี (2552) โยนิโสมนสิการเป็นกระบวนการคิดที่เกิดจากการฝึกฝนอารมณ์ทางด้านจิตใจ เพื่อให้เกิดปัญญาในขั้นสูง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อต้องการขจัดอวิชชาและตัณหาที่เกิดขึ้นในจิตใจของปุถุชนคนทั่วไป ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการคิดของปุถุชนนั้น อวิชชาและตัณหามักจะมากำกันเสมอ แต่ในบางครั้งอวิชชาแสดงออกมาเป็นตัวหลัก ตัวตัณหาแสดงออกมาเป็นตัวแฝง บางครั้งตัณหาแสดงออกมาเป็นตัวหลัก ตัวอวิชชาเป็นตัวแฝง ซึ่งสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาในปัจจุบัน ที่เน้นกระบวนการคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมไทยเน้นบรรยากาศที่เรียบง่ายเป็นกันเอง มีลักษณะที่เหนียวแน่นจิตใจให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกรักยินดี และมีความเลื่อมใส

กิตติ พัฒนตระกูลสุข (2542) ได้กล่าวถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการไว้ว่า การจะพัฒนากระบวนการเรียนการสอนอะไรสักอย่างขึ้นมาใหม่ นักการศึกษาหมกมุ่นไปที่ประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งการมองประเทศเหล่านั้นมองในลักษณะศึกษาข้อดีข้อเสีย เพื่อนำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมไทย มีการมองเพื่อเอาแบบอย่าง แท้จริงแล้วสังคมไทยมีหลักพุทธศาสนาที่กล่าวถึง การรู้จักคิด รู้จักพิจารณา ที่เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” คือ การสอนให้รู้จัก คิดเป็น คิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลคิด ในทางที่จะเข้าถึงความจริงทั้งหลาย คิดในทางที่จะทำให้รู้จักใช้สิ่งทั้งหลายให้เป็นประโยชน์ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การเรียนการสอนให้นักเรียนในสังคมไทยไม่ค่อยส่งเสริมโยนิโสมนสิการเท่าที่ควร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต, 2549) ได้กล่าวถึงโยนิโสมนสิการว่า เมื่อใดที่เด็กมีโยนิโสมนสิการอย่างแท้จริงแล้ว เด็กจะสามารถเอาประโยชน์ได้จากทุกสิ่งทุกอย่าง แม้แต่จากสิ่งที่เลวที่สุด เพราะโยนิโสมนสิการไม่ว่าจะมีวิธีคิดแบบใดก็ตามแต่ ก็มีสาระสำคัญสองอย่างคือ (1) สามารถมองและคิดพิจารณาให้เข้าถึงความจริงของสิ่งนั้น (2) สามารถเห็นประโยชน์จากสิ่งนั้น ๆ ได้ ไม่ว่ามันจะเลวร้ายแค่ไหน ก็เรียนรู้เอามาใช้ได้ จะต้องทำสองอย่างที่ว่านี้พร้อมกัน ถ้าใช้หลักนี้จะพัฒนาเด็กได้ผลหลายอย่าง ฉะนั้นโยนิโสมนสิการจึงเป็นองค์หลักของการศึกษาที่จะต้องเน้นกันอยู่ตลอดเวลา

สุคนธ์ สินธพานนท์ (2551) ได้กล่าวถึงความสำคัญของโยนิโสมนสิการไว้ว่า เป็นวิธีการคิดที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อขจัดอวิชชา และบรรเทาตัณหา กล่าวคือ ผู้รู้จักคิดแบบโยนิโสมนสิการ ย่อมจะมีความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เป็นผู้ที่คิดเป็น คิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งจะเป็นทางที่เข้าถึงความจริงทั้งหลาย ทำให้รู้จักใช้สิ่งทั้งหลายให้เป็นประโยชน์ ถ้าบุคคลทุกคนคิดเป็น ย่อมคิดในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่ปล่อยใจให้หลงไหลเพลิดเพลินในวัฒนธรรมจากภายนอกที่หลั่งไหลเข้ามา ซึ่งในสภาพการณ์ปัจจุบันมีการพัฒนาเทคโนโลยีในทุกด้านตลอดทั้งเป็นยุคข้อมูลข่าวสาร ความเจริญทางด้านวัตถุเป็นสิ่งเร้ายั่วให้บุคคลหลงไหลไปกับความยั่วยวนต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามา ถ้าบุคคลคิดเป็น ย่อมเกิดปัญญาไม่ปล่อยใจให้เพลิดเพลินหลงไหลในความสำเร็จต่าง ๆ ในโลกสมมติกับเห็นคุณค่าและโทษของมัน มีปัญหาในการสลัดสิ่งไม่ดีออกไป อีกทั้งรู้จักคิดที่จะดำรงชีวิตให้ตั้งอยู่ในทิศทางที่เหมาะสม

จากแนวคิดเกี่ยวกับความสำคัญของโยนิโสมนสิการ พบว่า โยนิโสมนสิการมีความสำคัญเนื่องจากการสอนคิดแบบโยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดชนิดหนึ่ง หรือเทคนิคอย่างหนึ่งที่จะทำให้เกิดความคิดเช่นเดียวกันกับการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ ทำให้เกิดความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ได้ง่ายและฉับไว รู้เท่าทันต่อประสบการณ์ต่อวัฒนธรรมต่อสิ่งที่ถ่ายทอดหลังไหลเข้ามา ไม่ว่าจากอดีตของตนหรือจากที่อ่านภายนอกก็ตาม แล้วพิจารณาหาทางทำให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคม

การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ

กองแก้ว เจริญอักษร (2539) ได้เสนอรูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวโยนิโสมนสิการ ดังนี้

1. ผู้สอนตั้งจุดประสงค์การเรียนรู้ว่า ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาทางด้านจิตใจและปัญญา หรือเรียกว่า “ความรู้สึกรู้จักคิด” ไปในแนวทางที่ดี และสามารถเข้าถึงความรู้ได้ตามความถนัดของตนโดยการแสดงเจตคติเป็นข้อเขียน

2. ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นการส่งเสริมปัจจัยเกื้อหนุนการศึกษาตามแนวพุทธ 2 ประการ ดังนี้

2.1 ปัจจัยภายนอก หมายถึง การจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ได้แก่ การสร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนเกิดการใฝ่รู้ใฝ่คิด ทำให้เกิดศรัทธา และเกิดความรักในความรู้ที่ได้จากการศึกษาผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดให้ เช่น การเยี่ยมชมความงามของวัดและพระสงฆ์ และกิจกรรมการฝึกสมาธิเพื่อให้จิตสงบ กิจกรรมทั้งสองช่วยสร้างศรัทธาต่อการเรียนเป็นอันมาก

2.2 ปัจจัยภายใน หมายถึง การฝึกใช้ความคิดพิจารณา ผู้สอนกำหนดสิ่งให้ผู้เรียนพิจารณา และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพิจารณาสิ่งที่ได้สัมผัสจากการศึกษาเองตามลำพังอีกด้วย กิจกรรมการฝึกใช้ความคิดทั้งสองมีผลให้ผู้เรียนแสดงความเห็นสิ่งที่ได้สัมผัสและพิจารณาแล้ว โดยใช้เหตุผลตามหลักธรรม

3. การจัดสรรปัจจัยภายนอก และภายในควบคู่กัน คือ การจัดสิ่งแวดล้อมในการเรียนที่ดี และการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดของตนเอง ทั้ง 2 ประการนี้ ส่งเสริมเกื้อหนุนกิจกรรมการเรียนรู้ให้เป็นไปตามจุดประสงค์ คือ สามารถพัฒนาจิตและปัญญาไปในทางที่ดีงามได้ และผู้เรียนสามารถที่จะควบคุมตัวเองให้ใช้เหตุและผลมากกว่าการใช้ความรู้สึก แสดงว่า ถ้าผู้สอนส่งเสริมให้พัฒนาปัญญาได้ ย่อมมีผลต่อการพัฒนาจิตของนักเรียนได้อย่างสำคัญ

4. แบบฝึกหัด ผู้สอนออกแบบการเรียนรู้โดยการให้ผู้เรียนได้ใช้กระบวนการคิด พิจารณา และนำเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม มาใช้ประกอบการเรียนการสอน เพื่อเน้นให้ผู้เรียนนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้ การสร้างแบบฝึกหัด จึงต้องเชื่อมโยงกับเรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ ในปัจจุบันที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัว

สุมน อมรวิวัฒน์ (2542) ได้สรุปไว้ว่า คุณลักษณะของกระบวนการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธ ศาสตร์ ดังนี้

1. กระบวนการพัฒนาปัญญา มีความสมบูรณ์โดยตลอด คือ จุดหมายและระดับ ได้แก่ โลเกียปัญญา และโลกุตตรปัญญา มีขั้นเริ่มต้น คือ สัญญาและศรัทธา มีวิธีดำเนินการที่เน้นการทดลองฝึกปฏิบัติและพิสูจน์ความจริงของสาระการเรียนรู้ด้วยตนเอง

2. กระบวนการพัฒนาปัญญา มีลักษณะบูรณาการ คือ ฉายภาพรวมของบัณฑิตและอธิบายให้เห็นความผสมกลมกลืนขององค์ประกอบปัจจัยต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดปัญญา เช่น ทาน ศีล ภาวนา ศรัทธา โยนิโสมนสิการ การเว้นชั่ว ทำดี จิตบริสุทธิ์ ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เป็นต้น

3. กระบวนการพัฒนาปัญญา มีลักษณะพัฒนาการที่ก้าวเวียน มิใช่การพัฒนาแบบขั้นบันไดตรง ๆ เพราะความเจริญงอกงามทางปัญญา มีลักษณะที่สัมพันธ์กันตั้งแต่จุดเริ่มจุดก้าวและจุดผ่านขึ้นไป พระบรมศาสดาสัมมาพุทธเจ้าทรงเป็นนักวางระบบและระดับความรู้ที่ละเอียดลึกซึ้งที่สุด

4. กระบวนการพัฒนาปัญญา มีลักษณะที่หยั่งรากลึกลงด้วยมิใช่พุ่งขึ้นอย่างเดียว

5. กระบวนการพัฒนาปัญญา ตามนัยของพระพุทธศาสนา เน้นการสร้างแรงจูงใจและสิ่งเร้า (ศรัทธา) และการฝึกฝนตนเอง แต่เมื่อเกิดสมาธิและปัญญาแล้วต้องละสิ่งเร้าที่เสีย เหลือแต่ปัญญาและองค์ความรู้ทุกอย่างที่มนุษย์ได้เรียนรู้ต้องมีสติกำกับและมีแนวทางปฏิบัติที่ขอบธรรม คือ มรรคมีองค์แปดเสมอ

6) กระบวนการพัฒนาปัญญา ตามนัยของพระพุทธศาสนา มิได้มุ่งหมายเพียงได้เกิดปัญญาท่านั้น แต่อุดมการณ์สูงสุด คือ การใช้ปัญญาปฏิบัติให้เกิดอิสรภาพอันสมบูรณ์ คือ อิสรภาพจากสิ่งแวดล้อมภายนอก และอิสรภาพในจิตใจของตนเอง

จากจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ ผู้เขียนสามารถสรุปเป็นกระบวนการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ดังต่อไปนี้

หลักการ

ครูผู้สอนสามารถนำหลักโยนิโสมนสิการไปพัฒนาผู้เรียนให้เกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ได้ทั้งในและนอกสถานศึกษา ด้วยการจัดการเรียนรู้โดยยึดหลักโยนิโสมนสิการ 10 วิธี โดยเน้นวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบคุณ-โทษ และทางออก และวิธีคิดแบบอุบาย ปลุกเร้าคุณธรรม ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติบ่อย ๆ อย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย พร้อม ๆ กับจุดเน้นของเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษาและกลุ่มสาระการเรียนรู้

1. ขั้นนำ

ครูควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และเร้าให้ผู้เรียนเกิดความสนใจต่อการเรียน จัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนให้เอื้อต่อการใฝ่รู้ใฝ่คิด เกิดความรักในความรู้ที่ได้ศึกษากิจกรรมที่จัดให้ แจ่มจุดประสงค์ของการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ของตนเอง แล้วนำเสนอหรือยกตัวอย่างเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาเป็นกรณีตัวอย่าง พร้อมแนะนำหลักวิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ 10 วิธี ที่มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ สำหรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน พร้อมทั้งนำเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ เช่น สื่อการเรียนการสอน

2. ขั้นสอน

2.1 เสนอเนื้อหาสาระสำคัญของบทเรียน กำหนดสิ่งให้ผู้เรียนพิจารณา และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนพิจารณาสิ่งที่ได้สัมผัสจากการศึกษาด้วยตนเอง

2.2 แนะนำแหล่งค้นคว้าข้อมูล

2.3 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จริง รู้ชัด ตามหลักโยนิโสมนสิการ และสามารถนำความรู้ไปใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างสร้างสรรค์

2.4 จัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ลงมือปฏิบัติ และสรุปความคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ

2.5 ฝึกการสรุปประเด็น และนำเสนอข้อมูลความรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

3. ขั้นสรุป

3.1 ครูและนักเรียนร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับข้อมูลที่ได้

3.2 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปผลการปฏิบัติ

3.3 ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปบทเรียน

3.4 ครูประเมินผลไปพร้อม ๆ กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จากการสังเกตพฤติกรรม การอภิปรายเหตุผล การแสดงความคิดเห็นของนักเรียน และการประยุกต์ใช้ความรู้

ผลที่ผู้เรียนจะได้รับจากการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ คือ ผู้เรียนจะพัฒนาทักษะทางการคิด การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาอย่างเหมาะสม ตลอดจนนำความรู้และความเข้าใจไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข

สรุป

การจัดการเรียนรู้ เป็นกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพและสมรรถนะตามที่หลักสูตรกำหนด และเพื่อให้การจัดการเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนาผู้เรียน โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รู้สิ่งต่าง ๆ ตามกระบวนการเรียนรู้ที่เขาค้นคว้า ร่วมกับกิจกรรมในชั้นเรียน ดังนั้นครูผู้สอนจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการ แนวคิด และจุดเน้นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยพัฒนาให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เป็นพลเมืองดีของสังคมและประเทศชาติ

การจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ ได้ทั้งในและนอกสถานศึกษา ด้วยการจัดการเรียนรู้ตามหลักโยนิโสมนสิการ คือ จัดการเรียนรู้โดยเน้นวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบคุณ-โทษ และทางออก และวิธีคิดแบบอุปาย ปุจฉา-วิสัชนา ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติบ่อย ๆ อย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย พร้อม ๆ กับจุดเน้นของสถานศึกษา และกลุ่มสาระการเรียนรู้ สามารถสร้างเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียนทั้ง 8 ประการ ได้แก่

ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ความซื่อสัตย์สุจริต มีวินัยใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มีความมุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการพัฒนาจิตและการคิดอย่างถูกต้องและยังส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตไปในทางที่ดีงาม

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2554). *แนวทางการพัฒนา การวัดและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2560). *แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2560-2579*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กรุงเทพฯ: บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด.
- ก่องแก้ว เจริญอักษร. (2539). การสอนแนวโยนิโสมนสิการ : กิจกรรมแบบฝึกหัดและคุณธรรม. *วารสาร ครุศาสตร์*, 24(3): 23 – 35
- กิตติ พัฒนตระกูลสุข. (2542). ข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับ Constructivism โยนิโสมนสิการ. *วารสาร คณิตศาสตร์*, 42(485) 21-25.
- ทิตนา แคมมณี. (2540). *ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนาระบบการคิด*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไเอเดียน สแควร์.
- ประกาศิต อานุกาฬแสนยากร. (2555). *การจัดการเรียนรู้*. มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มภาคตะวันออก เชียงเหนือ: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.9). (2544). *ภาษาธรรม*. กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). *การดูแลสุขภาวะองค์กรรวมแนวพุทธ*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- _____. (2549). *พุทธธรรม: ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- _____. (2551). *พุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2557). *คู่มือการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*. ปทุมธานี: ศูนย์เรียนรู้การผลิตและจัดการธุรกิจสิ่งพิมพ์ดิจิทัล.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวช. (2542). *การพัฒนาหลักสูตรสถานต่อที่ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: เลิฟแอนด์ ลิฟเพรส.
- วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒนา. *หัวใจของการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, 2563.
- สะอาด ภิญญาศรี. (2552). *การพัฒนาความสามารถด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย โดยใช้รูปแบบการสอนแบบโยนิโสมนสิการ (ปริญญาณพนธ์ กศ.ม.)*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2545.
- สำนักงานวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2558). *วิกฤติเด็กไทยในปัจจุบัน*. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 มกราคม 2564, จาก www.lasallechote.ac.th.
- สุคนธ์ สินธพานนท์. (2551). *การวัดผลการศึกษา*. ภาพสินธุ์: ประสานการพิมพ์.
- สมน อมรวิวัฒน์. (2530). *การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.
- _____. (2542). *การพัฒนาการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสตร์ : ทักษะกระบวนการเผชิญสถานการณ์*. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สุวิทย์ มูลคำ. (2549). *การเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการคิด*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (2545). *20 วิธีการจัดการเรียนรู้ : เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมค่านิยมและการเรียนรู้โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- Hills, P. J. A. (1982). *Dictionary of education*. London: Routledge & Kegan Payi.

แนวทางการนำหลักปฏิสัมพันธ์มาใช้ในการอธิบายธรรมะ

Guidelines for the implementation of the principle of Analytic insight in the description of Dharma

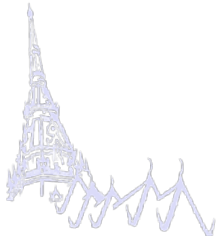
¹ซาริสวิณี รัตนบุรี และ ²ภุริทัต ศรีอร่าม

¹Sarrisvinee Rantanaburi and ²Phurithat Sri-aram

^{1,2}สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

^{1,2}Buddhist Studies Mahamakut Buddhist University, Thailand

Email: seeyanarak@gmail.com

Received May 2, 2022; Revised May 30, 2022; Accepted June 25, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ในวิภัติสูตร เพื่อวิเคราะห์การนำหลักปฏิสัมพันธ์มาใช้ในการอธิบายธรรมะ โดยมีขอบเขตในการศึกษาด้วยเอกสารปฐมภูมิจากพระไตรปิฎกและข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารอื่น ๆ ผลการศึกษาพบว่า

1) วิภัติสูตรว่าด้วยการจำแนกปฏิสัมพันธ์ กล่าวถึงพระสารีบุตรท่านอุปสมบทได้กึ่งเดือนได้ทำให้แจ้งซึ่งปฏิสัมพันธ์ 4 มีความรู้ถึงความแตกฉานในอรรถซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ้งแจ้งและการกำหนดประเภทแห่งอรรถ ชื่อว่า อรรถปฏิสัมพันธ์ ความรู้ถึงความแตกฉานในธรรมซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ้งแจ้งและการกำหนดประเภทแห่งธรรมได้ ชื่อว่า ธรรมปฏิสัมพันธ์ ความรู้ถึงความแตกฉานในการกล่าวนิรุตติ ซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ้งแจ้งและการกำหนดประเภทแห่งนิรุตติได้ ชื่อว่า นิรุตติปฏิสัมพันธ์ ความรู้ถึงความแตกฉานในปฏิภาณ ซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ้งแจ้งและการกำหนดประเภทแห่งปฏิภาณ ชื่อว่า ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์

2) แนวทางการนำหลักปฏิสัมพันธ์มาใช้ในการอธิบายธรรมะ โดยพิจารณาความสัมพันธ์ของปฏิสัมพันธ์ 4 ได้ดังนี้ (1) อรรถปฏิสัมพันธ์ญาณ = ความเข้าใจผล ความหมายของธรรมะ (2) ธรรมปฏิสัมพันธ์ญาณ = ความเข้าใจเหตุ หัวข้อธรรมะ (3) นิรุตติปฏิสัมพันธ์ญาณ = เข้าใจภาษา เพื่อถ่ายทอดความเข้าใจผลและความเข้าใจเหตุ (4) ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ญาณ = ความคล่องแคล่วว่องไว ใช้ความเข้าใจภาษา เพื่อถ่ายทอดความเข้าใจผลและความเข้าใจเหตุ สรุปเป็นการฝึกความชำนาญการใช้วิธีการสื่อสารด้วยภาษา ถ่ายทอดความเข้าใจผลและความเข้าใจเหตุให้เข้าใจถูกต้องอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง

คำสำคัญ: แนวทาง; ปฏิสัมพันธ์; การอธิบายธรรมะ

Abstract

The objectives of this article were to study the reciprocity in the Wiphatti Sutta, to analyze the use of the principle of Analytic insight in the description of Dharma. The data were collected from the Tipitaka and the concerned documents.

The findings are as follows. Firstly, The Wiphatti Sutta for the classification of analytic insight. Speaking of Phra Saribut, you have been ordained for half a month and made an announcement. The name of analytic insight of consequence. Knowledge of clarity in the dharma, which can be considered, enlightenment and determination of the category of dharma is called analytic insight of origin. Knowledge of eloquence in utterance, which is capable of determining clarification and determination of the genre of Niruti. It's called analytic insight of philology. The knowledge of the intelligence in which the intelligence can be made into consideration, clarification and determination of the genre of improvisation. It's called analytic insight of ready wit. In the commentary.

The second guidelines for the implementation of the principle of Analytic insight in the description of Dharma. By considering the relationship of the 4 analytic insight as follows: 1) analytic insight of consequence = understanding of results, meaning of dharma 2) analytic insight of origin = understanding of reason, topic of Dharma 3) analytic insight of philology = understanding language to convey understanding of results and understanding Understand why 4) analytic insight of ready wit = Fluency. Use language understanding to convey an understanding of the results and an understanding of the cause. In summary, it is the practice of language communication skills. Convey an understanding of the result and an understanding of the cause to be understood correctly, clearly.

Keywords: Guidelines; Analytic insight; The Description of Dharma

บทนำ

ความสามารถในการสื่อสารด้วยทักษะความรู้ด้านภาษา เพื่อแสดงความรู้ความเข้าใจให้ความหมายหรืออรรถอันเป็นส่วนแห่งลักษณะของผลและหลักธรรมอันเป็นส่วนแห่งลักษณะของเหตุ เป็นสิ่งที่น่าสนใจนำมาศึกษาเพื่อหาวิธีการสร้างหรือพัฒนาความสามารถในการสื่อสารความเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ชัดเจน โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันส่งเสริมทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (21st century skills; transversal skills) ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญสำหรับนักศึกษาในยุคนี้ประกอบด้วย (1) ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม (2) ทักษะสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี (3) ทักษะชีวิตและอาชีพ (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2551)

สำหรับภิกษุผู้เป็นองค์แห่งธรรมกถึก ต้องมีธรรมของนักเทศน์ 5 ข้อ ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 22 อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ข้อที่ 159 หน้าที่ 205 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คือ

1. อนุพุพพิภัง กล่าวความไปตามลำดับ คือ แสดงหลักธรรมหรือเนื้อหาวิชาตามลำดับความง่ายยากลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไปโดยลำดับ
2. ปริยายทสสาวี ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจ คือ ชี้แจงให้เข้าใจชัดในแต่ละแง่แต่ละประเด็น โดยอธิบายขยายความ ยกเยื้องไปต่าง ๆ ตามแนวเหตุผล
3. อนุยตฺ ปฏิจจ แสดงธรรมด้วยอาศัยเมตตา คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ เป็นประโยชน์แก่เขา
4. น อามิสฺสโร ไม่แสดงธรรมด้วยเห็นแก่อามิส คือ สอนเขามีใจเพราะมุ่งที่ตนจะได้ลาภ หรือผลประโยชน์ตอบแทน
5. อุตตฺตานญฺจ ปรณฺจ อนุปฺหจฺจ แสดงธรรมไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหา มุ่งแสดงธรรม แสดงธรรมไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มขู่ผู้อื่น

คุณสมบัติของพระธรรมกถึกที่เป็นผู้เลิศในการแสดงธรรม คือ พระอรหันต์ปฏิสัมภิทาญาณ ซึ่งท่านได้ปฏิสัมภิทาพร้อมกับการบรรลุเป็นพระอรหันต์ ตามที่พระสารีบุตรได้กล่าวกับภิกษุถึงการบรรลุธรรมของท่านไว้ในวิภัตติสูตร ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 21 อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ข้อที่ 172 หน้าที่ 216

(มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ว่า ...เราอุปสมบทได้ก็เดือนได้ทำให้แจ้งซึ่ง อตฺถปฏิสัมภิทา (ปัญญาแตกฉานในอรรถ) โดยเหตุ โดยพยัญชนะ เราจะบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่าย ซึ่งอตฺถปฏิสัมภิทานั้นโดยวิธีต่าง ๆ ผู้มีความสงสัยหรือเคลือบแคลงพึงถาม เราพอใจที่จะตอบข้อสงสัย...ทำให้แจ้งธัมมปฏิสัมภิทา (ปัญญาแตกฉานในธรรม)...ทำให้แจ้ง นิรุตติปฏิสัมภิทา (ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ)...ทำให้แจ้ง ปฏิภาณปฏิสัมภิทา (ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ)...

คัมภีร์มิลินทปัญหา (พระติปิฎกจูฬายเถระ รจนา, 2559) มีเนื้อหาที่กล่าวถึงการสนทนาถาม-ตอบของพระเจ้ามิลินท์และพระนาคเสน มีคุณค่าด้านเนื้อหาสาระที่สอดคล้องตามพระไตรปิฎกและอรรถรสแห่งวรรณคดี เป็นคัมภีร์อธิบายหลักคำสอนที่แต่งขึ้นก่อนการแตกแยกนิกายเป็นเถรวาทฝ่ายใต้และอาจารย์วาทฝ่ายเหนือ แต่คัมภีร์มิลินทปัญหาก็เป็นที่ยอมรับของทั้งสองนิกาย มีลักษณะเด่น คือ การอธิบายหลักธรรมคำสอนที่เป็นนามธรรมให้เข้าใจเป็นรูปธรรมได้ชัดเจน ด้วยวิธีการยกตัวอย่างแบบอุปมาอุปไมย เป็นการใช้หลักการทางภาษาหรือนิรุกติศาสตร์เพื่อการสื่อสารสภาวะนามธรรมอันเป็นสิ่งที่สุขุมลุ่มลึกซึ่งเข้าใจยากให้เข้าใจง่ายชัดเจนถูกต้องตามความหมายของหลักธรรม แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของพระนาคเสนเถระว่า เป็นผู้มีปฏิสัมภิทา 4 อันเป็นคุณลักษณะของพระอรหันต์ปฏิสัมภิทาญาณ

ปฏิสัมภิทา 4 ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 31 ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ข้อที่ 268 หน้าที่ 175 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นผู้มีปัญญาแตกฉานใน 4 อย่าง คือ

1. อตฺถปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในอรรถ, ปริชาแจ้งในความหมาย, เห็นข้อธรรม หรือความย่อ สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง สามารถแยกแยะอธิบายขยายออกไปได้โดยพิสดาร เห็นเหตุอย่างหนึ่ง สามารถคิดแยกแยะกระจายเชื่อมโยงต่อออกไปได้จนล่วงรู้ถึงผล

2. ธรรมปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในธรรม, ปรีชาแจ้งในหลัก, เห็นอรรถาธิบายพิสดาร สามารถจับใจความมาตั้งเป็นกระทำหรือหัวข้อได้ เห็นผลอย่างหนึ่ง สามารถสืบสาวกลับไปหาเหตุได้

3. นิรุตติปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ, ปรีชาแจ้งในภาษา, รู้ศัพท์ ถ้อยคำบัญญัติ และภาษาต่าง ๆ เข้าใจใช้คำพูดชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจและเห็นตามได้

4. ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ, ปรีชาแจ้งในความคิดพันการ, มีไหวพริบ ชี้มخابในความรู้ที่มีอยู่ เอามาเชื่อมโยงเข้าสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ ใช้ประโยชน์ได้สละเหมาะ เข้ากับกรณีเข้ากับเหตุการณ์

ความสัมพันธ์ของปฏิสัมภิทา 4 จัดอรรถปฏิสัมภิทาญาณ คือ ญาณแตกฉานในอรรถหรือสภาวะแห่งผล และธรรมปฏิสัมภิทาญาณ คือ ญาณแตกฉานในธรรมหรือสภาวะแห่งเหตุ เป็นหลักตั้งต้น และใช้นิรุตติปฏิสัมภิทาญาณ คือ ญาณแตกฉานในภาษาแห่งอรรถและธรรม ถ่ายทอดความหมายของอรรถและธรรมเพื่อสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจความหมายได้อย่างถูกต้อง โดยมีปฏิภาณปฏิสัมภิทาญาณ คือ ญาณแตกฉานในปฏิภาณ มีความคล่องแคล่วว่องไวในการใช้ปฏิสัมภิทาญาณทั้ง 3 ข้อแรก สื่อสารอรรถ ธรรมตามหลักของภาษาให้เข้าใจถูกต้องอย่างแจ่มแจ้ง

ต้นแบบแห่งการสร้าง ความแตกฉานในวาทกรรมเชิงนิรุตติปฏิสัมภิทา มีปรากฏรูปแบบในคัมภีร์ ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค ซึ่งเป็นผลงานแนวอภิธรรมของท่านพระสารีบุตร อัครสาวกเบื้องขวาของพระพุทธเจ้า ถือว่า เป็นปกรณทางกัมมัญฐานเล่มแรกของพระพุทธศาสนาที่นอกจากพระไตรปิฎกอันเป็นพระพุทธพจน์โดยตรง ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระสุตตันตปิฎก

ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ด้วยความหมาย คำว่า ปฏิสัมภิทามรรค คือ ธรรมที่เป็นมรรค คือ เป็นอุบายเครื่องบรรลุปฏิสัมภิทาเหล่านั้น อธิบายเพิ่มเติมว่า พระธรรมเทศนาที่พระบรมศาสดาได้ทรงแสดงไว้โดยประเภทต่าง ๆ จำแนกออกเป็นหลายประเภทย่อมยังความแตกฉานในปฏิสัมภิทาญาณให้เกิดขึ้น แก่พระอริยบุคคลทั้งหลายผู้สดับอยู่ และย่อมเป็นปัจจัยต่อความแตกฉานในปฏิสัมภิทาญาณสำหรับปุถุชนทั้งหลายต่อไป ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

นิรุตติปฏิสัมภิทา เป็นความรู้ที่สามารถกำหนดลักษณะเฉพาะและความหมายของโวหารแห่งภาษาประเภทต่าง ๆ ที่กล่าวถึงอรรถ คือ ผลและธรรม คือ เหตุทั้งสองอย่าง มารวบรวมกลั่นกรองด้วยปฏิภาณ และอธิบายถ่ายทอดสื่อสารตอบคำถามได้อย่างถูกต้อง ทำให้ผู้ฟังเข้าใจอย่างถูกต้องตามความเป็นจริงของเรื่องนั้น ปรากฏในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

นิรุตติปฏิสัมภิทา เป็นภาคแสดงของปฏิสัมภิทาอีก 3 ข้อข้างต้น มีความสำคัญต่อพระภิกษุหรือพุทธบริษัทผู้มีความรู้ในพระพุทธศาสนาที่ต้องการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระองค์ ให้ผู้สนใจได้เข้าใจตามความเป็นจริงอย่างเหมาะสมกับอัธยาศัย ตามความสงสัยหรือตามความสนใจของตน ผู้ที่สามารถนำหลักการของนิรุตติปฏิสัมภิทาซึ่งใช้ร่วมกับกระบวนการแห่งปฏิสัมภิทาอีก 3 ข้อ มาใช้ให้สมบูรณ์ได้ จะเป็นผู้สามารถแสดงธรรม อธิบายขยายความหรือย่อหลักธรรม ถ่ายทอด โต้ตอบหรือตอบคำถามได้ถูกต้องตาม

หลักการทางพระพุทธศาสนา ผู้ที่มีความสามารถดังกล่าวนี้นี้ จะเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำให้สามารถรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนาได้ยาวนานสืบไปได้

จากข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้สามารถศึกษาปฏิสัมพันธ์ในวิภัติสูตร วิเคราะห์การนำหลักปฏิสัมพันธ์มาใช้ในการอธิบายธรรมะ และนำเสนอแนวทางและองค์ความรู้เกี่ยวกับการนำหลักปฏิสัมพันธ์มาใช้ในการอธิบายธรรมะได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปฏิสัมพันธ์ในวิภัติสูตร
 2. เพื่อวิเคราะห์การนำหลักปฏิสัมพันธ์มาใช้ในการอธิบายธรรมะ
- โดยมีขอบเขตในการศึกษาด้วยเอกสารปฐมภูมิจากพระไตรปิฎกและข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารอื่น ๆ

เนื้อหา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคแรกเริ่มต้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงส่งสาวกรุ่นแรกออกไป ประกาศศาสนาทรงมีพระดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พหุชน เพื่อความสุขแก่พหุชน เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงแสดงธรรม อันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะอันบริสุทธิ์บริบูรณ์โดยสิ้นเชิง” ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 10 ทีฆนิกาย มหาวรรค ข้อที่ 51 หน้าที่ 53 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคแรกเริ่มต้นด้วยภิกษุที่เป็นพระอรหันต์เพียง 60 รูป ต่อมาเมื่อจำนวนภิกษุมิมีจำนวนมากขึ้น พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง จนกระทั่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ธรรมและวินัยอันใดเราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอโดยกาลล่วงไปแห่งเรา” ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 10 ทีฆนิกาย มหาวรรค ข้อที่ 216 หน้าที่ 143 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ภายหลังพุทธปรินิพพาน คณะสงฆ์บริหารด้วยธรรมวินัย

คุณสมบัติของภิกษุผู้เผยแผ่ เรียกว่า องค์แห่งธรรมกถึก 5 ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 22 อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ข้อที่ 159 หน้าที่ 205 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คือ

1. แสดงธรรมไปตามลำดับไม่ตัดลัดให้สับสน หรือขาดความ
2. ชี้แจงยกเหตุผลมาแสดงให้ผู้ฟังเข้าใจ
3. สอนเขาด้วยเมตตา ตั้งจิตปรารถนาให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
4. ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภ
5. ไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น คือ ไม่ยกตน ไม่เสียดสีข่มผู้อื่น

พระพุทธองค์ทรงตรัสลักษณะของภิกษุผู้เป็นพหูสูตผู้ทรงธรรมไว้ว่า “ภิกษุ เราแสดงธรรมเป็นอันมาก คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อพสุตธรรม เวทีลลสะ ถ้าแม้ภิกษุ

รู้ธรรม รู้ธรรมแห่งคาถา 4 บาทแล้ว ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ควรเรียกว่า เป็นพหูสูตร เป็นผู้ทรงธรรม” ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 21 อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต ข้อที่ 186 หน้าที่ 267 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ภิกษุรู้ธรรมรู้ธรรมตามความหมายในคาถานี้ เป็นโยนิโสมนสิการหรือวิจิตตแบบอรรถธรรมสัมพันธ์หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือ พิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง ธรรมกับอรรถหรือหลักการกับความมุ่งหมาย โดยทำความเข้าใจในหลักการของหลักธรรมว่า มีจุดประสงค์หรือมีความมุ่งหมายในประเด็นใด เมื่อคิดพิจารณาและนำไปใช้ จึงควรคิดให้ถูกตามจุดประสงค์เพื่อนำไปใช้ให้ถูกต้อง

พุทธธรรม (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561) กล่าวถึงวิจิตตแบบอรรถธรรมสัมพันธ์หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือ พิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างธรรมกับอรรถ หรือหลักการกับความหมาย เป็นความคิดที่มีความสำคัญมาก ในเมื่อจะลงมือปฏิบัติธรรม หรือทำการตามหลักการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมาย วิจิตตแบบอรรถธรรมสัมพันธ์นี้ สอดคล้องกับคัมภีร์ ปฏิสัมภิทามรรค ซึ่งเป็นผลงานแนวอภิธรรมของพระสารีบุตรเถระ อัครสาวกฝ่ายขวาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เนื้อหากล่าวถึงวิธีการให้บรรลุถึงปฏิสัมภิทา 4 ซึ่งจะเกิดมีเฉพาะพระอริยบุคคลระดับพระอรหันต์เท่านั้น และเกิดพร้อมกับการได้บรรลุอรหัตผล ความสัมพันธ์ของปฏิสัมภิทา 4 จัดอรรถปฏิสัมภิทาญาณ คือ ญาณแตกฉานในอรรถหรือสภาวะแห่งผล และอัมมปฏิสัมภิทาญาณ คือ ญาณแตกฉานในธรรมหรือสภาวะแห่งเหตุ เป็นหลักตั้งต้น และใช้นิรุติปฏิสัมภิทาญาณ คือ ญาณแตกฉานในภาษาแห่งอรรถและธรรม ถ่ายทอดความหมายของอรรถและธรรมเพื่อสื่อสารให้ผู้อื่นเข้าใจความหมายได้อย่างถูกต้อง โดยมีปฏิภาณปฏิสัมภิทาญาณ คือ ญาณแตกฉานในปฏิภาณ มีความคล่องแคล่วว่องไวในการใช้ปฏิสัมภิทาญาณทั้ง 3 ข้อแรก สื่อสารอรรถ ธรรมตามหลักของภาษาให้เข้าใจถูกต้องอย่างแจ่มแจ้ง

1. ปฏิสัมภิทาในวิภัตติสูตร

วิภัตติสูตร ว่าด้วยการจำแนกปฏิสัมภิทา เนื้อหากล่าวถึงพระสารีบุตรเรียกภิกษุทั้งหลายมากล่าวว่า เราอุปสมบทได้ก็ถึงเดือนได้ทำให้แจ้งซึ่ง อตถปฏิสัมภิทา (ปัญญาแตกฉานในอรรถ) โดยเหตุ โดยพยัญชนะ เราจะบอก หมายถึง กล่าวกำเริ่มต้น แสดงคำเริ่มต้น ปรากฏในอรรถกถาอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เล่มที่ 2 ข้อที่ 172 หน้าที่ 395 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2525)

แสดง หมายถึง การให้อุเทศ คำเริ่มต้น จบลง

บัญญัติ หมายถึง การประกาศให้รู้ถึงเนื้อความตามที่ตั้งอุเทศไว้โดยประการต่าง ๆ ตามที่ยกแสดงไว้ ปรากฏในฎีกาอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เล่มที่ 2 ข้อที่ 172 หน้าที่ 434 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2525)

กำหนด หมายถึง การให้เนื้อความนั้นดำเนินไปโดยประการต่าง ๆ

เปิดเผย หมายถึง การชี้แจงแสดงเนื้อความตามที่ตั้งอุเทศไว้ โดยการวกกลับมาอธิบายซ้ำอีก

จำแนก หมายถึง การจำแนกประเด็นที่เปิดแล้ว ปรากฏในฎีกาอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เล่มที่ 2 ข้อที่ 172 หน้าที่ 435 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2525)

ทำให้ง่าย หมายถึง การแสดงประเด็นที่จำแนกไว้ให้ชัดเจนด้วยการชี้เหตุและยกอุทาหรณ์ต่าง ๆ มาประกอบ ปรากฏในอรรถกถาอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เล่มที่ 2 ข้อที่ 172 หน้าที่ 395-396 (มหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย, 2525) ซึ่งอรรถปฏิสัมพันธ์นั้นโดยวิธีต่าง ๆ ผู้มีความสงสัยหรือเคลือบแคลงพึงถาม เราพอใจที่จะตอบข้อสงสัย

เราอุปสมบทได้ก็เดือนได้ทำให้แจ้ง อัมมปฏิสัมพันธ์ (ปัญญาแตกฉานในธรรม) โดยเหตุ โดยพยัญชนะ เราจะบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายซึ่งอัมมปฏิสัมพันธ์นั้นโดยวิธีต่าง ๆ ผู้มีความสงสัยหรือเคลือบแคลงพึงถาม เราพอใจที่จะตอบข้อสงสัย พระศาสดาของเราทั้งหลาย ผู้ทรงฉลาดดีในธรรมทั้งหลาย ประทับอยู่ต่อหน้าเราทั้งหลายแล้ว

เราอุปสมบทได้ก็เดือนได้ทำให้แจ้งนิรุตติปฏิสัมพันธ์ (ปัญญาแตกฉานในนิรุกติ) โดยเหตุ โดยพยัญชนะ เราจะบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายซึ่งนิรุตติปฏิสัมพันธ์นั้นโดยวิธีต่าง ๆ ผู้มีความสงสัยหรือเคลือบแคลงพึงถามเราพอใจที่จะตอบข้อสงสัย พระศาสดาของเราทั้งหลายผู้ทรงฉลาดดีในธรรมทั้งหลายประทับอยู่ต่อหน้าเราทั้งหลายแล้ว

เราอุปสมบทได้ก็เดือนได้ทำให้แจ้งปฏิภาณปฏิสัมพันธ์ (ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ) โดยเหตุ โดยพยัญชนะ เราจะบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายซึ่งปฏิภาณปฏิสัมพันธ์นั้นโดยวิธีต่าง ๆ ผู้มีความสงสัยหรือเคลือบแคลงพึงถาม เราพอใจที่จะตอบข้อสงสัย พระศาสดาของเราทั้งหลายผู้ทรงฉลาดดีในธรรมทั้งหลายประทับอยู่ต่อหน้าเราทั้งหลายแล้ว

อรรถกถาวิมุตติสูตร ปราภในอรรถกถาอังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เล่มที่ 2 ข้อที่ 172 หน้าที่ 395 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2525) อธิบายขยายความในบางประเด็น คือ บทว่า อตถปฏิสัมพันธ์ ได้แก่ ญาณอันถึงความแตกฉานในอรรถทั้งหลาย 5 อรรถ คือ ประโยชน์ 5 ประการ ในที่นี้ โดยย่อ หมายถึงเหตุผลที่พึงถึงพึงบรรลุ โดยประเภท หมายถึง สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นแต่ปัจจัย นิพพาน เนื้อความที่ตรัสไว้ วิบาก (ผล) และกิริยา

บทว่า อุตตานิกโรมิ คือ บอกทำข้อที่ลึกซึ้งให้ตื้น หมายถึง การแสดงประเด็นที่จำแนกไว้ให้ชัดเจน ด้วยการชี้เหตุและยกอุทาหรณ์ต่าง ๆ มาประกอบ

และในปฏิสัมพันธ์เหล่านี้ ปฏิสัมพันธ์ 3 เป็นโลกียะ อตถปฏิสัมพันธ์เป็นทั้งโลกียะและโลกุตระ ด้วยประการฉะนี้

คัมภีร์สัทธัมมปกาสนี อรรถกถาปฏิสัมพันธ์มรรค อธิบายปฏิสัมพันธ์ไว้ว่า (พระมหานามเถระ รจนา, 2559) คำว่า ปฏิสัมพันธ์ (ปฏิสัมพันธ์) คือ ปัญญาอันแตกฉาน อธิบายว่า ปฏิสัมพันธ์ 4 ประการเหล่านี้ หาใช่เป็นความแตกฉานแห่งอะไร ๆ อันไม่ เป็นความแตกฉานแห่งญาณเท่านั้น เพราะพระผู้มีพระภาคตรัสได้ไว้ว่า “ความรู้ในอรรถชื่อว่า อตถปฏิสัมพันธ์ ความรู้ในธรรมชื่อว่า อัมมปฏิสัมพันธ์ ความรู้ในการกล่าวธรรมนิรุตตินั้นชื่อว่า นิรุตติปฏิสัมพันธ์ ความรู้ในญาณทั้งหลายชื่อว่า ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์” ปราภในพระไตรปิฎกเล่มที่ 35 อภิธรรม วิภังคปกรณ์ ข้อที่ 718 หน้าที่ 459 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เพราะเหตุนี้ ความแตกฉานแห่งญาณทั้ง 4 ประการ จึงชื่อว่าปฏิสัมพันธ์ 4 ประการ

ความรู้อันถึงความแตกฉานในอรรถซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ่มแจ้งและการกำหนดประเภทแห่งอรรถ ชื่อว่า อตถปฏิสัมพันธ์

ความรู้จนถึงความแตกฉานในธรรมซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ่มแจ้งและการกำหนดประเภทแห่งธรรมได้ ชื่อว่า ธัมมปฏิสัมภิตา

ความรู้จนถึงความแตกฉานในการกล่าวนิรุตติซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ่มแจ้งและการกำหนดประเภทแห่งนิรุตติได้ ชื่อว่า นิรุตติปฏิสัมภิตา

ความรู้จนถึงความแตกฉานในปฏิภาณซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ่มแจ้งและการกำหนดประเภทแห่งปฏิภาณ ชื่อว่า ปฏิภาณปฏิสัมภิตา

คำว่า อรรถ (อรรถ) โดยสังเขป ได้แก่ ผลแห่งเหตุ จจริงอยู่ ผลแห่งเหตุ นั้น เพราะอันบุคคลย่อมเกิดคือ ย่อมบรรลุถึง ตามครรลองแห่งเหตุ เพราะเหตุ นั้น ท่านจึงเรียกว่า อรรถ แต่โดยประเภทได้แก่ธรรม 5 ประการเหล่านี้ คือ (1) ธรรมชาติที่เกิดขึ้นเพราะปัจจัยอย่างใดอย่างหนึ่ง (2) นิพพาน (3) ความหมายแห่งภาษิต (4) วิบาก (5) กิริยา พึงทราบ ว่า ชื่อว่า อรรถ ญาณอันถึงความแตกฉานในอรรถนั้นของบุคคลผู้พิจารณาอยู่ซึ่งอรรถนั้น ชื่อว่า อรรถปฏิสัมภิตา

คำว่า ธรรม (ธมโม) โดยสังเขป ได้แก่ ปัจจัย จจริงอยู่ เพราะปัจจัยนั้นย่อมจัดแจงซึ่งสิ่งนั้น ๆ คือให้สิ่งนั้น ๆ เป็นไปและให้สำเร็จ เหตุ นั้น ท่านจึงเรียกว่า ธรรม แต่โดยประเภทได้แก่ธรรม 5 ประการเหล่านี้ คือ (1) เหตุที่ให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง (2) อริยมรรค (3) ภาษิต (4) กุศล (5) อกุศล พึงทราบ ว่า ชื่อว่า ธรรม ญาณที่ถึงความแตกฉานในธรรมนั้นของบุคคลผู้พิจารณาอยู่ซึ่งธรรมนั้น ชื่อว่า ธัมมปฏิสัมภิตา

คำว่า ความรู้ในการกล่าวธรรมนิรุตตินั้น (ตตร ธมมนิรุตตาทิลาเป ญาณ) ความว่า ความรู้แตกฉานในคำพูด คำกล่าว คำที่เปล่งถึงสภาวะนิรุตติอันเป็นโวหารที่ไม่ผิดเพี้ยน ทั้งในอรรถและในธรรมนั้น ในคำพูดอันเป็นสภาวะนิรุตติของพระอริยบุคคลผู้ทำสภาวะนิรุตติศัพท์ที่เขาพูดแล้ว กล่าวแล้ว เปล่งออกแล้ว ให้เป็นอารมณ์แล้วพิจารณาอยู่ ในภาคธัมมภาษาของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นสภาวะนิรุตติ เพราะสภาวะนิรุตตินั้นบัณฑิตรับรองว่าเป็นธรรมนิรุตติอย่างนี้ว่า นี่เป็นสภาวะนิรุตติ นี่มิใช่สภาวะนิรุตติ ชื่อว่า นิรุตติปฏิสัมภิตา

คำว่า ความรู้ในญาณทั้งหลาย (ญาณesu ญาณ) ความว่า ปัญญาอันถึงความแตกฉานในญาณนั้นของพระอริยสาวกผู้พิจารณา ทำญาณอันเป็นไปในปฏิสัมภิตาทุกประเภทให้เป็นอารมณ์ก็ดี ญาณ คือ ความรู้โดยพิสดารในญาณทั้ง 3 ประการเหล่านั้นตามที่กล่าวแล้ว ด้วยอำนาจอารมณ์และกิจเป็นต้นก็ดี ชื่อว่า ปฏิภาณปฏิสัมภิตา

ปฏิสัมภิตาทั้ง 4 ย่อมถึงความแตกฉานในฐานะ 2 ประการ ย่อมผ่องใสด้วยเหตุ 5 ประการ ย่อมถึงความแตกฉานในฐานะ 2 ประการ คือ ในเสกขภูมิและอเสกขภูมิ ในภูมิทั้ง 2 นั้น ปฏิสัมภิตาของพระมหาเถระ 80 องค์ซึ่งมีนามอย่างนี้ คือ พระสารีบุตรเถระ พระมหาโมคคัลลานเถระ พระมหากัสสปเถระ พระมหากัจจายนเถระ พระมหาโกณฑัญญะเถระ เป็นต้น ถึงความแตกฉานในอเสกขภูมิ

ปฏิสัมภิตาของพระอริยบุคคลผู้มีนามอย่างนี้ คือ พระอนนทเถระ จิตตคหบดี ธัมมิกอุบาสก อุบาสีคหบดี ขุชุตตราอุบาสิกา เป็นต้น ถึงความแตกฉานในเสกขภูมิ

ปฏิสัมภิตาย่อมผ่องใสด้วยเหตุ 5 ประการ คือ (1) ด้วยอริคม (การบรรลุ) (2) ด้วยปริยัติ (การเล่าเรียน) (3) ด้วยสวณะ (การฟัง) (4) ด้วยปริบุฉา (การไต่ถาม) (5) ด้วยบุพพโยคะ (การประกอบความเพียรบรรลุ)

การบรรลุหรือที่ผลชื่อว่า อธิคม เพราะปฏิสัมภิทาของผู้บรรลุหรือที่ผลย่อมมีสงใส พระพุทธพจน์ชื่อว่า ปริยัติ เพราะปฏิสัมภิทาของผู้เรียนพระพุทธพจน์นั้นย่อมมีสงใส การฟังพระสัทธรรมชื่อว่า สวณะ เพราะปฏิสัมภิทาของผู้สนใจฟังธรรมโดยเคารพย่อมมีสงใส ถ้าเป็นเครื่องวินิจฉัยบทอันเนื่องนำและอรรถบทในพระบาลีและอรรถกถา เป็นต้น ชื่อว่า ปริจจณา เพราะปฏิสัมภิทาของผู้ที่สอบสวนอรรถในพระพุทธพจน์ทั้งหลาย มีพระบาลีที่ตนได้เล่าเรียนมาแล้ว เป็นต้น ย่อมมีสงใส การบำเพ็ญวิปัสสนาเนื่อง ๆ ที่ตนเคยเป็นพระโยคาวจรในศาสนาของพระพุทธเจ้าในปางก่อน บรรลุแล้วด้วยการเดินไปและเดินกลับ จนถึงใกล้อนุโลมญาณและโคตรภู-ญาณ ชื่อว่า ปุพพโยคะ เพราะปฏิสัมภิทาของผู้ที่เคยเป็นพระโยคาวจรมาก่อนย่อมมีสงใส และเหตุ 3 ประการใน 5 ประการที่กล่าวแล้วเป็นปัจจัยที่มีกำลัง เป็นเหตุที่มีกำลังแห่งความแตกฉาน คือ (1) การเรียนปริยัติ (2) การสดับฟัง (3) การสอบถาม

สรุปได้ว่า วิภคติสูตรว่า ด้วยการจำแนกปฏิสัมภิทา กล่าวถึงพระสารีบุตร ท่านอุปสมบทได้ทั้งเดือนได้ทำให้แจ้งซึ่งปฏิสัมภิทา 4 มีความรู้จนถึงความแตกฉานในอรรถซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ่มแจ้งและการกำหนดประเภทแห่งอรรถ ชื่อว่า อรรถปฏิสัมภิทา ความรู้จนถึงความแตกฉานในธรรมซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ่มแจ้งและการกำหนดประเภทแห่งธรรมได้ ชื่อว่า ธัมมปฏิสัมภิทา ความรู้จนถึงความแตกฉานในการกล่าวนิรุตติซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ่มแจ้งและการกำหนดประเภทแห่งนิรุตติได้ ชื่อว่า นิรุตติปฏิสัมภิทา ความรู้จนถึงความแตกฉานในปฏิภาณซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ่มแจ้งและการกำหนดประเภทแห่งปฏิภาณ ชื่อว่า ปฏิภาณปฏิสัมภิทา, ในอรรถกถาวิภคติสูตรปฏิสัมภิทา 3 เป็นโลกียะ อรรถปฏิสัมภิทาเป็นทั้งโลกียะและโลกุตระ และคัมภีร์สัทธัมมปกาสิณี อรรถกถาปฏิสัมภิทามรรคกล่าวถึงปัจจัยที่เป็นเหตุมีกำลังแห่งความแตกฉาน คือ การเรียนปริยัติ การสดับฟังและการสอบถาม ทำให้เข้าใจได้ว่า ปฏิสัมภิทามีส่วนแห่งโลกียะที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาฝึกฝนศาสนทายาทให้มีทักษะการอธิบายธรรมะและเป็นกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไปได้

2. การนำหลักปฏิสัมภิทามาใช้ในการอธิบายธรรมะ

แนวทางการนำหลักปฏิสัมภิทามาใช้ในการอธิบายธรรมะ มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์มิลินทปัญหา มีลักษณะเด่น คือ การอธิบายหลักธรรมคำสอนที่เป็นนามธรรมให้เข้าใจเป็นรูปธรรมได้ชัดเจน ด้วยวิธีการยกตัวอย่างแบบอุปมาอุปไมย เป็นการใช่วาทกรรมทางภาษาหรือนิรุตติศาสตร์เพื่อการสื่อสารสภาวะนามธรรมอันเป็นสิ่งที่สุขุมลุ่มลึกซึ่งเข้าใจยากให้เข้าใจง่ายชัดเจนถูกต้องตามความหมายของหลักธรรม แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของพระนาคเสนเถระว่าเป็นผู้มีปฏิสัมภิทา 4

การอุปมาในมิลินทปัญหา (พระมหาวิศิษฐ์ ปญญาวฑฒโน (ภุชวี), 2545) ลักษณะข้อความที่ยกมาเปรียบ มักใช้เข้าสู่กับอุปมาอุปไมยในประโยค เช่น เรื่องนี้มีอุปมาฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น ซึ่งในการพูดหรือการเขียนเมื่อผู้พูดหรือผู้เขียนต้องการจะให้ผู้ฟัง หรือผู้อ่านเกิดความเข้าใจความหมายตามที่ผู้พูด หรือผู้เขียนต้องการแล้ว ยังสร้างความสละสลวยให้แก่ประโยคนั้น ๆ ด้วย และทำให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดความประทับใจในอุปมาที่ยกขึ้นมาเปรียบเทียบเพื่อให้เนื้อความชัดเจนขึ้น โดยนำสิ่งที่เป็รูปธรรมมาเปรียบเทียบกับนามธรรม การใช้

อุปมาอุปไมย ถือว่าเป็นสำนวนทางภาษาที่ทำให้ประโยคหรือคำพูดเกิดความไพเราะทางด้านภาษาและชัดเจนยิ่งขึ้น

ด้านศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรมเรื่องมิลินทปัญหา (พระมหาลิต คำหงษา, 2545) มีสัมผัสสูก ร้อยกันอย่างมีจังหวะเหมือนร้อยแก้ว แต่ไม่มีการบังคับรูปแบบฉันทลักษณ์ อลังการทางเสียง พบว่า มีการเล่นเสียงสัมผัสทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะและอลังการทางความหมาย มีการอธิบายหลักธรรมให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายด้วยกลวิธีที่เรียกว่า อุปมาอุปไมย มีการใช้บรรยายโวหารที่เกี่ยวกับวัตถุนิทานและธรรมะ ใช้พรรณนาโวหารพรรณนาถึงสภาพของบุคคลและธรรมชาติ ใช้เทศนาโวหารแบบการจำกัดความอธิบายความ การอธิบายคุณและโทษ และการแนะนำสั่งสอน ใช้อุปมาโวหารแบบอุปมาที่มีตัวตั้งตัวเดียว แม้มีตัวเปรียบเทียบหลายตัว และอุปมาโวหารที่กล่าวเปรียบเทียบหลักธรรมกับรูปธรรม สาธกโวหารมีการยกนิทานประกอบเรื่อง และการแนะนำตักเตือนด้านระดับของภาษา มีการใช้ภาษาทั้งระดับรูปธรรม นามธรรม และ อภิปธรรม ใช้ถ้อยคำภาษาสื่อความหมายถึงหลักธรรม และใช้สิ่งที่เป็นรูปธรรมกล่าวแทนหลักธรรมที่ละเอียด สุขุมลึกซึ้ง

รูปแบบของการสื่อภาษาในคัมภีร์มิลินทปัญหาเป็นรูปแบบปจฺฉา-วิสัยนา (ธีรภัทร์ มะกา, 2553) ลักษณะการโต้ตอบของพระเจ้ามิลินท์กับพระนาคเสนเป็นชั้นเชิงของนักปราชญ์ มีการอธิบายแยกเป็นประเด็นให้เห็นใจความสำคัญ ทั้งในรูปแบบบรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร เทศนาโวหาร และอุปมาโวหารกับสาธกโวหารเป็นหลักในการสื่อภาษาที่มีลักษณะของการยกเอาตัวอย่างหรือเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นส่วนประกอบชี้ให้เห็นถึงความโดดเด่นของรูปแบบการใช้ภาษาในวรรณกรรมพุทธศาสนา ซึ่งมีรูปแบบการประพันธ์โดยใช้ภาษาเป็นปัจจุบัน มีกลวิธีนำเสนอด้านภาษา โดยใช้หลักภาษาวิธีอธิบายขยายความให้เข้าใจชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทำให้ผู้ศึกษาวรรณกรรมพุทธศาสนาเข้าใจต่อหลักธรรมและภาษาในระดับที่ลึกซึ้งตามลำดับ

ด้านการตอบปัญหาธรรมะในพระพุทฺธศาสนาเถรวาท ประพันธ์ ศุภษร (2550) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแห่งการตอบปัญหาเรื่องกรรมกับอนัตตาในพระพุทฺธศาสนาเถรวาท” ได้พบองค์ความรู้ใหม่อีกหลายอย่าง คือ (1) ความสัมพันธ์ ความสอดคล้องในการตอบปัญหาเรื่องกรรมกับอนัตตาทั้ง 3 สมัย คือ สมัยพุทธกาล สมัยหลังพุทธกาล คือ ยุคอรุณกถา และสมัยสุกขา โดยทั้ง 3 สมัยใช้ชั้น 5 เป็นหลักสำหรับตอบปัญหา จำแนกตามหลักไตรลักษณ์และปฏิจจสมุปบาท โยงเข้าหาวิสุทธิ 7 เสมอ (2) สมัยพุทธกาลถือว่าเป็นยุคบุกเบิกและปักหลักสร้างฐานพระพุทฺธศาสนาให้มีความมั่นคง ปัญหาในช่วงนี้เป็นการถามด้วยความไม่เข้าใจ สงสัยหลักกรรมกับอนัตตา และเป็นการตอบเพื่อให้เข้าใจให้หายสงสัยหลักกรรมกับอนัตตา และเป็นการตอบเพื่อให้เข้าใจหายสงสัยหลักกรรมกับอนัตตาแนวการตอบที่มีอิทธิพลต่อยุคหลังพุทธกาล นอกจากแนวของพระพุทธเจ้าแล้ว มีวิธีการอธิบายธรรมของพระสารีบุตร ที่ในปฏิสัมภิตามรรคทานิทเทศและจุฬนิเทศ และพระสูตรอื่น ๆ ส่วนยุคอรุณกถาเป็นยุคที่พระพุทฺธศาสนามีการเคลื่อนไหวและปรับตัวต่อบริบทสังคมมาตั้งแต่ตติยสังคายนาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 10 (พ.ศ. 300-900) โดยยุคนี้มีความพยายามตอบปัญหาเรื่องอัตตา อนัตตามากที่สุด จนเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งของการแตกแนวคิดและนิกายถึง 18 นิกาย พระอรุณกถาจารย์ผู้โดดเด่นในยุคมี พระโมคคัลลีสุนทร โดดเด่นด้านตรรกนัย พระนาคเสนโดดเด่นด้านอัมมสันตติ และพระพุทฺธโฆษาจารย์โดดเด่นด้านปฏิจจสมุปบาทแบบภวจักร ส่วนสมัยสุกขามีการพัฒนาทาง

ภาษาศาสตร์โดยขยายความชั้น 5 ออกอย่างละเอียดทำให้เกิดมรดกธรรม คือ คัมภีร์ฎีกา อนุฎีกา และ ไวยากรณ์ต่าง ๆ ทางสายพระอภิธรรมมากมาย

1. วิธีการตอบ มีการตอบแบบวิภาษวาทีเป็นพื้น โดยแยกให้เห็นองค์ประกอบของชั้น 5 แต่ละชั้นที่อาศัยเหตุปัจจัยในการเกิดต่อย่างต่อเนื่องเป็นสันตติ โดยในสมัยพุทธกาลอธิบายอยู่ในกรอบชั้น 5 และอธิบายรูปชั้นก่อนชั้นอื่น แล้วโยงเข้าหาหลักไตรลักษณ์และปฏิจสมุปบาท ส่วนในสมัยหลังพุทธกาล คือ อรรถกถาฎีกาแยกชั้น 5 ได้ละเอียดตามแนวอภิธรรม ภายใต้กรอบปรมัตถธรรม 4 คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน โดยอธิบายจิตก่อน จากนั้นจึงอธิบายและจำแนกเจตสิก รูปและนิพพาน

2. พัฒนาการแห่งการตอบปัญหา มีพัฒนาการ 2 ด้าน คือ (1) ทางด้านภาษาศาสตร์มีการนิยามความหมายของชั้น 5 กรรม และอนัตตา อย่างรัดกุมและสอดคล้องกับไตรลักษณ์และอริยสัจ 4 มีการพัฒนาศัพท์ใหม่ เช่น ธัมมสันตติ ภวจักร มีการนำรูปแบบนัย 4 มาอธิบายเสริมและรูปแบบจากเนติคัมภีร์มาใช้ อธิบายธรรม (2) ด้านวิธีการหรือด้านศิลปศาสตร์และวาทศาสตร์ กล่าวคือ พัฒนาเทคนิควิธีการถามตอบซับซ้อนมากขึ้น เช่น ในกถาวัตถุและมิลินทปัญหา เป็นต้น

3. พลังแห่งการตอบปัญหาทั้ง 3 ยุค คือ พลังแห่งปัญญา ใช้ปัญญาจำแนกธรรมสภาวธรรมทั้งหลาย ได้ละเอียดสุขุมคัมภีรภาพ นับตั้งแต่พระพุทธเจ้า พระสารีบุตร พระอานนท์ พระโมคคัลลีบุตร พระนาคเสน และพระพุทธโฆษาจารย์ ล้วนเกิดในวาระขณะกษัตริย์และพราหมณ์ แดกฉานด้านศาสตร์ภายนอก (พระเวท) และปริยัติและปฏิบัติในพระพุทธศาสนา งานปฏิสัมภิทา 4 คือ อรรถปฏิสัมภิทา แดกฉานในอรรถ นิรุตติปฏิสัมภิทา แดกฉานในภาษา และปฏิภาณปฏิสัมภิทา แดกฉานในเรื่องปฏิภาณ ซึ่งมีคัมภีร์นิเทศและปฏิสัมภิทามรรคเป็นเครื่องยืนยัน และตำแหน่งพระธรรมเสนาบดี

ตัวอย่างคำถามในมิลินทปัญหา เรื่องมนสิการลักษณะปัญหา พระเจ้ามิลินทถามพระนาคเสนว่า มนสิการและปัญญามีลักษณะอย่างไร?

พระนาคเสนตอบว่า โยนิโสมนสิการ มีลักษณะให้อุตสาหะ มีความเพียรพยายาม มีลักษณะถือเอาให้ได้ เหมือนกับสัตว์เป็นต้นว่า แพะ ลา โค กระบือ ถึงจะผูกไว้ก็จะเดินไปกินหญ้า ส่วนปัญญามีลักษณะตัดให้ขาด

ถ้าจะเปรียบลักษณะโยนิโสมนสิการกับลักษณะปัญญาให้เป็นอันเดียว เหมือนการเกี่ยวข้าว ขาวนาเกี่ยวข้าว เขาเอาเท้าเหยียบต้นข้าวไว้ไม่ให้ขยับ มือซ้ายห้วงเอารวงข้าว มือขวาจับเคียวเกี่ยวกระซกให้รวงข้าวขาดติดมือเบื้องซ้าย ขอนี้ฉันใด มือซ้ายที่ถือรวงข้าวไว้ ได้แก่ โยนิโสมนสิการอันมีลักษณะถือเอา มือขวาที่ถือเคียวเกี่ยวรวงข้าวตัดกระซกให้ขาด ได้แก่ ปัญญาอันมีลักษณะตัดให้ขาด

สามารถสรุปแนวทางการนำหลักปฏิสัมภิทามาใช้ในการอธิบายธรรมะ โดยพิจารณาความสัมพันธ์ของปฏิสัมภิทา 4 ได้ดังนี้

1. อรรถปฏิสัมภิทาญาณ = ความเข้าใจผล ความหมายของธรรมะ
2. ธัมมปฏิสัมภิทาญาณ = ความเข้าใจเหตุ หัวข้อธรรมะ
3. นิรุตติปฏิสัมภิทาญาณ = เข้าใจภาษา เพื่อถ่ายทอดความเข้าใจผลและความเข้าใจเหตุ
4. ปฏิภาณปฏิสัมภิทาญาณ = ความคล่องแคล่วว่องไว ใช้ความเข้าใจภาษา เพื่อถ่ายทอด

ความเข้าใจผลและความเข้าใจเหตุ

สรุปเป็นการฝึกความชำนาญการใช้วิธีการสื่อสารด้วยภาษา ถ่ายทอดความเข้าใจผลและความเข้าใจเหตุให้เข้าใจถูกต้องอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง

จากแนวทางการอธิบายธรรมะดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำไปทดลองใช้กับนิสิตชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์พุทธโสธร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในรายวิชามิลินทปัญหาศึกษา โดยตั้งเป็นคำถามแบบอัตรัยให้ตอบจำนวน 2 ชุด คือ

ชุดที่ 1 หัวข้อ “วิเคราะห์การตอบปัญหาในมิลินทปัญหาตามแนวปฏิสัมภิทา 4” มีจำนวน 5 ข้อย่อย คือ

1. ให้นิสิตยกหัวข้อปัญหาในมิลินทปัญหามา 1 เรื่อง?
2. ให้อธิบายคำตอบของพระนาคเสนในปัญหาที่ยกมาโดยย่อ (นิรุตติปฏิสัมภิทา)?
3. ให้ระบุหัวข้อธรรมในปัญหาที่ยกมา (ธัมมปฏิสัมภิทา)?
4. ให้อธิบายหัวข้อธรรมในปัญหาที่ยกมา (อรรถปฏิสัมภิทา)?
5. ให้อธิบายรูปแบบวิธีการตอบปัญหาที่ยกมา (ปฏิภาณปฏิสัมภิทา)?

ผลที่ได้รับสรุปได้ว่า นิสิตมีทักษะการทำความเข้าใจชัดเจนตามหัวข้อปัญหาในมิลินทปัญหาในข้อย่อยที่ 1 คิดเป็นร้อยละ 70 ส่วนในข้อย่อยที่ 2 – 5 มีนิสิตที่ตอบตรงประเด็นสามารถแจกแจงตรงกับลักษณะปฏิสัมภิทาได้ คิดเป็นร้อยละ 50 ทำให้เห็นว่า นิสิตมีทักษะการทำความเข้าใจในปัญหาแล้วสามารถแจกแจงตรงตามปฏิสัมภิทามีเพียงร้อยละ 50

ชุดที่ 2 หัวข้อ “วิเคราะห์การตอบปัญหาตามแนวปฏิสัมภิทา 4 พร้อมยกอุปมาอุปไมย” มีจำนวน 5 ข้อย่อย คือ

1. ให้นิสิตยกตัวอย่างปัญหาสังคมา 1 เรื่อง พร้อมบรรยายเนื้อหาโดยย่อ?
2. ยกหัวข้อธรรมที่จะนำมาแก้ไขปัญหาสังคมาที่ยกมานั้น (ธัมมปฏิสัมภิทา)?
3. ให้อธิบายหัวข้อธรรมที่ยกมา (อรรถปฏิสัมภิทา)?
4. อธิบายกระบวนการคิดเพื่อตอบปัญหา (โยนิโสมนสิการ/ปฏิภาณปฏิสัมภิทา)?
5. บรรยายตอบปัญหาที่สามารถแก้ไขปัญหาสังคมาที่ยกมาตามข้อที่ 1 ได้ พร้อมยกอุปมาอุปไมย (นิรุตติปฏิสัมภิทา)?

ผลที่ได้รับสรุปได้ว่า นิสิตมีทักษะการวิเคราะห์ปัญหาสังคมาที่ยกมาข้อย่อยที่ 1 แล้วระบุหัวข้อธรรมมาใช้แก้ไขปัญหามิฉะนั้นในข้อย่อยที่ 2 พร้อมอธิบายหัวข้อธรรมในข้อย่อยที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 60 ส่วนในข้อย่อยที่ 4-5 มีนิสิตที่ตอบตรงประเด็นสามารถอธิบายกระบวนการคิดเพื่อตอบปัญหาและบรรยายตอบปัญหาที่สามารถแก้ไขปัญหาสังคมาที่ยกมาตามข้อที่ 1 ได้ พร้อมยกอุปมาอุปไมยได้ คิดเป็นร้อยละ 40 ทำให้เห็นว่า นิสิตมีทักษะวิเคราะห์การตอบปัญหาตามแนวปฏิสัมภิทา 4 พร้อมยกอุปมาอุปไมยมีเพียงร้อยละ 40

สรุปประเด็นปัจจัยที่ทำให้ นิสิตมีทักษะการวิเคราะห์เพื่อตอบปัญหาลดกว่าร้อยละ 50 จากการทดลองให้ทำแบบฝึกตอบปัญหาแบบอัตรัย คือ

1. ระยะเวลาในการฝึกฝนทำความเข้าใจรูปแบบการตอบปัญหาแบบปฏิสัมภิทามีน้อย เริ่มอธิบายให้เข้าใจและฝึกวิเคราะห์เพียง 1 เดือน

2. ทักษะพื้นฐานของนิสิตส่วนมากไม่ได้เรียนบาลีสนามหลวงมาโดยตรง จึงไม่คุ้นเคยกับสำนวนในคัมภีร์มิลินทปัญหา

3. ทักษะทางการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดเปรียบเทียบและความคิดรวบยอดเป็นต้น ยังมีจำนวนน้อยคิดเป็นร้อยละ 40

สรุป

แนวทางการนำหลักปฏิสัมพันธ์มาใช้ในการอธิบายธรรมะ พบว่า

1. วิเคราะห์สูตรว่าด้วยการจำแนกปฏิสัมพันธ์ กล่าวถึงพระสารีบุตร ท่านอุปสมบทได้กึ่งเดือนได้ทำให้แจ้งซึ่งปฏิสัมพันธ์ 4 มีความรู้ถึงความแตกฉานในอรรถซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ้งแจ้ง และการกำหนดประเภทแห่งอรรถ ชื่อว่า อรรถปฏิสัมพันธ์ ความรู้ถึงความแตกฉานในธรรมซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ้งแจ้งและการกำหนดประเภทแห่งธรรมได้ ชื่อว่า ธัมมปฏิสัมพันธ์ ความรู้ถึงความแตกฉานในการกล่าวนิรุตติซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ้งแจ้งและการกำหนดประเภทแห่งนิรุตติได้ ชื่อว่า นิรุตติปฏิสัมพันธ์ ความรู้ถึงความแตกฉานในปฏิญาณซึ่งสามารถทำการพิจารณาการให้แจ้งแจ้งและการกำหนดประเภทแห่งปฏิญาณ ชื่อว่า ปฏิญาณปฏิสัมพันธ์, ในอรรถกถาวิสุทธิสูตรปฏิสัมพันธ์ 3 เป็นโลกียะ อรรถปฏิสัมพันธ์เป็นทั้งโลกียะและโลกุตระ และคัมภีร์สัทธัมมปกาสินี อรรถกถาปฏิสัมพันธ์มรรค กล่าวถึงปัจจัยที่เป็นเหตุมีกำลังแห่งความแตกฉาน คือ การเรียนปริยัติ การสดับฟังและการสอบถาม ทำให้เข้าใจได้ว่า ปฏิสัมพันธ์มีส่วนแห่งโลกียะที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาฝึกฝนศาสนทายาทให้มีทักษะการอธิบายธรรมะและเป็นกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไปได้

2. แนวทางการนำหลักปฏิสัมพันธ์มาใช้ในการอธิบายธรรมะ โดยพิจารณาความสัมพันธ์ของปฏิสัมพันธ์ 4 ได้ดังนี้ (1) อรรถปฏิสัมพันธ์ญาณ = ความเข้าใจผล ความหมายของธรรมะ (2) ธัมมปฏิสัมพันธ์ญาณ = ความเข้าใจเหตุ หัวข้อธรรมะ (3) นิรุตติปฏิสัมพันธ์ญาณ = เข้าใจภาษา เพื่อถ่ายทอดความเข้าใจผลและความเข้าใจเหตุ (4) ปฏิญาณปฏิสัมพันธ์ญาณ = ความคล่องแคล่วว่องไว ใช้ความเข้าใจภาษา เพื่อถ่ายทอดความเข้าใจผลและความเข้าใจเหตุ สรุปเป็นการฝึกความชำนาญการใช้วิธีการสื่อสารด้วยภาษา ถ่ายทอดความเข้าใจผลและความเข้าใจเหตุให้เข้าใจถูกต้องอย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง, ผลจากการทดลองฝึกฝนให้นิสิตตอบปัญหาตามแนวปฏิสัมพันธ์ 4 พบว่า ปัจจัยที่ทำให้นิสิตมีทักษะการวิเคราะห์เพื่อตอบปัญหาดำกว่าร้อยละ 50 จากการทดลองให้ทำแบบฝึกตอบปัญหาแบบอัตโนมัติ คือ (1) ระยะเวลาในการฝึกฝนทำความเข้าใจรูปแบบการตอบปัญหาแบบปฏิสัมพันธ์มีน้อย เริ่มอธิบายให้เข้าใจและฝึกวิเคราะห์เพียง 1 เดือน (2) ทักษะพื้นฐานของนิสิตส่วนมากไม่ได้เรียนบาลีสนามหลวงมาโดยตรง จึงไม่คุ้นเคยกับสำนวนในคัมภีร์มิลินทปัญหา (3) ทักษะทางการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ คิดเปรียบเทียบและความคิดรวบยอดเป็นต้น ยังมีจำนวนน้อยคิดเป็นร้อยละ 40

เอกสารอ้างอิง

ธีรภัทร์ มะกา. (2553). ภาษากับความคิดในวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องมิลินทปัญหา (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- ประพันธ์ ศุภสร. (2550). *การศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแห่งการตอบปัญหาเรื่องกรรมกับนัตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาท* (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระติปิฎกจูฬภายเถระ รจนา. (2559). *คัมภีร์มิลินทปัญหาภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหานามเถระ รจนา. (2559). *ลัทธิมมปกาลินีภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาลิขิต คำหงษา. (2545). *ศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรมเรื่องมิลินทปัญหา* (การศึกษาค้นคว้าอิสระหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระมหาวิสิษฐ์ ปญฺญาวฑฒโน (ภชว.). (2545). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอุปมาในมิลินทปัญหา* (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2525). *พระไตรปิฎกและอรรถกถาภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2561). *พุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 50). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวแอนดีโฮม.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2551). *กรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 2 ปี พ.ศ. 2551-2565*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

การสร้างกุศลจริยาเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการตื่นรู้

Charity building for the development of a society of awakening

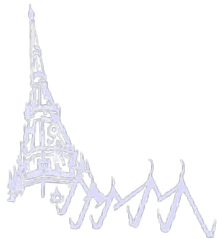
¹กรนก ศรีสุวรรณ และ ²ภูริทัต ศรีอร่าม

¹Kornkanok Srisuwan and ²Phurithat Sri-aram

^{1,2}สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

^{1,2}Buddhist Studies Mahamakut Buddhist University, Thailand

Email: ay_4959@hotmail.com

Received May 5, 2022; Revised May 30, 2022; Accepted June 25, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการสร้างกุศลจริยาเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการตื่นรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท ผลการศึกษาพบว่า นิกายสุขาวดี มีหลักแห่งกุศลจริยา มีความกตัญญูเป็นต้น มีศีล ศรัทธาในพระรัตนตรัย ปัญญาจากการเรียนรู้พระสูตรและความมุ่งมั่นในกุศลทำจิตให้ผ่องใสในวาระสุดท้ายเพื่อไปเกิดในสุขาวดีพุทธเกษตรตามทัศนะแห่งนิกายสุขาวดี ทำให้ได้แนวทางการสร้างกุศลจริยาเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการตื่นรู้ ดังนี้ (1) มีความกตัญญูเลี้ยงดูผู้มีพระคุณและมีจิตใจเมตตา กรุณาต่อโลก (2) รักษาศีลห้า ศีลอุโบสถและกุศลกรรมบถ 10 (3) ศรัทธาในพระรัตนตรัยและเชื่อในกฎแห่งกรรม (4) บำเพ็ญบารมี 6 ตามแนวทางของพระโพธิสัตว์ (5) ศึกษาเรียนรู้ แสวงหาหลักธรรม (6) มีสัจจะและอธิฐานตั้งใจทำความดี (7) มีความไม่ประมาท ทำความดีให้ถึงพร้อม มีจิตผ่องใส มีใจไม่เศร้าหมองในวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

คำสำคัญ: กุศลจริยา; พัฒนาสังคม; การตื่นรู้

Abstract

This academic article has the objectives to study the charity creation for the development of the awakening society according to Mahayana Buddhism. The results of the study revealed The Sukhavati sect has the principles of charity, gratitude, etc. Wisdom from learning the sutra and determination in charity brightens the mind in the last moments to be born in Sukhavadi, Buddhism, Agriculture according to the viewpoint of the Sukhavati sect. The guidelines for the creation of charity for the development of the awakening society are as follows: (1) Gratitude, nurturing benefactors and compassionate to the world (2) Keeping the five precepts, Buddhist temples and charity 10 (3) Faith in the jewels and believe in Law of Karma (4) perform acts of virtue 6 according to the Bodhisattva's guidelines (5) learn Clarify

the principles (6) Be honest and pray, pay attention to good deeds (7) Be careful. Do good to be ready, have a clear mind, and not be sad in the last days of life.

Keywords: Charity; Buddhism; The Development of a society; Awakening

บทนำ

นิกายสุขาวดี (Pure Land) หรือนิกายชิง-ถู่ (Ching T'u) ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันลงมาโดยผ่านทางอาจารย์ฝ่ายมหายานชาวอินเดียที่มีชื่อเสียง คือ นาการชุน (Nagajuna) และวสุพันธุ (Vasubandh) ครั้นแพร่หลายมาถึงประเทศจีน พระภิกษุชาวจีนชื่อ ฮุย-หยวน (Hui-Yua) เป็นผู้รับสืบทอดมาและได้ตั้งสมาคมดอกบัวขาวขึ้น เพื่อเป็นสถานที่สำหรับภาวนานามของพระพุทธเจ้าอมิตาภะต่อมา ถัน-หลวน (T'an-Luan) (ค.ศ. 476-642) ได้เผยแพร่ นิกายสุขาวดีให้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในหมู่ชาวจีน ภายหลังถัน-หลวน ก็มี เต้า-โจ (Tao-Cho) (ประมาณ ค.ศ. 645) และ ซาน-เต้า (Shan-Tao) (ค.ศ. 613-681) เป็นผู้รับช่วงสืบทอดกันลงมา พระสูตรที่สำคัญของพุทธศาสนานิกาย ชิง-ถู่ ได้แก่ “สุขาวดี-วายุหสูตร” (Sukhavativyuha Sutra) (ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, 2545)

พุทธศาสนานิกายสุขาวดี เป็นพุทธศาสนานิกายเดียวที่มีคติความเชื่อคล้ายกับศาสนาที่เชื่อในเรื่องพระเจ้า กล่าวคือ เชื่อในเรื่องการพึ่งพิงอำนาจจากภายนอก พระพุทธเจ้าอมิตาภะ (Amitabha) ทำหน้าที่คล้ายกับพระเจ้าเป็นเจ้าที่คอยสอดส่องดูแลโลก และให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ได้รับความทุกข์ยากทั้งหลาย พระองค์จะทรงนำผู้ที่มีความเชื่อมั่นศรัทธาอย่างแท้จริงต่อพระองค์ไปสู่ดินแดนแห่งความสุขอันแท้จริง และนิรันดร์ซึ่งเรียกกันว่า “สุขาวดี” (Sukhavati) พระพุทธเจ้าอมิตาภะที่ทรงประทับอยู่ ณ แดนสุขาวดีหรือสวรรค์ทางทิศตะวันตก (Western Paradise) นั้น ทรงมีความรักความเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายอย่างไม่มีประมาณ อย่างไม่มีขอบเขต และอย่างไม่มีที่สิ้นสุด พระองค์ทรงตั้งสัตย์อธิษฐานว่า ผู้ใดก็ตามที่มีความเชื่อมั่นอย่างแท้จริงต่อพระองค์และต่อแดนสุขาวดี ผู้นั้นจะได้ไปเกิด ณ แดนสุขาวดีนั้น (ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, 2545)

พระพุทธเจ้าอมิตาภะทรงมีพระสาวกที่สำคัญสององค์ คือ พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (Avalokitesvara) และพระมหาสถามปราปต์โพธิสัตว์ (Mahasathamaprapta) พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ หรือ “กวน-อิน” (Kuan-Yin) เป็นพระโพธิสัตว์ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณาอยู่เสมอ พร้อมทั้งจะไปทุกหนทุกแห่งเพื่อนำบุคคลที่มีความเชื่อมั่นศรัทธาไปสู่แดนสุขาวดีแห่งความบริสุทธิ์และความสุขนั้น ส่วนพระมหาสถามปราปต์โพธิสัตว์นั้น เป็นพระโพธิสัตว์แห่งสติปัญญาอันยิ่งใหญ่ สิ่งจำเป็นเพื่อที่จะได้เกิด ณ แดนสุขาวดี คือ ให้มีความเชื่อมั่นศรัทธาและอุทิศชีวิตต่อพระพุทธเจ้าอมิตาภะ และท่องบ่นคาถาที่ว่า “นโมอมิตาภะ” (Namo-Amitabha) ซึ่งแปลว่า ขอนอบน้อมแด่พระพุทธเจ้าอมิตาภะ (ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, 2545)

ลักษณะคำสอนดังกล่าวนี้ เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในหมู่ประชาชนโดยทั่วไป เพราะเป็นคำสอนที่ง่ายและใช้หลักศรัทธาแต่เพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามมีการตีความในธรรมาธิฐานในหมู่ผู้รู้ทั่วไป

กล่าวคือ พระพุทธเจ้าอมิตาภะได้รับการตีความว่า เป็น “ธรรมชาติของความเป็นพุทธะ” ซึ่งมีอยู่แล้วในตัวคนทุกคน พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์เป็นสัญลักษณ์ของความเมตตากรุณา และพระมหาสวามิพรหมโพธิสัตว์เป็นสัญลักษณ์ของสติปัญญา ส่วน “สุขาวดี” นั้น หมายถึง สภาพของความสิ้นทุกข์นั่นเอง (ทวีวัฒน์ ปุณฺทริก วิวัฒน์, 2545)

มหายานมีมติว่า พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์มีจำนวนมากมายดจุทธรายในคงคานที และในจักรวาลอันกว้างใหญ่ ก็มีโลกธาตุที่มีพระพุทธเจ้ามาอุบัติแสดงพระสัทธรรมเทศนาอยู่ทั่วไปนับประมาณมิได้ ทั้งในอดีต ปัจจุบัน อนาคต เช่น ปัจจุบันโลกธาตุของเราว่างจากพระพุทธเจ้ามา 2 พันกว่าปีแล้ว แต่ในขณะนี้โลกธาตุอื่นก็มีพระพุทธเจ้าพระองค์อื่นทรงดำรงพระชนม์อยู่สั่งสอนสัตว์โลกธาตุที่มีพระพุทธเจ้ามาอุบัตินั้นบางที่เรียกว่า พุทธเกษตร บางพุทธเกษตรบริสุทธิสมบูรณ์ด้วยทิพยภวณำเร็นรมย์ สำเร็จด้วยอำนาจพระนิพพานของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นก็มี สำเร็จด้วยกรรมนิยมของสัตว์ก็มี เป็นสถานที่สรรพสัตว์ในโลกอื่น ๆ ควรมุ่งไปเกิด พุทธเกษตรที่มีชื่อเสียง คือ สุขาวดีพุทธเกษตรของพระอมิตาภะ อยู่ทางทิศตะวันตกแห่งหนึ่งเป็นพุทธเกษตรซึ่งมีรัศมีไพโรจน์แล้วด้วยมณี ไพฑูรย์ปราณพิสดาร เป็นที่นิยมของพุทธศาสนิกชนฝ่ายมหายานมากกว่าสาวกนิกายอื่น การที่มหายานสร้างพุทธเกษตรอันมีลักษณะอุดมด้วยความสมบูรณ์พลสุขเป็นทิพยภวณ เพื่อสนองความต้องการของมหาชนที่ยังอยากมีชีวิตอยู่เสวยสุขารมณ์ ยังไม่อยากบรรลुพระนิพพานเลยทีเดียวนั่นเอง (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2522)

คัมภีร์อมิตายุทธยานสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่มุ่งสอนวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บุคคลไปเกิดในแดนสุขาวดี และมีโอกาสสรับฟังธรรมจากพระอมิตาภะด้วยตนเอง ระบุว่า บุคคลตั้งความปรารถนาไปอุบัติที่นั่นจะต้องปลูกฝังคุณธรรมใน 3 ด้าน คือ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546)

1. มีความกตัญญู เลี้ยงดูผู้มีพระคุณเคารพครูบาอาจารย์และผู้อาวุโส มีจิตกรุณาต่อชีวิตทั้งหลาย ไม่เบียดเบียนชีวิตอื่นตั้งตนอยู่ในกุศลกรรมบถ 10 ประการ
2. จะต้องตั้งปณิธานขอถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ รักษาศีลไม่ทำลายเกียรติของตน (ด้วยการละบุญก่อนบาป)
3. จะต้องมุ่งจิตทั้งหมดเพื่อการบรรลุโพธิญาณ เชื่อในกฎแห่งกรรม ศึกษาและสวดท่องพระสูตรมหายาน รวมทั้งแนะนำกระตุ้นให้ผู้อื่นศึกษาด้วย

ทั้ง 3 ข้อนี้เรียกว่า การกระทำบริสุทธิที่จะนำไปสู่พุทธเกษตร (ในที่นี้คือสุขาวดี) และเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตทรงสอน

สิ่งที่น่าสนใจสำหรับการศึกษาในหลักกุศลจริยาของนิกายสุขาวดีในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน คือ มีศรัทธาในพระพุทธะเป็นแรงผลักดันและมีจุดมุ่งหมายเพื่อการหลุดพ้นจากความทุกข์ในวัฏฏะสงสารเป็นเป้าหมายสำคัญ ทำให้มีแนวปฏิบัติแห่งกุศลจริยาเป็นแนวทางเพื่อการนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี ประกอบด้วย การปฏิบัติในคุณธรรมมีความกตัญญูและกุศลกรรมบถ 10 ประการ จัดเป็นกุศลจริยาเบื้องต้นด้วยกุศลกรรมบถ 10 สามารถจัดเข้าในศีล 5 ข้อได้อีกด้วย ประกอบกับการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะและดำรงตนอยู่ในศีลจึงสอดคล้องกับสองประการดังกล่าวแล้ว และมีจิตมุ่งบำเพ็ญเพื่อบรรลุพระโพธิญาณ ย่อมมีเมตตากรุณาในสรรพสัตว์เป็นฐานของจิตใจที่สำคัญและหนักแน่นมั่นคง รวมทั้งเชื่อกฎแห่งกรรมและหมั่นศึกษาเรียนรู้

คุณธรรมจริยธรรมทั้งหมดนี้ จัดเป็นกุศลจริยาพื้นฐานทำให้เป็นคนดีและมีจิตปรารถนามุ่งตรงต่อสุชาวดี พุทธเกษตร อันกล่าวได้ว่า เป็นสังคมอุดมคติที่ดีที่มนุษย์ผู้แสวงหาความสงบสุขในสังคมต้องการ แม้เมื่อยังไม่ถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต ก็จะต้องดำรงตนอยู่ในความไม่ประมาทเพื่อพยายามตั้งใจให้เป็นกุศล มีการตื่นรู้ในกุศล จริยาตลอด เป็นการเตรียมความพร้อมให้ตนเองมีคุณสมบัติที่จะเข้าสู่สุชาวดีพุทธเกษตรตลอดเวลา ถ้าหากมี ผู้ปฏิบัติในลักษณะนี้เป็นจำนวนมาก ก็จะทำให้เกิดการพัฒนาเป็นสังคมแห่งการตื่นรู้ด้วยกุศลจริยาดังกล่าวมา ได้

จากข้อมูลทีกล่าวนำข้างต้น ทำให้สามารถศึกษาการสร้างกุศลจริยาเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการตื่นรู้ ตามแนวคัมภีร์มหาสุชาตวิสุทธิสูตร เพื่อวิเคราะห์การสร้างกุศลจริยาเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการตื่นรู้ตามแนว พระพุทธศาสนาเถรวาท และนำเสนอแนวทางและองค์ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตด้วยหลักกุศลจริยาเพื่อ พัฒนาสังคมแห่งการตื่นรู้ตามแบบสุชาวดีพุทธเกษตรได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการสร้างกุศลจริยาเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการตื่นรู้ตามแนวคัมภีร์มหาสุชาตวิสุทธิสูตร
2. เพื่อวิเคราะห์การสร้างกุศลจริยาเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการตื่นรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

โดยมีขอบเขตในการศึกษาด้วยเอกสารปฐมภูมิจากมหาสุชาตวิสุทธิสูตรและข้อมูลทุติยภูมิจาก เอกสารอื่น ๆ

ความสำคัญของคัมภีร์

มหาสุชาตวิสุทธิสูตร หรืออมิตายุสสูตร หรือมหาอมิตายุสสูตรนี้ เป็นหนึ่งในสูตรสำคัญของนิคาย มหายานสำนักสุชาวดี และเป็นหนึ่งใน 5 คัมภีร์หลักของสำนักนี้ ที่ภายในกล่าวถึงบุพชาติของพระอมิตาภ อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า (อีกพระนามคือ อมิตายุส) เมื่อเสวยพระชาติเป็นภิกษุชื่อธรรมกรแล้ว ได้ประกาศ ปณิธานที่ยิ่งใหญ่เพื่อโปรดสรรพสัตว์ไว้ 48 ประการ (พระวิศวกัธร เขียวเขียว, 2551) รายละเอียดของปณิธาน เหล่านี้มีความสำคัญต่อสำนักสุชาวดีมาก และเป็นที่มาของศรัทธาในหมู่ชนทุกยุคทุกสมัย (สมาลี มหณรงค์ชัย, 2546)

สุชาวดีวิสุทธิสูตร เล่มใหญ่ (มหา) และเล็ก (จุล) กล่าวถึงพระเกียรติคุณขององค์อมิตาภพุทธเจ้า ตั้งแต่ครั้งยังบำเพ็ญบารมีในภพชาติมนุษย์ ในมหาสุชาตวิสุทธิสูตร เล่าว่า ครั้งหนึ่งเมื่อพระศากยมนีพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้าในยุคปัจจุบัน) ประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้เขตเมืองราชคฤห์ ทรงเปล่งรัศมีแผ่ชานออกมา มีพระอินทร์ย่องสว่างผ่องใสเป็นที่อัศจรรย์ พระอานนทจึงทูลถามถึงสาเหตุ พระพุทธองค์จึงตรัสเล่าเรื่องราว ของพระอมิตาภะพุทธเจ้า เมื่อครั้งเสวยชาติเป็นพระราชาได้มีโอกาสเฝ้าพระโลกเชษฐราชพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในอดีตกาลนานจนนับเวลาไม่ได้) ได้ฟังพระธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใสขอออกบวช เป็นภิกษุนามว่า ธรรมกร พระธรรมกรได้ปฏิบัติธรรมบำเพ็ญบารมีอย่างยิ่งยวด ที่สำคัญท่านได้ตั้งมหาปณิธาน จำนวน 48 ข้อไว้ เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ภายหลังที่ได้บรรลุพุทธภูมิแล้ว ชาวสุชาวดีส่วนใหญ่จะ ถือนามมหาปณิธานทั้ง 48 ข้อนี้เป็นที่พึ่งในการปฏิบัติเพื่อขอบารมีจากพระอมิตาภะ บางคนถึงกับยกให้

ปณิธานบางข้อ (ข้อที่ 18-21) เป็นหัวใจของแนวคิดสุชาวดี ส่วนใน จุลสุชาวดีวุธสูตร จะกล่าวถึงคำเทศนาของพระศากยมุนีพุทธเจ้าเกี่ยวกับดินแดนสุชาวดีที่ประธานแก่พระสารีบุตรและเหล่าสาวก แตกต่างในรายละเอียดปลีกย่อยเหล่านี้ ทำให้เราไม่อาจสรุปได้ว่าพระสูตรเล็กเป็นส่วนย่อยของพระสูตรใหญ่ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546)

ความแตกต่างในเนื้อหาระหว่างพระสูตรทั้งสองนำไปสู่แนวความเชื่อในวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกันในพระสูตรใหญ่ (มหาสุชาวดีวุธสูตร) ซึ่งว่า บุคคลสามารถไปอุบัติในแดนสุชาวดีได้ถ้ามีศรัทธา แต่การมีศรัทธาในพระอมิตาภะกับดินแดนสุชาวดีอย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะช่วยให้เราไปถึงที่นั่นได้ จะต้องกระทำความดีอย่างต่อเนื่องควบคู่ไปด้วย การสั่งสมความดีประกอบกับการท่องพระนามของพระอมิตาภะไปเรื่อย ๆ จึงจะทำให้ความปรารถนาขอไปเกิดที่นั่นบรรลุผล ส่วนพระสูตรเล็ก (จุลสุชาวดีวุธสูตร) กลับเน้นว่า บุคคลสามารถไปเกิดในดินแดนสุชาวดีได้ ถ้าเพียงแต่จดจำและท่องบ่นพระนามของพระอมิตาภะในช่วงเวลาหนึ่งก่อนสิ้นใจ

(2 คืบขึ้นไป) ไม่จำเป็นต้องทำกุศลกรรมใดในชีวิตมาก่อนก็สามารถสมหวังได้ สรุปคือ พระสูตรเล็กให้ความสำคัญกับศรัทธาเพียงอย่างเดียว ไม่สนใจเรื่องกฎแห่งกรรม ส่วนพระสูตรใหญ่ให้ความสำคัญทั้งศรัทธาและผลของกรรม (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546)

ด้วยสุชาวดีพุทธเกษตรมีลักษณะพิเศษเกิดจากปณิธานของพระอมิตาภะพุทธเจ้า เป็นเหมือนที่พักจากวัฏสงสารและยังไม่เข้าถึงพระนิพพานและเป็นที่พ้นจากความทุกข์ของผู้เวียนว่ายตายเกิดอีกด้วย จึงทำให้มีผู้ศรัทธาในนิภานี้เป็นจำนวนมาก โดยมีแนวปฏิบัติอันเป็นกุศลจริยาพัฒนาตนด้วยศีลและศรัทธาเป็นการพัฒนาพฤติกรรมและจิตใจทำให้เป็นคนมีคุณภาพต่อสังคม พร้อมกับพยายามรักษาคุณความดีไว้ไม่ประมาทในวาระสุดท้ายเพื่อไปเกิดในสุชาวดี จึงส่งผลให้เป็นคนตื่นรู้ระมัดระวังความชั่วและรักษาความดี เมื่อสังคมมีคนที่มีคุณภาพในลักษณะนี้เป็นจำนวนมากจึงสามารถสร้างเป็นสังคมแห่งการตื่นรู้ได้

ความเป็นมานิกายสุชาวดี

นักปราชญ์หลายท่านเชื่อว่า สำนักสุชาวดีแยกตัวออกมาจากพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเดิม คือ สำนักมหายิมะและสำนักโยคจาระ โดยเฉพาะสำนักโยคจาระที่พระฉวนซ่งได้นำแนวคิดจากอินเดียมาเผยแผ่จนได้รับความสนใจจากชาวจีนมากขึ้น ผู้นับถือสำนักนี้เชื่อว่า สุชาวดีได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาตั้งแต่ที่อินเดีย โดยอ้างถึงคณาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่หลายท่าน เช่น นาคารชุน อัสวโฆษ หรือวสุพันธุ โดยอาศัยข้อความที่ท่านเหล่านั้นได้เคยนิพนธ์ อาทิใน ทศภูมิวิภาษ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2522) ท่านนาคารชุนเคยกล่าวถึงทางหรือวิธีที่เหล่าโพธิสัตว์จะใช้เพื่อปฏิบัติจนบรรลุปณิธานอยู่ 2 ทาง ทางแรกปฏิบัติยาก เป็นทางลำบาก เพราะมีอุปสรรคมากมายที่จะคอยขวางไม่ให้บำเพ็ญบารมีได้สำเร็จ โดยเฉพาะในเวลาที่เราปราศจากพระพุทธรูปอุปสรรคเหล่านั้นได้แก่ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546)

1. พวกมิถิฉาภิภูฏ หรือผู้ที่มีความเห็นผิด ๆ ในชีวิต พวกนี้จะคอยก่อกวนพระโพธิสัตว์ จะจ้องทำลายพระธรรมของพระโพธิสัตว์

2. เหล่าสาวกที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน จะเห็นแก่ความสุขเฉพาะหน้าเพียงลำพัง ไม่มีความเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง
3. พวกคนพาลที่ไร้ซึ่งหิริโอตตัปปะ จะคอยจ้องทำลายกุศลธรรมที่ผู้อื่นได้เพียรสร้าง
4. วิชาอกุศลหรืออวิชาที่อยู่ภายในจิตของพระโพธิสัตว์เอง เชื้อแห่งความชั่ว เช่น โมหะ อาจเป็นสาเหตุให้พระโพธิสัตว์สูญเสียพรหมจรรย์ได้ตลอดเวลา เป็นต้น
5. ความไร้ซึ่งผู้อุปถัมภ์ จะต้องพึ่งแต่กำลังของตนเองแต่ฝ่ายเดียว ทำให้ท้อถอยได้ง่าย ทางแรกนี้มีปัญหามาก ต่างจากทางที่สองซึ่งเป็นทางสบายปฏิบัติง่าย เพราะมีปัจจัยภายนอกมาช่วย ขอเพียงตั้งจิตอธิษฐานขอไปอุบัติ (เกิด) ที่สุखाดี โดยได้รับความคุ้มครองช่วยเหลือจากพระอมิตาภะมั่นใจได้ว่าพระโพธิสัตว์นั้นจะได้หลุดพ้นอย่างแน่นอน พระอมิตาภะจะช่วยเหลือผู้ที่มีศรัทธาทุกคนให้เข้าถึงสัมมาสัมโพธิญาณได้ คณะจารย์ในจีน (นำโดยท่านตาโถ) ได้แยก 2 ทางนี้ออกเป็นอริยมรรค ซึ่งเป็นทางเดิมที่ยาก กับ สุขาดีมรรค ซึ่งเป็นทางใหม่ที่ง่าย นอกจากนี้ ยังมีพระสูตรมหายานอีกหลายฉบับที่กล่าวสรรเสริญสุखाดี พร้อมทั้งสนับสนุนให้ศรัทธาตั้งจิตอธิษฐานขอไปเกิดที่นั่น เช่น รัตนกฏฐ อวตังสก-สูตร, สัทธรรมปุณฑริกสูตร, มหาเมฆสูตร, ทุนทภีราชาสูตร, พุทธยานสมาธิสาครสูตร, ศรางคมสมาธิสูตร, กรุณปุณฑริกสูตร หรือ มหาสันนิปาตสูตร เป็นต้น บรรดาอาจารย์ฝ่ายมหายาน เช่น ท่านวสุพันธุ เคจรจนา คัมภีร์อมิตายูสูตร อุเทศ อธิบายการไปปฏิสนธิที่พุทธเกษตรสุखाดี เป็นต้น

พระอมิตาภะพุทธเจ้า (อามีท้อ)

อมิตาภะ แปลว่า มีความสว่างอันเป็นนิรันดร์ บางทีเรียกว่า อมิตายุ ซึ่งแปลว่า มีอายุยืนยาวจนยากจะประมาณ พระองค์ทรงเป็นพระพุทธรูปองค์หนึ่ง จัดอยู่ในจำพวก ธิยานิพุทธรูป หมายถึง พระพุทธรูปที่เกิดจากอำนาจมานของพระอาทิพุทธเจ้า (หรือสยัมภูพุทธเจ้า) อาทิพุทธเจ้าเป็นพระพุทธรูปองค์ปฐมที่อุบัติมาพร้อมกับจักรวาล คติของมหายานในยุคหลังเชื่อกันว่า ท่านเป็นผู้สร้างและเป็นแหล่งกำเนิดของพระพุทธรูปทั้งหลาย ทรงสถิตอยู่เป็นนิรันดร์ ความเชื่อนี้ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากพระอรรถกถาจารย์ ได้สร้างพระอาทิพุทธเจ้าขึ้น เพื่อให้แบ่งภาคลงมาปรากฏเป็นพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ เพื่อจะได้สู้กับแนวคิดท้าวมหาพรหมของศาสนาพราหมณ์ โดยมีพุทธศาสนิกายไอศวาร์-ริก ในประเทศเนปาลเป็นผู้บันทึกเริ่มแรก นอกนั้นไม่แพร่หลายนัก ในลัทธิลามาเดิมนามพระอาทิพุทธะว่า “พระธรรมกายสมันตภัทร” พระองค์ทรงมีธรรม (เรียกว่า ศักดิ์หรือเทวี) ที่แสดงคู่เคียงกัน เรียกว่า “อาทิธรรม” หรือ “อทิป-รัชญา” พระอาทิพุทธะเป็นผู้สร้างธิยานิพุทธรูป 5 พระองค์ และมณิชิพุทธะ 5 พระองค์ มณิชิพุทธะ คือ พระพุทธรูปที่อยู่ในกายเนื้อ เป็นมนุษย์ผู้ประเสริฐกำเนิดในกาลและประเทศหนึ่ง ๆ แล้วบำเพ็ญเพียรบารมีในฐานะเป็นพระโพธิสัตว์จนตรัสรู้ความจริง เมื่อได้โพธิญาณแล้วก็มีพระนามเรียกพระองค์ว่า “ตถาคต” หมายถึง ผู้มาเป็นเช่นนั้น พระศากยมนิพุทธเจ้า (หรือพระสมณโคตมพุทธเจ้า) เป็นมณิชิพุทธะองค์หนึ่งในองค์ที่เกิดจากอำนาจมานของพระอาทิพุทธะ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546)

พระอมิตาภะพุทธเจ้าเกิดจากอำนาจมานของพระอาทิพุทธะ แต่ทว่าอยู่ในฐานะเป็นธิยานิพุทธรูปองค์หนึ่งอาจถือว่าเป็นอวตารของพระอาทิพุทธะ เป็นพระธิยานิพุทธรูปองค์ที่สี่ ทรงประทับเป็นประธานอยู่ ณ พุทธ

เกษตรสุขาวดีทางทิศตะวันตก พระองค์ทรงมีความสำคัญมากที่สุด ยิ่งกว่าพระธยานิพุทธองค์ใดในมหายาน พระลักษณะอยู่ในท่าเข้ามานม เครื่องหมายคือบาตร มีพระกายสีแดง พาหนะ คือ นกยูง มีสัญลักษณ์ทางธรรม (ศักดิ์หรือเทวี) คือ ปันฑราหรือดอกกุหลาบ (คณะสงฆ์จีนนิกาย, 2531)

มหาปณิธาน 48 ข้อ

มหาสุขาวดีวิสุทธิสูตร กล่าวถึงพระอมิตาภะพุทธเจ้าเคยเสวยพระชาติเป็นพระภิกษุนามว่า พระธรรมกร ได้ตั้งสัตย์ปณิธานไว้ว่า จะไม่ขอบรรลุปุณ्यความเป็นพุทธเจนนกว่าจะช่วยให้ช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งหลาย เสียก่อน ซึ่งพระปณิธานจำนวน 48 ข้อยังดำรงอยู่ แม้ว่าพระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว รายละเอียดของปณิธานเหล่านี้มีความสำคัญต่อสำนักสุขาวดีมาก และเป็นที่มาของศรัทธาในหมู่ชนทุกยุค ทุกสมัย

มีประเด็นที่น่าสนใจได้แก่ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546) สภาพทั่วไปของพุทธเกษตร เป็นสถานที่ที่มีความสุขโดยประการเดียว สัตว์ที่มากเกิดมีร่างกายที่สมบูรณ์สวยงามทุกอย่าง มีความประสงค์สมหวังทุกประการ เช่น หากในพุทธเกษตรของพระองค์ยังมี (ภาวะทุกข์ทรมานของ) นรก, เดรัจฉาน, เปต หรืออสุรกาย จะไม่ขอตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า (หรือไม่ขอบรรลุปุณ्यสูงสุด อีกนัยหนึ่ง คือ ไม่ขอบรรลุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ทุก ๆ ข้อในตอนท้ายให้หมายถึงพระธรรมกร)... ...ยังมีสัตว์ที่ต้องตายและตกสู่อบายภูมิ..., ...ไม่มีฉวีวรรณผุดผ่องดังทองคำ จะไม่ขอบรรลุปุณ्यสูงสุด เป็นต้น

ประเด็นสำคัญในบางข้อ เกี่ยวกับสัตว์ที่เกิดในพุทธเกษตร ...หากสัตว์ที่อุบัติในพุทธเกษตรของพระองค์ ไม่มี สัญญา (ความจำได้หมายรู้)..., ...ไม่มีตาทิพย์..., ...ไม่มีหูทิพย์..., ...ไม่มีเจโตปริยญาณ (หยั่งรู้ความคิดผู้อื่น) ของตนอย่างน้อยหนึ่งพันล้านล้านโกฏิกัลป์ จะไม่ขอบรรลุปุณ्यสูงสุด

ปณิธานอันเป็นที่นิยมเกี่ยวกับอายุยืน ไม่มีบาป และการสวดระลึกถึงพระอมิตาภะ ทำให้ไปเกิดที่สุขาวดีได้ เป็นต้น ...อายุของสัตว์ที่อุบัติในสุขาวดีสามารถประมาณได้..., ...อายุของพระองค์มีขีดจำกัดจำนวนหนึ่งพันล้านล้านโกฏิก..., ...ยังมีชื่อของ “บาป” หลงเหลืออยู่..., ...พระพุทธรูปทั้งหลายในพุทธเกษตรจำนวนนับไม่ถ้วน ไม่กล่าวสรรเสริญพระนามของพระองค์..., ...มีสัตว์ในทิศทั้งสี่ศรัทธาพระองค์ด้วยความคิดที่แน่วแน่ว่าปรารถนาจะไปเกิดในพุทธเกษตรของพระองค์ ได้กล่าวความระลึกถึงหรือท่องชื่อของพระองค์ 10 ครั้ง ถ้าพวกเขาไม่ได้อุบัติในสุขาวดี ยกเว้นแต่พวกที่ประกอบอนันตริยกรรม..., ...มีสัตว์ที่มุ่งตรัสรู้ในโลกธาตุอื่น และเป็นผู้ที่ภายหลังได้ยินชื่อของพระองค์ ได้ทำสมาธิระลึกถึงพระองค์ด้วยความคิดที่แน่วแน่ว่าขณะที่พวกเขาสิ้นใจ ถ้าพระองค์ไม่ได้ไปปรากฏต่อหน้าพวกเขาพร้อมกับเหล่าภิกษุ เพื่อช่วยจิตของพวกเขา..., ...มีสัตว์ในพุทธเกษตรน้อยใหญ่ได้ยินชื่อของพระองค์ ได้กำหนดจิตขออุบัติในสุขาวดี ได้สั่งสมคุณธรรมความดีไว้มาก แม้แต่พวกที่ได้ท่องชื่อระลึกถึงแด่สุขาวดีเพียงแค่ 10 ครั้ง ถ้าพวกเขาเหล่านี้ ไม่ได้อุบัติในสุขาวดี (ตามที่ตั้งจิตปรารถนา) ยกเว้นแต่พวกที่ประกอบอนันตริยกรรม...

และปณิธานอันเป็นที่นิยตเกี่ยวกับสัตว์ที่ไปเกิดในรูปร่างสวยงามตามความประสงค์ คือ ...เทวดาหรือมนุษย์ในสุขาวดี ไม่มี ลักษณะแห่งมหาปุริสลักษณะ 32 ประการ...

ปณิธานในภาพรวมเป็นการช่วยเหลือเหล่าสรรพสัตว์และพระโพธิสัตว์เพื่อการหลุดพ้นและบรรลุปุณ्यสูงสุด เช่น ...สัตว์ทั้งหลายที่อุบัติในสุขาวดีจะต้องเกิดใหม่อีก มากกว่า 1 ครั้ง ก่อนจะหลุดพ้น ยกเว้น

เหล่าพระโพธิสัตว์..., ...พระโพธิสัตว์ในพุทธเกษตรสุขาวดี ไม่สามารถไปเคารพพระพุทธรูปเจ้าอื่นมากมายในพุทธเกษตรอื่น ๆ พร้อมกับสักการะ..., ...พระโพธิสัตว์ในพุทธเกษตรสุขาวดีปรารถนาให้กุศลกรรมของท่านบันดาลให้เกิดรัตนสมบัติหรือของขวัญต่าง ๆ ถ้าของขวัญเหล่านั้นไม่ปรากฏตามที่ปรารถนา..., ...สัตว์ที่อุบัติในสุขาวดีไม่อาจท่องจำธรรมด้วยอาการแห่งความรู้แจ้ง (สัพพัญญู)..., ...พระโพธิสัตว์ที่มีบารมีธรรมน้อยใน

พุทธเกษตรสุขาวดี ไม่สามารถรับรู้ต้นโพธิ์ (ธรรม) อย่างน้อย 100 โยชน์ขึ้นไป..., ...สัตว์ที่อุบัติในพุทธเกษตรสุขาวดี ไม่มีความสุขเทียบเท่ากับพระภิกษุที่...หลุดพ้นจากทุกข์ (พระอรหันต์) และได้บรรลุสมณัตติระดับที่สาม..., ...พระโพธิสัตว์ในพุทธเกษตรสุขาวดี ไม่อาจสร้างเครื่องประดับตกแต่งจำนวนมากจากต้นไม้รัตนต่างๆ ตามที่ใจพวกเขาปรารถนา..., ...พระโพธิสัตว์ที่อุบัติในพุทธเกษตรอื่นได้ยินพระนามของพระองค์แล้วยังต้องเป็นทุกข์แม้เพียงน้อยนิดจากประสาทสัมผัส..., ...ทันทีที่พระโพธิสัตว์ในพุทธเกษตรนี้หรือที่อื่นได้ยินพระนามของพระองค์แล้ว ยังหันหลังให้กับปัญญาญาณสูงสุด (อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ) ได้อีก จะไม่ขอบรรลุโพธิญาณสูงสุด และข้อสุดท้ายที่ 48) หากภายหลังที่ได้บรรลุโพธิญาณสูงสุดแล้ว และกลายเป็นพระพุทธรูป ศาสดา ทันทีที่พระโพธิสัตว์ในภูมิธรรมแรกขึ้นไปได้ยินพระนามของพระองค์ในพุทธเกษตรต่าง ๆ แล้วยังหันออกห่างพระรัตนตรัยได้ จะไม่ขอบรรลุโพธิญาณสูงสุด

ปณิธานทั้ง 48 ข้อนี้พระธรรมกรตั้งไว้ก่อนที่ท่านจะได้หลุดพ้นและกลายเป็นพระอมิตาภพุทธเจ้า เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อสรรพสัตว์ภายหลังที่ได้บรรลุพุทธภูมิแล้ว ชาวสุขาวดีส่วนใหญ่จะถือเอามหาปณิธานทั้ง 48 ข้อนี้เป็นที่พึ่งในการปฏิบัติเพื่อขอขมาจากพระอมิตาภะ บางคนถึงกับยกให้ปณิธานบางข้อ โดยเฉพาะในข้อที่ 18-21 ด้วยการระลึกถึงหรือท่องชื่อของพระองค์ ได้ยินชื่อพระอมิตาภะ และเทวดาหรือมนุษย์ในสุขาวดีมีลักษณะแห่งมหาปุริสลักษณะ 32 ประการ เป็นต้น เกิดความศรัทธาอันถือจัดเป็นหัวใจของแนวคิดสุขาวดี

กุศลจริยาตามทัศนะแห่งนิกายสุขาวดี

อมิตายุรธยานสูตร กล่าวถึงสมัยหนึ่งเมื่อพระศากยมนิพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองราชคฤห์ ทรงมีโอกาสได้พบกับพระมหาลีของพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ พระนางทรงเปื้อนอายและโสมนัสต่อเหตุการณ์ที่พระเจ้าอชาตศัตรูทำปิตุฆาต (ฆ่าพ่อของตนเอง) ทรงปรารถนาจะไปเกิดในโลกธาตุอื่นพระพุทธรูปองค์ จึงทรงสำแดงพุทธาภินิหารให้โลกธาตุทั้งหลายมาปรากฏต่อหน้าพระนาง ในที่สุดพระนางก็เลือกพุทธเกษตรสุขาวดีเป็นที่อุบัติ จากนั้นทรงบอกวิธีที่จะได้ไปอุบัติที่นั่น ด้วยการทำให้ถึงพร้อมซึ่งคุณธรรมทั้ง 3 ด้าน คือ คุณธรรมทางโลก เช่น ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น คุณธรรมทางศีล และคุณธรรมในการปฏิบัติ มีบารมี 6 เป็นต้น (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546)

วิธีปฏิบัติเพื่อบ่มงูส่นแดนสุขาวดี

ตามที่กล่าวไว้ในเบื้องต้นว่า คัมภีร์อมิตายุรธยานสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่มุ่งสอนวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บุคคลไปเกิดในแดนสุขาวดี ระบุว่า บุคคลตั้งความปรารถนาไปอุบัติที่นั่นจะต้องปลูกฝังคุณธรรมใน 3 ด้าน คือ (1) มีความกตัญญู มีจิตกรุณาต่อชีวิตทั้งหลาย ตั้งตนอยู่ในกุศลกรรมบถ 10 ประการ (2) ตั้งปณิธานขอถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ รักษาศีล (3) มุ่งจิตทั้งหมดเพื่อการบรรลุโพธิญาณ เชื่อในกฎแห่งกรรม ศึกษาและสวดท่องพระสูตรมหายาน รวมทั้งแนะนำผู้อื่น (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546)

มหาสันนิบาตสูตร (มหาสันนิบาตปัสสัฏฐสูตร) อธิบายไว้ว่า หญิงชายคนใดทำสมาธิ และท่องพระนามขององค์อมิตาภะโดยมีจิตแน่วแน่ เป็นเวลาตั้งแต่ 1 วันขึ้นไปจนถึง 7 วัน ผู้นั้นจะได้เห็นพระพุทธรูปองค์ท่าน ถ้าไม่ได้เห็นในเวลากลางวันจะได้เห็นในเวลากลางคืน แม้ในเวลาหลับพระอมิตาภะจะทรงแสดงพระองค์ให้ปรากฏ, ท่านวสุพັນธุ ได้แนะหลัก 5 ประการ ที่เรียกว่า จริยาวัตร 5 ข้อ ไว้ในคัมภีร์ อมิตายอุเทศศาสตร์ ใช้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับผู้ที่ยปรารถนาไปอุบัติที่สุขาวดี ได้แก่ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2522) แสดงความเคารพพระอมิตาภะเป็นนิจ ถือเป็นการบูชาทางกาย ยกย่องพระเกียรติและท่องพระนามของพระองค์ท่าน ถือเป็นการบูชาทางวาจา เช่น สวดว่า “นะโม อมิตาภะ” หรือ “นำโม ออ นี ถ่อ ฮก” เป็นต้น ตั้งสัจจะและอธิษฐานขอไปเกิดในแดนสุขาวดี ถือเป็นการบูชาทางวาจาและใจ มีจิตตั้งมั่นอยู่ในพระอมิตาภะ ในพระคุณของพระองค์ท่านในเหล่าพระโพธิสัตว์ และในแดนสุขาวดี ถือเป็นการบูชาทางใจ มีจิตเมตตากรุณา ปรารถนาให้สรรพสัตว์เห็นแจ้งในสัจธรรม ถือเป็นการบูชาทางใจ

จริยาวัตร 5 ข้อนี้ คณาจารย์จีนได้สรุปย่อออกมาสั้น ๆ เป็นหลัก 3 ข้อ คือ (1) ศรัทธา (2) ปณิธาน (3) ปฏิบัติกุศลกรรม โดยเริ่มจากการท่องพระนามเป็นต้นไป การปฏิบัติจะเป็นกุศลปัจจัยให้ได้ไปเกิดตามที่ตั้งปณิธานไว้

คุณธรรมในการปฏิบัติอีกประการคือบารมี 6 ตามแนวทางของพระโพธิสัตว์ โดยเน้นการสร้างบารมี 2 ส่วน (ประยงค์ แสนบุราณ, 2548) คือ บารมี 6 อย่าง มีทาน ศีล ขันติ วิริยะ ฌยาน (สมาธิ) และปัญญา ซึ่งบารมีทั้ง 6 อย่าง เป็นคู่ปรับกับกิเลส 3 กอง โดยทานกับศีลเป็นคู่ปรับกับโลภะ ขันติกับวิริยะเป็นคู่ปรับกับโทสะ และฌยานกับปัญญาเป็นคู่ปรับกับโมหะ ประกอบกับปริโยสานบารมี ในคัมภีร์ทศภูมิได้เพิ่มบารมีอีก 4 ข้อ รวมกับอาทิบารมี 6 ข้อ เป็น 10 ข้อ คือ (1) อุบายบารมี การรู้จักบุคคลโยบายในการบำเพ็ญแม้เพียงเล็กน้อย ได้อานิสงส์ตอบแทนมากมาย ถือว่า เป็นวิธีดึงดูดความศรัทธาเริ่มแรกแล้วค่อยพัฒนาจิตมหาชนในภายหลัง (2) ปณิธานบารมี คือ ความตั้งใจอย่างมุ่งมั่น (อธิษฐาน) เพื่อให้ตนเองได้บรรลุพุทธภูมิ ซึ่งมากับวิริยะบารมี ถือว่า เป็นการสร้างบารมีเพื่อตนเองให้สำเร็จตามที่อธิษฐานไว้ (3) พละบารมี คือ กำลังในการบำเพ็ญบารมี และมหายานมีการแบ่งพละบารมีออกเป็น 2 ส่วน มีจิตตมัยพละ เป็นกำลังแห่งความเข้าใจในธรรมตามเหตุผล และภาวนามัยพละ เป็นกำลังแห่งความเข้าใจตามที่บำเพ็ญอบรมมา (4) ญาณบารมี คือ ญาณหรือความรู้อันเกิดจากการบำเพ็ญบารมีที่กล่าวมาข้างต้นทั้งอาทิบารมีและปริโยสานบารมี ล้วนเป็นเครื่องมือสำคัญของพระโพธิสัตว์ผู้ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เพราะหากขาดการบำเพ็ญญาณบารมีนี้แล้วจะไม่มีปัจจัยอะไรที่จะเกื้อหนุนให้บรรลุได้

กุศลจริยาเพื่อไปเกิดในดินแดนสุขาวดีหรือพุทธเกษตร

สุขาวดีตามที่กล่าวไว้ในอมิตายุทธยานสูตรมี 9 ชั้น คือ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546)

ชั้นที่ 1 สำหรับผู้มีกฤณาจิต ศึกษาและท่องสวดพระสูตรมหายาน มีอนุสสติ 6 ในพระพุทธรูปธรรม พระสงฆ์ ศีล การบริจาคและคุณธรรมให้เป็นเทวดา เมื่อตายไปอุบัตินั่งอยู่บนบัลลังก์เพชร ได้ยินเสียงธรรมพร้อมที่จะบรรลุโพธิญาณได้ในทันที

ขั้นที่ 2 สำหรับผู้มีความรู้แตกฉานหลักธรรมในพระสูตรมหายาน เชื่อมั่นในหลักคำสอน เชื่อในกฎแห่งกรรม เมื่อตายจะไปอยู่ในดอกบัวบานหนึ่งคั่นดอกบัวจะบาน หลังได้ฟังธรรม 7 วันจะบรรลุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

ขั้นที่ 3 สำหรับผู้เชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม เลื่อมใสในกามมหายาน เมื่อตายจะไปอยู่ในดอกบัว 7 วันจึงจะบาน หลังได้ฟังธรรม 37 วันจะบรรลุนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ

ขั้นที่ 4 สำหรับผู้รักาศิลหาศิลป์อุโบสถสมบูรณ์ สำรวจในการบริโภค อุทิศความดีมุ่งสู่สุขาวดี โนมไป ในสาวกยาน เมื่อตายจะไปอยู่ในดอกบัว ดอกบัวจะค่อย ๆ บาน เมื่อได้ฟังธรรมก็บรรลอรหัตตผล

ขั้นที่ 5 สำหรับผู้ถือศีลอุโบสถเพียงวันหนึ่ง คั่นหนึ่ง หรือสมาทานศีลภิกษุหรือศีลสามเณรไม่บกพร่อง โนมไปสาวกยาน เมื่อตายจะไปอยู่ในดอกบัว 7 วันจึงจะบาน เมื่อฟังธรรมจะบรรลุโสดาบัน ใช้เวลาครึ่งกัลป์จะบรรลอรหัตตผล

ขั้นที่ 6 สำหรับผู้กตัญญูเลี้ยงดูบิดามารดา มีจิตใจเมตตากรุณาต่อโลก โนมไปสาวกยาน เมื่อใกล้ตายได้ฟังเรื่องของสุขาวดีและมีจิตเลื่อมใส เมื่อตายจะไปอยู่ในดอกบัว 7 วันจึงจะบาน ได้ฟังธรรมจากอัครสาวกทั้งสอง ใช้เวลาหนึ่งกัลป์จะบรรลอรหัตตผล

ขั้นที่ 7 สำหรับผู้ทำชั่วแต่ไม่เคยกลัวร้ายต่อคำสอนมหายาน แต่ได้ฟังธรรมเมื่อใกล้สิ้นใจ ระลึกถึงพระอมิตาภะ เมื่อตายจะไปอยู่ในดอกบัว 7 วันจึงจะบาน ได้ฟังธรรมจากอัครสาวกทั้งสอง ใช้เวลา 10 กัลป์จึงบรรลุมิตรธรรมแรกของพระโพธิสัตว์

ขั้นที่ 8 สำหรับผู้ละเมียดศีล มีอบายภูมิเป็นที่ไป แต่ได้ฟังธรรมเมื่อใกล้สิ้นใจ ระลึกถึงพระอมิตาภะ เมื่อตายจะไปอยู่ในดอกบัว 6 กัลป์จึงจะบาน ได้ฟังธรรมจากอัครสาวกทั้งสอง จะสามารถกำหนดจิตแรกไปสู่ทางเพื่อบรรลุโพธิญาณสูงสุดได้

ขั้นที่ 9 สำหรับผู้ทำกรรมหนักไว้มาก มีอบายภูมิเป็นที่ไป แต่ได้ฟังธรรมเมื่อใกล้สิ้นใจ ระลึกถึงพระอมิตาภะ เมื่อตายจะไปอยู่ในดอกบัว 12 กัลป์จึงจะบาน ได้ฟังธรรมจากอัครสาวกทั้งสอง จะเกิดปิติและมุ่งความคิดสู่พระโพธิญาณ

ตามที่นิกายสุขาวดีมีหลักแห่งกุศลจริยาที่มีความกตัญญูเป็นต้น มีศีล ศรัทธาในพระรัตนตรัย มีปัญญาจากการเรียนรู้พระสูตรและความมุ่งมั่นในกุศล ทำจิตให้ผ่องใสในวาระสุดท้ายเพื่อไปเกิดในสุขาวดีพุทธเกษตรตามทัศนะแห่งนิกายสุขาวดี เมื่อพิจารณาพฤติกรรมแห่งกุศลจริยาในขณะยังมีชีวิตอยู่ ผู้มีคุณสมบัติไปเกิดในขั้นที่ 1 ถึง 6 เป็นผู้ประพฤติกุศลในกุศลจริยาที่ดีเป็นคุณสมบัติพื้นฐานในการวิเคราะห์เพื่อสร้างสังคมแห่งการตื่นรู้ได้เป็นอย่างดี

วิเคราะห์การสร้างกุศลจริยาเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการตื่นรู้

พุทธศาสนานิกายสุขาวดีมีคติความเชื่อคล้ายกับศาสนาที่เชื่อในเรื่องพระเจ้า พระพุทธเจ้าอมิตาภะ (Amitabha) ทำหน้าที่คล้ายกับพระผู้เป็นเจ้าที่คอยสอดส่องดูแลโลก และให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่ได้รับความทุกข์ยากทั้งหลาย พระองค์จะทรงนำผู้ที่มีความเชื่อมั่นศรัทธาอย่างแท้จริงต่อพระองค์ไปสู่ดินแดนแห่งความสุขอันแท้จริงและนิรันดร์ซึ่งเรียกกันว่า “สุขาวดี” (Sukhavati) สิ่งจำเป็นเพื่อที่จะได้เกิด ณ ดินแดนสุขาวดี คือ ให้มี

ความเชื่อมั่นศรัทธาและอุทิศชีวิตต่อพระพุทธเจ้าอมิตาภะ และท่องบ่นคาถาที่ว่า “นโม อมิตาภะ” (Namo-Amitabha) แปลว่า ขอนอบน้อมแด่พระพุทธเจ้าอมิตาภะ

ลักษณะคำสอนดังกล่าวนี้ เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในหมู่ประชาชนโดยทั่วไป เพราะเป็นคำสอนที่ง่ายและใช้หลักศรัทธาแต่เพียงอย่างเดียว มีการตีความในธรรมาธิษฐานในหมู่ผู้รู้ทั่วไป กล่าวคือ พระพุทธเจ้าอมิตาภะได้รับการตีความว่าเป็น “ธรรมชาติของความเป็นพุทธะ” ซึ่งมีอยู่แล้วในตัวคนทุกคน พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์เป็นสัญลักษณ์ของความเมตตากรุณา และพระมหาสถามปราปต์โพธิสัตว์เป็นสัญลักษณ์ของสติปัญญา ส่วน “สุขาวดี” นั้น หมายถึง สภาพของความสิ้นทุกข์นั่นเอง

คัมภีร์อมิตายูรธยานสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรที่มุ่งสอนวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บุคคลไปเกิดในแดนสุขาวดี และมีโอกาสสรับฟังธรรมจากพระอมิตาภะด้วยตนเอง ระบุว่า บุคคลตั้งความปรารถนาไปปฏิบัติที่นั่นจะต้องปลูกฝังคุณธรรมใน 3 ด้าน คือ มีความกตัญญูเลื่อมใสผู้มีพระคุณ มีจิตกรุณาต่อชีวิตทั้งหลาย ตั้งตนอยู่ในกุศลกรรมบถ 10 ประการ ตั้งปณิธานขอถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะ รักษาศีล มุ่งจิตเพื่อการบรรลุโพธิญาณ เชื่อในกฎแห่งกรรม ศึกษาและสวดท่องพระสูตรมหายาน รวมทั้งแนะนำสั่งสอนผู้อื่น เรียกว่า การกระทำบริสุทธิที่จะนำไปสู่สุขาวดีพุทธเกษตร

ท่านอสุพันธุ ได้แนะหลัก 5 ประการ ที่เรียกว่า จริยาวัตร 5 ข้อ ไว้ในคัมภีร์ อมิตายูรเทศศาสตร์ ใช้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับผู้ที่ปรารถนาไปปฏิบัติที่สุขาวดี ได้แก่ แสดงความเคารพพระอมิตาภะเป็นนิจ ถือเป็นการบูชาทางกาย, ยกย่องพระเกียรติและท่องพระนามของพระองค์ท่าน ถือเป็นการบูชาทางวาจา, ตั้งสัจจะและอธิษฐานขอไปเกิดในแดนสุขาวดี ถือเป็นการบูชาทางวาจาและใจ, มีจิตตั้งมั่นอยู่ในพระอมิตาภะในพระคุณของพระองค์ท่าน ในเหล่าพระโพธิสัตว์ และในแดนสุขาวดี ถือเป็นการบูชาทางใจ และมีจิตเมตตา กรุณา ปรารถนาให้สรรพสัตว์เห็นแจ้งในสัจธรรม ถือเป็นการบูชาทางใจ

คุณธรรมในการปฏิบัติอีกประการคือบารมี 6 ตามแนวทางของพระโพธิสัตว์ มีทาน ศีล ฌาน วิริยะ ฌยาน (สมาธิ) และปัญญา ซึ่งบารมีทั้ง 6 อย่าง เป็นคู่ปรับกับกิเลส 3 กอง โดยทานกับศีลเป็นคู่ปรับกับโลภะ ฌานกับวิริยะเป็นคู่ปรับกับโทสะ และฌานกับปัญญาเป็นคู่ปรับกับโมหะ

กุศลจริยาเพื่อไปเกิดในดินแดนสุขาวดีหรือพุทธเกษตร 9 ชั้น คือ มีกรุณาจิต ศึกษาและท่องสวดพระสูตรมหายาน มีอนุสสติ 6 ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ศีล การบริจาคนิเวศน์และคุณธรรมให้เป็นเทวดา, มีความรู้แตกฉานหลักธรรมในพระสูตรมหายาน เชื่อมมั่นในหลักคำสอน เชื่อในกฎแห่งกรรม, เชื่อมมั่นในกฎแห่งกรรม เลื่อมใสในกัมมมหายาน, รักษาศีลห้าศีลอุโบสถสมบูรณ์ สำรวมในการบริโภค อุทิศความดีมุ่งสู่สุขาวดี, ถือศีลอุโบสถหรือสมาทานศีลภิกษุหรือศีลสามเณร, กตัญญูเลื่อมใสบูชาบิดามารดา มีจิตใจเมตตา กรุณาต่อโลก เมื่อใกล้ตายได้ฟังเรื่องของสุขาวดีและมีจิตเลื่อมใส, และได้ฟังธรรมเมื่อใกล้สิ้นใจ ระลึกถึงพระอมิตาภะ

ตามที่นิกายสุขาวดีมีหลักแห่งกุศลจริยาที่มีความกตัญญู เป็นต้น มีศีล ศรัทธาในพระรัตนตรัย ปัญญา จากการเรียนรู้พระสูตรและความมุ่งมั่นในกุศลทำจิตให้ผ่องใสในวาระสุดท้ายเพื่อไปเกิดในสุขาวดีพุทธเกษตร ตามทัศนะแห่งนิกายสุขาวดี เมื่อนำมาวิเคราะห์สรุปจึงได้แนวทางแห่งกุศลจริยา ดังนี้ มีความกตัญญูเลื่อมใสผู้มีพระคุณ และมีจิตใจเมตตา กรุณาต่อโลก ตามวิธีการปฏิบัติเพื่อให้บุคคลไปเกิดในแดนสุขาวดีขั้นที่ 6, รักษาศีลห้า ศีลอุโบสถและกุศลกรรมบถ 10 นำไปเกิดในแดนสุขาวดีขั้นที่ 4-5, ศรัทธา ในพระรัตนตรัย มีอนุสสติ

6 ในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ศีล การบริจาคและคุณธรรมให้เป็นเทวดา นำไปเกิดในแดนสุขาวดีชั้นที่ 1 และเชื่อในกฎแห่งกรรม นำไปเกิดในแดนสุขาวดีชั้นที่ 2-3, บำเพ็ญบารมี 6 ตามแนวทางของพระโพธิสัตว์ มีทาน ศีล ขันติ วิริยะ ธ्यान (สมาธิ) และปัญญา ให้บริบูรณ์, ศึกษาเรียนรู้ แดกฉานหลักธรรม นำไปเกิดในแดนสุขาวดีชั้นที่ 2, ตั้งสัจจะและอธิษฐานขอไปเกิดในแดนสุขาวดี เป็นภาพรวมแห่งการตั้งใจพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น, ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาท ทำความดีให้ถึงพร้อม มีจิตผ่องใสเพื่อใจไม่เศร้าหมอง ทำให้มีความพร้อมที่จะไปเกิดในภพภูมิที่ดีตลอดเวลา

บทสรุป

นิกายสุขาวดี (Pure Land) หรือนิกายชิง-ถู่ (Ching T'u) ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันลงมาโดยผ่านทางอาจารย์ฝ่ายมหายานชาวอินเดียที่มีชื่อเสียงคือ นาการจุน (Nagajuna) และวสุพันธุ (Vasubandh)

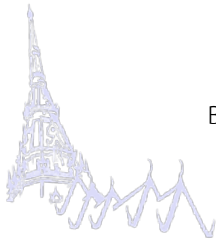
พระสูตรที่สำคัญของพุทธศาสนานิกาย ชิง-ถู่ ได้แก่ “สุขาวดีวายุหสูตร” (Sukhavativyuha Sutra), สิ่งที่น่าสนใจสำหรับการศึกษาในหลักกุศลจริยาของนิกายสุขาวดีในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน คือ มีศรัทธาในพระพุทธะเป็นแรงผลักดันและมีจุดมุ่งหมายเพื่อการหลุดพ้นจากความทุกข์ในวัฏฏะสงสารเป็นเป้าหมายสำคัญ ทำให้มีแนวปฏิบัติแห่งกุศลจริยาเป็นแนวทางเพื่อการนำไปใช้ได้เป็นอย่างดี ประกอบด้วย การปฏิบัติในคุณธรรม มีความกตัญญูและกุศลกรรมบถ 10 ประการ จัดเป็นกุศลจริยาเบื้องต้นด้วยกุศลกรรมบถ 10 สามารถจัดเข้าในศีล 5 ข้อได้อีกด้วย ประกอบกับการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะและดำรงตนอยู่ในศีล จึงสอดคล้องกับสองประการดังกล่าวแล้ว และมีจิตมุ่งบำเพ็ญเพื่อบรรลुพระโพธิญาณย่อมมีเมตตากรุณาในสรรพสัตว์เป็นฐานของจิตใจที่สำคัญและหนักแน่นมั่นคง รวมทั้งเชื่อกฎแห่งกรรมและหมั่นศึกษาเรียนรู้คุณธรรมจริยธรรม ทั้งหมดนี้จัดเป็นกุศลจริยาพื้นฐานทำให้เป็นคนดีและมีจิตปรารถนามุ่งตรงต่อสุขาวดี พุทธเกษตรอันกล่าวได้ว่า เป็นสังคมอุดมคติที่ดีที่มนุษย์ผู้แสวงหาความสงบสุขในสังคมต้องการ แม้เมื่อยังไม่ถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิตก็จะดำรงตนอยู่ในความไม่ประมาทเพื่อพยายามตั้งใจให้เป็นกุศลมีการตื่นรู้ในกุศลจริยาตลอด เป็นการเตรียมความพร้อมให้ตนเองมีคุณสมบัติที่จะเข้าสู่สุขาวดีพุทธเกษตรตลอดเวลา ถ้าหากมีผู้ปฏิบัติในลักษณะนี้เป็นจำนวนมากจะทำให้เกิดการพัฒนาเป็นสังคมแห่งการตื่นรู้ด้วยกุศลจริยาดังกล่าวมาได้, นิกายสุขาวดีมีหลักแห่งกุศลจริยาที่มีความกตัญญู เป็นต้น มีศีล ศรัทธาในพระรัตนตรัย ปัญญาจากการเรียนรู้พระสูตรและความมุ่งมั่นในกุศลทำจิตให้ผ่องใสในวาระสุดท้ายเพื่อไปเกิดในสุขาวดีพุทธเกษตรตามทัศนะแห่งนิกายสุขาวดี ทำให้ได้แนวทางการสร้างกุศลจริยาเพื่อพัฒนาสังคมแห่งการตื่นรู้ ดังนี้ (1) มีความกตัญญูเลี้ยงดูผู้มีพระคุณและมีจิตใจเมตตากรุณาต่อโลก (2) รักษาศีลห้า ศีลอุโบสถและกุศลกรรมบถ 10 (3) ศรัทธา ในพระรัตนตรัยและเชื่อในกฎแห่งกรรม (4) บำเพ็ญบารมี 6 ตามแนวทางของพระโพธิสัตว์ (5) ศึกษาเรียนรู้ แดกฉานหลักธรรม (6) มีสัจจะและอธิษฐานตั้งใจทำความดี (7) มีความไม่ประมาท ทำความดีให้ถึงพร้อม มีจิตผ่องใส มีใจไม่เศร้าหมองในวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- คณะสงฆ์จีนนิกาย. (2531). *พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ของมหายาน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสังฆปริณายก.
- ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. (2545). *ศาสนาและปรัชญาในจีน ทิเบตและญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- ประยงค์ แสนบุราณ. (2548). *พุทธศาสนา มหายาน*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พระวิศวกัฏฐ์ เขียวเกียก แปล. (2551). *มหาสุขาวตฺตวฺยหฺมุตฺต*. กรุงเทพฯ: สองสยาม.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2546). *พุทธศาสนา มหายาน*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2522). *ปรัชญามหายาน*. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.

Buddhist Nationalism and National Security in Thailand

Phramaha Kritthanin Detchakbodin

Buddhasothorn Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: kritthanin.det@mcu.ac.th

Received March 1, 2022; **Revised** March 25, 2022; **Accepted** June 26, 2022

Abstract

Throughout the long history of Thailand, the kings have been trying to strengthen country by using the concept of Buddhism. Nation becomes stronger and united until now because of Buddhism. Buddhism has been very useful in harmony and stabilize people into the state of good citizenship. The relationship between the state and Buddhism is inseparable. This situation is regarded as the security of nation.

At the present, there are many challenges and tensions happening against the national security and Buddhism. If the country wants to be remaining strong and united, it is necessary to develop the concept of Buddhist nationalism. Under the mixing of liberal and conservative nationalism, this concept is believed to be a tool to solve the problems and remove tensions from the country. Buddhism makes country more peaceful and strong. There is no other options to be better than this concept.

From now on, there are many problems waiting for Buddhist monks and people to find solution for benefit and happiness of country. In positive aspect, Buddhist nationalism will be used to solve the problems inside community and country and at the same time, it will be used to protect national security and remove tensions effectively. Finally, this concept will not harm anyone who think differently; in contrast, it will call back the stronger nation. When nation turn to strong security, Buddhism will be remaining peaceful and useful for sake of the state forever.

Keywords: Nationalism; Liberal Nationalism; Conservative Nationalism; Buddhist Nationalism; National Security

Introduction

In the Sukhothai period, stability and continuity of the Siamese society have been based on three intangible foundations such as 1) nation, 2) Buddhism and 3) monarchy. It means that Buddhism is the symbol and deep connection of people in the kingdom. Prosperity of nation and monarchy have been depending to the prosperity of Buddhism. And also the national security, Buddhism and monarchy couldn't be separated from one another. It can be said that the function of monarchy is to patronize, support and protect Buddhism. For political aspect, this relationship had happened for a long time, Sangha institute have been protected and strong under the patronage of monarchy. Buddhism therefore becomes the symbol of nation in order to unite people live together peacefully.

For security of nation and people in stronger way, the term of nationalism should be used to solve it. It is believed that for this instance, Buddhism is very important to develop this idea into the practical aspect. Buddhism is the concept to apply for the policy of country and it's also seeming to be comfortable for the character of Thai citizens. In the other hand, Buddhism is needed to develop along with the concept of nationalism into the terms of Buddhist nationalism. Buddhist nationalism is shown in order to protect and strengthen the condition of country. It is described to unite people and society in harmony. In the coming future, this concept must be developed to remind generations for more understanding. In this case, it is not strange to implement it because many countries develop and implement it in the same way as well.

However, the prosperity of Buddhism have been challenging by several issues such as secularism, modernism, terrorism and so on. These are many factors undermining and decreasing the stability of Buddhism slowly. Even Buddhism has been recognized as the state religion for Thai people, there are so many problems happening within and breaking the faith of people in the country. This phenomenon has been leading to the argument between Buddhism and some other religions. It seems that instability of Buddhist institution and lack of support from Thai government is the cause to demand for the development of the stream of nationalism. The development of Buddhist nationalism in this country is not rising coincidentally. It can be risen by various factors of history that leads to the critical situation.

Nevertheless, it can be questioned that 1) Is it necessary to support Buddhism into the level of nationalism? 2) What is the benefit of nationalism in term of Buddhism? and 3) What should be happened for the near future?

Definition of Buddhist Nationalism

Before going to the details, it should be defined to make very clearly for more understanding. The lists of words must be defined comprising 1) nation 2) nationalism and 3) Buddhist nationalism

1) Nation is defined in the meaning of having blood relation, descendant language culture and history altogether. All lead to create the feeling as the same. It have been shown through various identity i.e. figure, image, language and behavior (Hobsbawm, Eric J. ,1992).

2) Nationalism is the ideology that has given significance to nation or nationality and also the national interest is more important than individual interest. This requires people to sacrifice themselves for nation. Incidentally, the scholar in the field of Political Science has divided into three aspects as follows;

2.1 Cultural nation: nation in the view of culture is given in the meaning of focusing on characteristics or identity of each group by bloodline, clan or ethnic including their own culture such as language, tradition, convention and so on. These are shown the disparity of people by culture and lead to dividing people into one group as the nation.

2.2 Political nation: nation in the view of politics could be found in the past from the writing of Jean Jacques Rousseau which was described that the nation means the group of people who have deep connection and living together by the status of citizenship as the same unit or society.

In this regard, nation is not concerning how language, tradition, convention, bloodline and clan are. As long as people is remaining as the citizen under the government from same Politics and society, they will take part of popular sovereignty like other peoples. The power of sovereignty reflect to be understood as the general will.

In the political meaning, nation plays the ultimate role in Western Europe the late 19s and perform through various channels such as national anthems, national flags in

order to be the symbol of own national people and send through or motivate to create love and deep connection in their own nation. Nation in the view of politics is understood as the thing human create or invent by them, it is not created by time.

For this instance, it has been mentioned that political nation is created by invented traditions. In the other hand, nationalism creates nations in the political meaning, not the other way round (E. J. Hobsbawm, 2012).

It is the imagined community which happened by the important factors such as the modern educational system, mass communication and political socialization (Hechter, Michael, 2000).

2.3 Psychological nation: nation in the view of psychology is the patriotism or love in motherland. It is the deep connection of mentality which person have towards the birthplace and growing place. It is understood as the psychological attachment. It is not happening by creation but it is about familiarity and habitude towards the place ones born or live from childhood. It means the deep connection happening by nature.

3) Forms of Nationalism have been divided by the scholar of Political science into 4 forms namely;

3.1. Liberal Nationalism: in the 19s, when the concept of liberalism have been popular increasingly and spreading within European countries, authority of people and liberal nationalism is happening simultaneously. When people who live under the feudal system understand that they themselves can design their life, it is not necessary to be under the other anymore. So people is the owner of nation, no longer for king and baron.

The principle of liberal nationalism is the regarding that human kind have been divided as various clan or ethnic in according to nature. As we see the diversity of people such as African, Thai, Chinese people or difference of each race i.e. hill tribe in various groups that they can differentiate the disparity. Therefore, nation becomes the true community, not created by nation builder or nation accumulating governor.

3.2 Conservative Nationalism: It is opposite to the liberal nationalism. Conservative nationalism have been arising because of the group of people who oppose against the great change radically from the government system, tradition and convention that

have been used for a long time such as changing monarchy system into oligarchy system by people or for people who have more right and liberty than before. Thus, conservative nationalism is the ideology in need to keep the conventional matter and also mix together between nationalism and conservatism.

3.3 Expansionist Nationalism: It is the concept of focusing on expanding power by occupying land, population in order to create dignity and increasing superiority of country. There are many countries in Europe which used the better technology such as seafaring, using modern weapon to possess the territory of continents worldwide into their own colony. Also, they lead to create empire known as imperialism for example France, Spain, Holland and England is once named as “the Empire on which the sun never set” by the cause of having colony across continents. In the region of Southeast Asia, except Thailand, there are many countries such as Myanmar, Laos, Cambodia, Malaysia, Indonesia, and Philippines used to be colonized.

3.4 Anticolonial Nationalism: It is used against colonization that happened after the end of World War II due to the colonial countries such as England and France have been declined greatly and also the concept of Western nationalism have been spread into colonized countries. It made various colonies demand to be independent. For example, India have been independent from England and Vietnam have expelled France (Smith, Anthony, 1996).

Nationalism is created and used to be the tool in different circumstances. Even the form of nationalism is claimed to be international aspect such as liberal nationalism have been described to unite people into becoming the nation, it is undeniable that this concept have been raised against or liberate itself from traditional government system. Incidentally, expansionist nationalism is the cause to make leader in many countries create legitimacy to invade other countries. Nevertheless, nationalism is to be the tool for people in the country become united for some goals.

4) Buddhist nationalism

Buddhist nationalism is the relationship of nationalism to a particular Buddhist belief, dogma, or affiliation. This relationship can be broken down into two aspects: the politicization

of Buddhism and the influence of Buddhism on politics. In this aspect, a shared Buddhism can be seen to contribute to a sense of national unity, a common bond among the citizens of the nation. Another political aspect of Buddhism is the support of a national identity, similar to a shared ethnicity, language, or culture. The influence of Buddhism on politics is more ideological, where current interpretations of Buddhist ideas inspire political activism and action (Joseph Liow, 2016).

Building and Cultivating Buddhist Nationalism

Thailand is the democratic country under the reign of monarchy. There are a long period of history in terms of nationhood by cultivating consciousness of nationalism and using the Buddhist concept to unite people into harmony and stability. Cultivation of good citizenship for nation, religion and monarchy have been created to strengthen the state of country. It can be said that Buddhism is the tool for nationalism in Thailand, meanwhile nationalism would be stronger because of Buddhism.

By using the Buddhist concept, the cultivation of love towards nation and monarchy leads to the Thai nationalism until now. There seems to be the foundation of Thai society from the past to the present. Thus cultivation of nationalism can be happened into the consciousness of Thai people as appeared namely;

1. By family: it is the first institute to train and cultivate good behavior for people throughout training by parents and relatives. To cultivate nationalism for children is not easy task. For parents, they should cultivate children to be close with Buddhism by following the principle and also not train children to insult and disdain follower of other religions in order to make society live peacefully.

2. By educational institution: School is regarded as the important institute to cultivate nationalism for Thai people by training of teacher throughout curriculums in numerous subjects such as social studies regarding the duty of citizen which is focusing on making people to be the good citizen in accordance with the democracy and in the way of good ethics following the right and liberty for good citizenship of nation (Kawanami, Hiroko, 2016).

Nationalism is the ideology that should be cultivated for Thai people because it is the reminder and preach people to have love, pride and cherishment to nationhood and to make people to have consciousness to develop country into prosperity and national democracy. In addition, the concept of Buddhism must be used along with it.

Buddhism and the Southern Part of Thailand: Strengthening nationalism

The conflict between religion and ethnicity in the Thailand's southern border provinces is a powerful illustration of the consequences of the close association between Buddhism and state in Thailand. Buddhism in Thailand has been officially as consisting of three pillars: Nation, Religion and King. By this, "Religion" and "King" being fundamental elements of the traditional Thai Buddhist theory of kingship. According to this theory, the king as the elected by the assembly of the people must practice justice as the protector and as the supporter to be relied on the people under the moral law of Buddhism. Even if unfortunately, the term that used in the elements of the national ideology is "religion" and not Buddhism, and the term of the superiority of Buddhism could be understood in the heart of Thai people when compared to other religions meant that Theravada Buddhism has been "an integral element of Thai identity. In Thailand, every religion is suitable to particular nations and races. Buddhism is mostly suitable to the Siamese race and inseparable from our nation. In other words, Buddhism is for Thai people. Besides, no other country in the world knows Buddhism better than Siam, and Buddhism is only secure in Siam"

The relationship between nation and Buddhism has been perpetuated from the past until now. Although this does not mean that non-Buddhists are excluded from the national community, it can create discomfort and even resentment among non-Buddhist groups. The problem is especially acute for the Malay Muslims of southern Thailand as they constitute 80 percent of the population of Pattani, Yala and Narathiwat as well as in five districts of Songkhla. In spite of being a demographic minority in the region Buddhists, especially representatives of the central state, sense their hegemony, given the conflation between Buddhism and national identity. This contradiction between a "superiority complex" and local reality opens the door

to tensions and even to conflicts between Buddhists and Muslims in this region. An illustration of this was the project made public in January 2016 by the Pattani provincial authorities, in agreement with local sangha leaders, to create a 16-hectare Buddhist Park in a Muslim-majority district. Faced with the prospect of massive protests by the local Muslims, the military government forced the provincial authorities to shelve the project.

The Thai state is using Buddhist monks as “living symbols of the Nation”—and they are so perceived by the Thai Muslims of Malay culture and ethnicity in the southern provinces of Yala, Pattani and Narathiwat, with their decades-long ethno-religious insurgency, and which have seen an upsurge in violence since 2004 partly due to the Thaksin government’s confrontational approach. This stance has led Buddhist monks into targets for the Muslim insurgents: at least twenty-three have been killed in the region since 2004. The monks are vehicles of a powerful combination of religion and nationalism. Each murder of a monk in the south, even if it has nothing to do with the insurgency, is transformed from a localized incident and added to the state’s narrative of an ongoing conflict between Muslim separatists and the Buddhist nation-state, or in other words, into a religious war (Ian Harris, 2001).

In this case, understandably, Thailand is a peaceful country along with the Buddhist concept. Meanwhile, Buddhism still plays a significant role to strengthen people in the country in terms of harmony, and happiness. The government of the state has seen clearly what should be done for the sake of the nation. Therefore, it is necessary to use Buddhist concepts for raising the idea of Buddhist Nationalism. It must be practical and positively to make the country and people strong and stable. Incidentally, Buddhist Nationalism is not used to create insurgency and violence. In contrast, it will be for peace, freedom and national security.

Buddhist Nationalism for National Security in Thailand

For instance, National security means that to be survival and growth of a nation including solidarity with stability to get ready to face several circumstances in the coming future. It is also described that if having a stable and safe state of the nation from any danger is meant to be free from threats.

For more details, to keep the unity of nation, territory, welfares of citizens, democratic form of government with the king as the head of nation and recognition from other countries. It is understood that 1) a nation based on the people to be strengthened as inseparable, stable, and conscious-minded, 2) religion as the center of faith from people in the country that must be created for solidarity, and 3) monarchy as the head of nation to unite all people in terms of respect. It can be said that national security is for strengthening physical security as the eternal aspect. At the same time Buddhist concept is for mental security as the internal aspect. Buddhist concept becomes significant inseparably for national security (Hechter, Michael, 2000).

Conclusion

In terms of national security, Buddhist nationalism must be used in this way. In the past to the future for Thailand context, it is not successful to use another concepts and also leading to conflict and turmoil at the same time. Buddhist concept therefore is believed as the most significant element to make the country peaceful and secure. People inside the country live in the proper condition. Government is able to control improper situation under the concept of Buddhist nationalism. Incidentally, national security can be strong and powerfully successful. Buddhist nationalism can be the key to develop national security for Thailand in the near future.

Even Thailand has changed the absolute monarchy into democracy since 1932, Buddhism is still influential to be the tool of Thai government strongly for running the country. It is inevitable that without Buddhism, this country surely will be under the chaos. There are some questions about the state of Buddhism with government and leads to try to undermine Buddhism by using the politics. Meanwhile material interest and economy are most important for government, in contrast the value of Buddhism will be mistaken and misinterpreted by people shortly.

Now on, it is the time to use this concept inevitably because right now country is going to face many bad situations such as political, economic and social aspects as shown in

public news. When the country becomes strong in foundation, the other factors inside of nation will be stable and prosperous. Government must formulate and implement it in the form of policy. It's not the circumstance to be considerate and hesitating to do it. This could be very useful for the sake of people, society and nation. Incidentally, this concept in practical way will lead country to be secure, prosperous and sustainable effectively.

Finally, when Buddhism is not safe because of internal problems, external challenges and tensions from other religions and so on, to use the concept of Buddhist nationalism to protect itself from the mentioned problems, government and people must do. Buddhist nationalism is the solution to keep country remaining as the good one. It is understandable that Buddhist nationalism will not harm another and meanwhile it will not allow other religions to harm people within the country as well. The duty of Buddhist nationalism is to keep national security. When Buddhist nationalism is used strongly and understandably in the country, Thailand and people will be peaceful, prosperous, and stable eventually.

References

- E. J. Hobsbawm. (2012). *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Hechter, Michael. (2000). *Containing Nationalism*. Oxford University Press.
- Hobsbawm, Eric J. (1992). *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ian Harris. (2001). *Buddhism and Politics in Twentieth-century Asia*. United Kingdom: Bloomsbury Publishing PLC.
- Kawanami, Hiroko. (2016). *Buddhism and the Political Process*. United Kingdom: Palgrave Macmillan.
- Smith, Anthony. (1996). *Nationalism: Theory, Ideology, History*. Polity.

การพัฒนาพฤติกรรมที่ดีของบุคคลโดยใช้หลักศีล 5

The Behavior Development of The Person by Five Precepts

นักสวณรณ บณยัษเฐียร

Napatsawan Bunyatsathian

สาขาวิชาการศึกษาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Teaching Social Studies Faculty of Education Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Email: kristaporn9527@gmail.com

Received May 7, 2022; Revised May 25, 2022; Accepted June 26, 2022

บทคัดย่อ

ศีล 5 เป็นพื้นฐานของมนุษยธรรมเป็นข้อปฏิบัติในชีวิตให้ถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติดนินทา การไม่พูดเท็จ และการไม่ดื่มสุราเมรัย การพัฒนาพฤติกรรมที่ดีของบุคคลโดยใช้หลักศีล 5 สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีให้เป็นพฤติกรรมที่ดีได้ และพัฒนาจนเป็นศีลอย่างมั่นคง ที่เกิดมาจากจิตใจ โดยอาศัย เจตนา เจตสิก สังวร และสำรวมระวังพฤติกรรม ที่แสดงออกทางกาย วาจา และใจ เพื่อให้เกิดความปกติสงบสุขในสังคม และเกิดสันติสุขในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เป็นพื้นฐานให้เกิดคุณธรรมต่าง ๆ คือ ความมีเมตตา กรุณา มีหิริ โอตตปปะ ความซื่อสัตย์สุจริตให้การดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามแนวทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: การพัฒนา; พฤติกรรม; ศีล 5

Abstract

The Five Precepts are the basis of humanity as the practice of life for the attainment of perfect humanity. is not killing not stealing not engaging in sexual misconduct not telling lies and not drinking intoxicating liquor. Developing a person's good behavior by using the 5 precepts change bad behavior to be good behavior and developed until steadfast morality born of the mind by virtue of will, intent, and caution and careful behavior expressed through body, speech, and mind in order to bring about the normal and peaceful in society and bring peace in human life It is the basis for the creation of various virtues. That is, having mercy, compassion, having hiri, ottappa. Honesty and honesty lead to correct life according to Buddhist guidelines.

Keywords: Development; Behavior; The five precepts

บทนำ

ปัจจุบันศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรมกำลังเป็นปัญหาอย่างมากในสังคมไทย ทั้งนี้ สืบเนื่องจากการพัฒนาประเทศในช่วงที่ผ่านมามุ่งพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ผนวกกับความเจริญก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งการรับวัฒนธรรมจากต่างประเทศเข้ามาอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความไม่สมดุลระหว่าง ความเจริญก้าวหน้าด้านวัตถุกับความเจริญด้านจิตใจของประชาชน เกิดค่านิยมของการยกย่องวัตถุเงินทอง ความสะดวกสบายต่าง ๆ ในชีวิตมากกว่าการยกย่องบุคคลที่มีคุณงามความดีและความสุขทางด้านจิตใจ สังคมจึงเต็มไปด้วย ความฟุ้งเฟ้อ แ่่งแย่ง แข่งขัน ไม่อดทน ขาดระเบียบวินัย ขาดความรับผิดชอบ และค่านิยมของตนมากกว่าของส่วนรวม จึงปรากฏพฤติกรรมของความเสื่อมศีลธรรม คุณธรรม และจริยธรรม มีการแก้ปัญหาด้วยวิธีการรุนแรงให้เห็นมากมาย และมีแนวโน้มจะสูงขึ้นตามลำดับ อยู่ในภาวะวิกฤตซึ่งจำเป็นต้องร่วมกันแก้ไข

อาชญากรรมที่ร้ายแรงแทบทั้งหมดเป็นเรื่องของการละเมิดศีล 5 ในสังคมที่มากด้วยการสังหาร ฆาตกรรม การปล้น การทำร้าย การลักขโมย ปล้น แย่งชิง การทำความผิดทางเพศ มีคดีฆาตกรรม โจรกรรม การข่มขืน หลอกหลวง การเสพของมึนเมา และสิ่งเสพติด ตลอดจนการก่อปัญหาและอุบัติเหตุต่าง ๆ เนื่องมาจากของมึนเมา และสิ่งเสพติดเหล่านั้นระบอบแพร่หลายทั่วไป ชีวิตและทรัพย์สิน ไม่ปลอดภัย จะอยู่ไหนหรือไปที่ไหน ก็ไม่มีความมั่นใจ เต็มไปด้วยความหวงเียววิตกกังวล จิตใจหวาดผวาลบ ๆ ผู้คนพบเห็นกัน แทนที่จะอบอุ่นใจ กลับหวาดระแวงกัน อยู่กันไม่เป็นปกติสุข สุขภาพจิตของประชาชนย่อมเสื่อมโทรม ยากที่จะพัฒนาคุณภาพและสมรรถภาพของจิต และสังคมเช่นนี้ไม่เป็นสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลสำหรับการสร้างสรรค์สิ่งดีงามที่สูงขึ้นไป เพราะมีความเดือดร้อนระส่ำระสาย ยุ่งแต่การแก้ปัญหา และมีแต่กิจกรรมที่บ่อนทำลายให้สังคมเสื่อมโทรมลงไปทุกที ดังนั้น ศีล 5 จึงเป็นเกณฑ์มาตรฐานอย่างต่ำสุดของความประพฤติ มนุษย์ สำหรับรักษาสภาพแวดล้อมทางสังคมให้อยู่ในภาวะเกื้อกูล และเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตที่ดีงาม

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนามนุษย์

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2539) กล่าวว่า ในการพัฒนามนุษย์หรือการพัฒนาคน (Human Development) ได้ให้ข้อคิดในการมองมนุษย์เป็นสองมิติ คือ มองว่า เป็นมนุษย์ที่มีอารมณ์ความรู้สึก และมีความสามารถ มีศักยภาพสามารถพัฒนาได้ โดยใช้หลักไตรสิกขา คือศีล สมาธิและปัญญา เป็นแนวทางในการพัฒนาและมองมนุษย์ในฐานะเป็นทรัพยากร (Human Resources Development) เป็นทุนเป็นปัจจัย เป็นผู้ผลิต เป็นผลผลิต และพัฒนาเพิ่มผลผลิตได้ เพิ่มศักยภาพในการผลิตได้ เพิ่มมูลค่าทุนได้ มนุษย์ในฐานะที่เป็นทรัพยากร (Human Resources Management) โดยมองว่า มนุษย์ทั้งสองนัยนี้สามารถจัดการบริหาร ได้จัดสรรให้มีทั้งมูลค่า และคุณค่าได้โดยเฉพาะการจัดการในฐานะที่เป็นทรัพยากร หากจัดการโดยถูกวิธี จะเป็นต้นทุนที่ทรงคุณค่า จัดให้เหมาะสมกับความสามารถ ความถนัด เมื่อจัดได้เหมาะสมถูกต้องจะเพิ่มมูลค่า มหาศาลและมีคุณค่าที่สูงส่ง เพราะการพัฒนามนุษย์โดยมองในฐานะเป็นมนุษย์ มีความหมายว่า มนุษย์มีความเป็นมนุษย์ของเขาเอง มีชีวิตมนุษย์ที่มีจุดหมาย จุดหมายของชีวิต คือ ความสุข อิศราภาพ ความดีงามของชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล เราต้องให้ความสำคัญว่า เราจะพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์อย่างไร พร้อม

กับอีกด้านหนึ่ง เขาจะเป็นทรัพยากร เป็นทุน เป็นปัจจัยที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะหากพัฒนาที่ดีที่ถูกต้องจะเพิ่มทั้งมูลค่าและคุณค่าไปพร้อมด้วย

วศิน อินทสระ (2528) กล่าวไว้ว่า การพัฒนาหากกล่าวตามหลักจริยศาสตร์ คุณธรรม คือ การสร้างให้เกิด “อุปนิสัยอันดีงาม ซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน” คนเราทุกคนมีหน้าที่ ที่จะต้องทำ คุณธรรมจึงมีความสัมพันธ์กับหน้าที่อย่างมาก ยิ่งหน้าที่สูงขึ้นเท่าใด ยิ่งต้องใช้คุณธรรมสูงขึ้นเท่านั้น คือ ความสำคัญของคุณธรรม การทำหน้าที่ของตนให้ถูกต้อง เหมาะสมและสำเร็จประโยชน์ตามจุดหมาย

ธีรยุทธ บุญมี (2547) กล่าวไว้ว่า การพัฒนาให้ทำหน้าที่จนเป็นนิสัยนั่นเอง จะกลายเป็นอุปนิสัยอันดีงาม สั่งสมอยู่ในดวงจิตเป็นบารมี เป็นคุณความดี เพราะมนุษย์จะมีคุณค่าและมีปัจจัยหลายมิติที่มนุษย์ในฐานะเป็นเผ่าพันธุ์พิเศษเผ่าพันธุ์หนึ่ง และมีบทบาทสูงส่งต่อการดำรงชีวิตของตนเองและสิ่งมีชีวิตอื่น จะต้องพิจารณาปัจจัยต่าง ๆ อย่างสุขุมรอบคอบ และมองหาทางออกและดุลยภาพของปัจจัยต่าง ๆ ให้ดี ถ้าพัฒนามนุษย์ดี จะมีคุณค่าต่อสรรพสิ่งทั้งหลาย หากพัฒนาไม่ดีมนุษย์จะก่อโทษต่อโลกและสังคมเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตามแนวคิดของคาร์ล โรเจอร์ส เห็นว่า มนุษย์ทุกคนเป็นคนดีและมีคุณค่า แนวคิดและการปฏิบัติตนในวิชาชีพอของโรเจอร์ส แนวคิดพื้นฐานของนักมนุษยนิยมโดยเขามีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีความสามารถอยู่ในตนเอง สามารถนำตนเองและดำเนินชีวิตของตนเอง ไปในลักษณะที่ตนเองมีความพึงพอใจและสร้างสรรค์สังคม

ชิตพงศ์ ส. นันทนาเนตร (2549) ได้กล่าวไว้ว่า ในกระบวนการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์นั้น เราควรช่วยให้บุคคลมีอิสระและสามารถค้นพบความสามารถ สติปัญญาและความมั่นใจ เมื่อบุคคลสามารถค้นพบความสามารถของตนเองแล้ว จะช่วยเพิ่มความสามารถในการตัดสินใจ หรือเลือกทางเดินที่ดีและสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ว่า มนุษย์พัฒนาได้ และมนุษย์อยู่ได้เพราะการพัฒนา หมายถึง ต้องฝึกฝนอบรม ก็นต้องฝึก เดินต้องฝึก พุดก็ต้องฝึก การจะกระทำทุกอย่างต้องฝึกทั้งนั้นจึงจะอยู่ได้ และฝึกได้โดยไม่มีขีดจำกัดเมื่อมนุษย์ได้รับการพัฒนาที่ดี เหตุนี้ความสำคัญประการแรก ในกระบวนการพัฒนาคน คือ ความต้องการเรียนรู้ ถ้าพัฒนาความต้องการให้เรียนรู้ขึ้น

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2541)กล่าวไว้ว่า คนจะมีความสุขจากการสนองความต้องการเรียนรู้ นั้น กระทำทุกอย่างเพื่อสนองความรู้ มิใช่เพื่อความรู้สึก เพราะหากสนองความรู้สึกหรือสนอง ความต้องการ จะมีปัญหาเพราะมีด้านบวกกับด้านลบ เมื่อได้เสพสิ่งที่ตน ชอบใจก็มีความสุข แต่เมื่อได้พบสิ่งที่ไม่ชอบใจก็เป็นทุกข์ แต่พอได้รับการพัฒนาที่ดี ฝึกฝนจิตใจให้หนักแน่นมั่นคง เพียงแค่เริ่มต้นศึกษา เริ่มต้นเรียนรู้ก็มีความสุขน้อยลงและจะได้ความสุขชนิดใหม่เพิ่มขึ้นมา ซึ่งเป็นความสุขที่ไม่เป็นโทษแก่ใคร และมาพร้อมกับการพัฒนาชีวิตของตนด้วย

ดังนั้น หลักการของพุทธศาสนาจะสอนให้มนุษย์เป็นคนดี มีคุณธรรม มีมนุษย์สัมพันธ์ด้วยการประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข มีธรรมะเป็นที่พึ่งของชีวิต แก่นสารของพระพุทธศาสนาอยู่ที่แก่นสารของชีวิตของมนุษย์ ทุกคนมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติและควรทำตามหน้าที่นั้น ด้วยความรู้ ความตื่น ความเบิกบาน จะได้พัฒนาชีวิตทั้งภายนอกและภายในให้สมดุล สติ คือ ชีวิต มนุษย์จึง

ต้องตั้งสติให้มั่น ใช้ปัญญาในการพิจารณาเหตุการณ์เรื่องราวทั้งหลายด้วยจิตที่สงบ ไม่ปรุงแต่งจนเป็นเหตุให้เกิดทุกข์

จุดกำเนิดของศีล 5

ต้นกำเนิดคำสอนเรื่องศีลปรากฏในอัครคัมภีร์สุตตรแสดงเรื่องเล่าเกี่ยวกับมนุษย์ในยุคต้น ๆ สังคมมีความสงบเรียบร้อย เมื่อความไม่รู้จักรบของมนุษย์ประกอบกับอาหารที่ใช้ดำรงชีพเริ่มหายาก ทำให้เริ่มมีการกักตุนเสบียงอาหาร ปัญหาการเบียดเบียนกันของมนุษย์จึงเริ่มขึ้นจากพฤติกรรมการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เป็นเหตุให้เกิดการครหาต่อว่า และมีการพูดเท็จเกิดขึ้น ในที่สุดถึงขั้นอาวุธทำร้ายกันปัญหาการเบียดเบียนกันของมนุษย์ทำให้สังคมเดือดร้อนและวุ่นวาย มนุษย์จึงได้เริ่มแก้ปัญหาด้วยการหาผู้นำที่มีความประพฤติน่ายกย่อง คอยเตือนผู้ที่ประพฤติบาป กรรมชั่ว และทำการขับไล่ออกจากกลุ่ม ศีล จึงถูกนำมาเป็นเครื่องกำหนดกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อให้สังคมนั้นเกิด ความสงบสุขเรียบร้อย วรรณกะษัตริย์กำเนิดขึ้นเป็นวรรณะแรก จากนั้นวรรณะอื่น ๆ เริ่มตามมาในพระสูตรนี้พระพุทธรเจ้าทรงมุ่งเน้นให้มนุษย์ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นมนุษย์มีได้อยู่ที่กำเนิดตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ แต่คุณค่าของมนุษย์นั้นอยู่ที่การกระทำของตนที่จะไม่เบียดเบียนทำร้ายผู้อื่น ทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นการจัดระเบียบสังคมให้ไม่เบียดเบียนกันสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

นอกจากนี้ในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาศีล 5 เป็นหนึ่งในหลักการปกครองโดยธรรมของผู้นำในจักรวรรดิสุตตร มีเรื่องเล่าถึง พระเจ้าจักรพรรดิ นอกจากจะเป็นผู้มีศีลแล้ว ยังอาศัยศีลเป็นหลักปกครองมีการแก้ปัญหาที่เด็ดขาดด้วยหลักการที่เรียกว่า “ศีล” จนทำให้สังคมนั้นมีสภาพสงบสุข ร่มเย็น น่ายุอาศัย ดังความปรากฏในพระสูตรดังนี้ “พวกท่านไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึงถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ไม่พึงประพฤติผิดในกาม ไม่พึงพูดคำเท็จ ไม่พึงดื่มน้ำเมา และจงครองราชสมบัติไปตามเดิมเถิด” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ด้วยเหตุนี้ เมืองที่ตกอยู่ใต้การปกครองต่างรู้สึกนอบน้อมในธรรมที่กล่าว ไม่กระด้างกระเดื่องในการปกครองของพระเจ้าจักรพรรดิพระองค์นั้น ศีล 5 จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระบบสังคมการปกครองด้วยธรรม โดยปราศจากการใช้อาวุธทำร้ายห้ำหั่นกันการนำหลักศีล 5 มาสอนนั้น เพื่อให้สังคมได้ตระหนักถึงความสำคัญของศีล 5 มิใช่แต่เป็นเพียงความประพฤติที่ดีงาม เป็นกุศลธรรมในระดับบุคคลเท่านั้น แต่ยังสัมพันธ์ไปถึงความประพฤติในระดับสังคมด้วย หากว่าสังคมหมู่ใดก็ตามมีผู้ที่ผิดศีล ไม่ว่าจะเป็นข้อใดก็ตามย่อมสร้างความเบียดเบียนซึ่งกันและกันและกันนั้นในสังคมให้ขยายออกไปได้มากขึ้น ศีล 5 ในระดับบุคคลนั้นข้อที่หนึ่งนันทาน เป็นจุดเริ่มต้นของการผิดศีล ทำให้เกิดการละเมิดศีลข้ออื่นตามมา เป็นเหตุเพราะการบริโภคที่ไม่รู้จักพอของมนุษย์ ประกอบกับเมื่อทรัพยากรในโลกมีอยู่จำกัด ไม่เพียงพอ หรือ ขาดแคลน การลักขโมยย่อมปรากฏให้เห็นจากการเห็นแก่ตัวและสัญชาตญาณในการเอาตัวรอดของมนุษย์ที่ยังตกอยู่ภายใต้กิเลสและตัณหา ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้นำในสังคมที่ควรนำเรื่องนี้มาตระหนักและวางแผนเพื่อให้ประชาชนสามารถกินดี อยู่ดี แก้ปัญหาปากท้องให้ได้เสียก่อน ศีล 5 จึงนำมาซึ่งความสงบสันติสุขให้กับผู้ที่ประพฤติปฏิบัติ และยังนำความสันติมาสู่สังคมนั้น ๆ ให้ปราศจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ เป็นสันติวิธีที่เริ่มต้นได้จากที่ตัวเรา สังคมที่สันติสุขด้วยศีล 5 นั้นมิใช่สังคมแห่งความฝันแต่เป็นสังคมที่สามารถเป็น

จริงได้หากว่าเริ่มต้นที่ผู้นำในสังคม ต่าง ๆ นำศีล 5 มาใช้กับชีวิตตนและส่งเสริมคนรอบข้างให้มีศีลด้วย ในคิหิสูตร พระพุทธองค์ทรงแสดง สอนสอนคฤหัสถ์ให้ปฏิบัติตามหลักสิกขาบท 5 ประการ คือ (1) เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เช่น เว้นจากการปลงชีวิต (2) เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เช่น เว้นจากถือเอาของที่เขามิได้ให้โดยอาการขโมย (3) เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม เช่น เว้นจากการร่วมประเวณี (4) เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ เช่น เว้นจากการพูดไม่จริง พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ (5) เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพสุราเมรัยและของมีนเมา เช่น การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ทรงเน้นย้ำคฤหัสถ์ให้รักษาศีล 5 ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ และมีศรัทธามั่นคงต่อพระรัตนตรัย เมื่อตายไปจะไม่ตกไปในอบายภูมิ เป็นโสดาบันและมีความแน่นอนในการบรรลุโพธิญาณในวันข้างหน้า (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในปัญจสิกขาปทสูตร ได้แสดงให้เห็นว่า ศีล 5 จะดำรงอยู่ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับ การคบมิตร พระพุทธเจ้า ทรงแสดงภาพชีวิตว่า ผู้เว้นขาดจาก การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดินในกาม การพูดเท็จ และการดื่มสุราเมรัย เป็นผู้ที่มีศีล 5 ก็จะคบค้ากับผู้ที่มีศีล 5 และผู้ที่ไม่ศีล 5 ก็มักคบหากับผู้ที่ไม่ศีล 5 เช่นกัน ทรงสอนว่า คนที่คบค้าสมาคมกันนั้นมักจะมีศีลที่ตรงกัน ผู้ที่ผิดศีลข้อใดก็จะคบหาเพื่อนที่ผิดศีลข้อเดียวกับตน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ดังนั้น หากตัวเราปรารถนาความสุข สงบ ต้องรู้จักเลือกคบค้าสมาคม กับผู้มีศีล ศีลจึงมีความสำคัญ ในระดับสังคม สามารถสร้างเสริมสังคมให้สันติสุขได้ด้วยศีลของคนในสังคมนั้นในปัญจเวรสูตร ได้ระบุเรียกศีล 5 ว่า ภัยเวร 5 ประการ สำหรับผู้ที่ล่วงละเมิดภัยเวร 5 ประการจะเป็นเหตุให้เกิดในอบายภูมิ “บุคคลผู้ฆ่าสัตว์ ย่อมประสบภัยเวรใด ซึ่งมีในชาตินี้บ้าง ชาติหน้าบ้าง เสวยทุกข์ทรมานสททางใจบ้าง เพราะการฆ่าสัตว์เป็นปัจจัย ภัยเวร” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

โทษของผู้ละเมิดศีล 5 ย่อมก่อให้เกิดทุกข์ทั้งทางกาย ทางใจ และมีผลในชาติปัจจุบัน ได้รับความลำบากในชาติหน้า และไม่สามารถบรรลุธรรมขั้นสูงตามหลักพระพุทธศาสนาได้ ศีล 5 จึงนับว่าเป็นเรื่องสำคัญ ที่ชาวพุทธต้องพึงสังวรระวังให้มาก ซึ่งนับว่าเป็นเรื่องที่ยากยิ่งต้องอาศัยแรง

ความหมายของศีล 5

ในกฎทนต์สูตร ที่ฉนิกาย สีสันธวรรค พระพุทธเจ้าตรัสศีล โดยทรงเรียกว่า “สิกขาบท” โดยให้เป็นข้อประพฤติปฏิบัติสำหรับควบคุมกาย วาจา ว่าการที่บุคคลผู้มีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบททั้งหลาย คือ เจตนาเป็นเหตุ ดังนี้

1. เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุ
2. เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ เจตนาเป็นเหตุ
3. เจตนางดเว้นจากการประพฤติดินในกาม เจตนาเป็นเหตุ
4. เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุ
5. เจตนางดเว้นจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

เจตนาเป็นเหตุ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546) ได้ให้ความหมายของศีลไว้ว่า ศีล คือ ข้อบัญญัติ ที่กำหนดการปฏิบัติทางกายและวาจา ทางพระพุทธศาสนา เช่น ศีล 5 ศีล 8 เป็นต้น

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสจารย์ ได้กล่าวว่า คำว่า “ศีล” นี้ แปลว่า ปกติ คือ ทำกายและวาจาให้เป็นปกติให้เรียบร้อย ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใด แปลว่า เย็น คือ ทำให้เป็นคนเยือกเย็น ทำให้เย็นกาย เย็นใจ ไม่ต้องเดือดร้อนเพราะขาดศีล แปลว่า เกษม คือ ปลอดภัย ทำให้เบากายเบาใจ อีกนัยหนึ่งอธิบายว่า

ศีล คือ เจตนา หมายถึง เจตนางดเว้นจากบาปกรรมมีปาณาติบาต เป็นต้น

ศีล คือ เจตสิก (ได้แก่ กุศลธรรม คือ ความไม่โลภ ความไม่พยาบาท ความเห็นชอบ) ของบุคคลผู้งดเว้นจากบาปกรรมมีปาณาติบาต เป็นต้น

ศีล คือ การสำรวม หมายถึง ความสำรวมในปาติโมกข์ ความสำรวมอย่างมีสติ สำรวมด้วยความรู้สำรวมด้วยความอดทน และสำรวมด้วยความเพียรพยายาม

ศีล คือ ความไม่ล่วงละเมิด หมายถึง การไม่ล่วงละเมิดด้วยกาย หรือด้วยวาจาของผู้ที่สมาทาน ศีลแล้ว

ในคัมภีร์วิมุตติมรรค พระอุปติสสเถระ (2538) กล่าวว่า ศีล หมายถึง ศีระะ ความเย็น สันติ ดีเลิศ การกระทำปกติและสภาพปกติตามธรรมชาติของทุกข์และสุข

ศีล หมายถึง ความเย็น มีอธิบายว่า ไม้จันทน์ที่มีความเย็นมากที่สุดช่วยทุเลาความร้อนของพิษไข้ในร่างกายได้ ฉะนั้น ศีลก็ฉะนั้น คือ ช่วยทุเลาไข้ใจที่เกิดจากความสะดุ้งกลัวหลังจากศีลขาดและก่อให้เกิดปราโมทย์

ศีล หมายถึง สันติ มีอธิบายว่า ถ้าบุคคลมีศีล เขาจะมีความประพฤติเรียบร้อยไม่สร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้น

พุทธทาสภิกขุ (2539) ได้กล่าวว่า “ศีล” หมายถึง ภาวะปกติตามธรรมดา หมายความว่า ทำทุกอย่างให้อยู่ในภาวะปกติ คือไม่เดือดร้อน ไม่มีความเศร้าหมอง ไม่กระวนกระวาย ให้เกิดขึ้น หรืออีก นัยหนึ่ง ศีล หมายถึง กฎระเบียบที่ได้บัญญัติไว้สำหรับประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เกิดภาวะปกติ เกิดขึ้นที่กาย วาจา ใจ เมื่อเรามีศีลเป็นพื้นฐานแล้ว เราจึงจะมีจิตที่เป็นสมาธิได้ง่าย ถ้ามีศีลดีสมาธิก็ง่าย

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ให้ความหมายของศีลไว้ว่า ศีล แปลตามศัพท์ว่า ปกติ หมายความว่า ความเป็นปกติเรียบร้อย (อย่างหนึ่ง) ความเคยชิน ลงรูปลงตัว ติดอยู่ประจำอยู่ เป็นปกติ (อย่างหนึ่ง) ความเป็นปกติเรียบร้อย หมายถึง ความปกติเรียบร้อยของความประพฤติ เพราะเว้นการที่ควรเว้น ประพฤติการณ์ที่ควรประพฤติ ศีล 5 หรือ เบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัยข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ในหนังสือภูมิธรรมชาวพุทธว่า ศีล 5 ในบาลีชั้นเดิมส่วนมากเรียกว่า สิกขาบท 5 หมายถึงข้อปฏิบัติในการฝึกตน ข้อฝึก ข้อศึกษา บ้างเรียกว่า ธรรม 5 เมื่อปฏิบัติได้ตามนี้ ชื่อว่า เป็นผู้มีสีล คือเป็นเบื้องต้นที่จัดว่าเป็นผู้มีศีล สมัยต่อมา จึงเกิดมีคำว่า เบญจศีล ซึ่งใน

พระไตรปิฎก เพิ่งพบในคัมภีร์ชั้น อปทาน-พุทธวงศ์ (รวมถึงวินัย; ขุ.ปฎิ. บางแห่ง) ต่อมาในสมัยหลัง มีชื่อเรียกเพิ่มขึ้นว่าเป็น นิจศีล หมายถึง ศีลที่คฤหัสถ์ควรรักษาเป็นประจำบ้าง เรียกว่า มนุษยธรรม หมายถึงธรรมของมนุษย์ หรือธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์บ้าง การรักษาศีล 5 เป็นการเว้นจากการเบียดเบียนกัน ทำให้คนอยู่ร่วมกันด้วยดี ปราศจากเวรภัย

จากความหมายของศีล 5 สรุปได้ว่า ศีล 5 หมายถึง ข้อกำหนดหรือหลักการประพฤติปฏิบัติในทางที่ดียามในการเว้นจากความชั่ว โดยการรักษากายวาจาให้เป็นไปโดยปกติ เพื่อช่วยส่งเสริมให้มนุษย์ทุกคนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข โดยปราศจากโทษภัยทั้งทางด้านร่างกาย และจิตใจ ทำให้สังคมโดยรวมมีความสงบเรียบร้อยและทำให้มนุษย์ทั้งหลายนั้นมีการสำรวมกาย และวาจา ทั้งในการคิด การพูด การทำ ในการแสดงออกอันเป็นการยกระดับจิตใจ ให้เข้าถึงแก่นแท้ในหลักธรรม อันเป็นกุศล ธรรมอันดีงามทั้งปวง ศีล 5 นั้นประกอบด้วย ศีลข้อที่ 1 เว้นจากการฆ่าสัตว์ ศีลข้อที่ 2 เว้นจากการลักทรัพย์ ศีลข้อที่ 3 เว้นจากการประพฤติดมในกาม ศีลข้อที่ 4 เว้นจากการพูดเท็จ และศีลข้อที่ 5 เว้นจากการดื่มน้ำเมา คือ สุรา และเมรัย

พฤติกรรมของบุคคลในสังคม

พฤติกรรมของบุคคลในสังคมซึ่งแสดงออกมาทางกาย วาจาและใจ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันตามสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ และจากสื่อออนไลน์ เป็นต้น เพื่อชี้ให้เห็นพฤติกรรม ที่แสดงออกทางกายวาจา และใจที่ดี และไม่ดีของบุคคลในสังคม ส่งผลถึงอิทธิพลพฤติกรรมของตนเอง และสังคม ซึ่งจะกล่าวถึง 2 ประการ ได้แก่ (1) พฤติกรรมในทางไม่ดีของบุคคลที่เกิดขึ้นในสังคม และ (2) พฤติกรรมที่ดีของบุคคลที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. พฤติกรรมที่ไม่ดี

“พฤติกรรมที่ไม่ดี” หมายถึง ความประพฤติ หรือพฤติกรรมที่แสดงออกมาต่อโลกภายนอกทาง กาย วาจา แสดงออกมาในรูปแบบของพฤติกรรมต่าง ๆ ในทางที่ไม่ดี และมีผลกระทบทางด้านลบทำให้ตนเอง และผู้อื่นในสังคมเดือดร้อน เช่น ปัญหาเสพติดปัญหาติดสุราเรื้อรัง การฆ่ามนุษย์ หรือการฆ่าข้ามชั้น (อาชญากรรมต่าง ๆ) การทำแท้ง การประพฤติดมประเวณี การฉ้อโกง และขโมยทรัพย์สินของผู้อื่นการปล้นโจรกรรม หรือสื่อลามกอนาจาร เป็นต้น ซึ่งเป็นลักษณะของพฤติกรรม และส่งผลให้บุคลิกภาพเสื่อมเสีย เป็นผู้ขาดหลักคุณธรรมจริยธรรม ขาดหิริ โอตตัปปะ ขาดความซื่อสัตย์สุจริตธรรม ขาดความกตัญญูทกเวที เป็นต้น ซึ่งผิดหลักจรรยาบรรณความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในการดำเนินชีวิตจึงเป็นเหตุให้บุคลิกภาพที่แสดงออกมาในทางสังคมเป็นลักษณะที่เสื่อมเสีย มีกายและจิตที่ผิดปรกติ ผิดเพี้ยน ส่อกระทำให้ทางที่ผิดศีลธรรม ทาให้สังคมมีความเดือดร้อนสับสนวุ่นวายอยู่เนืองนิจ ซึ่งมีให้เห็นเป็นประจำในสื่อต่าง ๆ เช่น ทวี วิทยุ อินเทอร์เน็ต เฟสบุ๊ก ยูทูบ หนังสือพิมพ์ รวมทั้งนิตยสารเอกสารต่าง ๆ ทั้งใน และต่างประเทศ ซึ่งเกิดสาเหตุจากการผิดศีล 5 โดยเจตนา จึงทำให้บุคลิกภาพทางกาย และจิตสูญเสียไปจึงเป็นปัญหาจริยธรรมในระดับสังคม และระดับชาติอีกด้วย ดังตัวอย่างเรื่องราวที่เกิดขึ้นสร้างความเสื่อมเสียให้กับสังคม ชุมชน และประเทศชาติในแง่ลบทางจริยธรรม ซึ่งล้วนแต่เกิดจากการละเมิดศีล 5 หรือข้อปฏิบัติทางคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

2. พฤติกรรมบุคคลที่ดี

“พฤติกรรมที่ดี” หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกมาต่อโลกภายนอกทาง กาย วาจาและใจ เป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกมาในรูปแบบของการกระทำ ที่ประกอบด้วยคุณธรรม และจริยธรรมเป็นที่ตั้ง เป็นบุคคลที่ประกอบด้วยคุณคุณงามความดี มีเมตตา กรุณา มีหิริ โอตตัปปะ มีความซื่อสัตย์สุจริต ต่อตนเอง และผู้อื่น ไม่กระทำให้ตนเองและผู้อื่นในสังคมต้องเดือดร้อน เป็นผู้ที่ยังรู้จักยับยั้งชั่งใจ ใฝ่ในการทำความดี รู้จักรับผิดชอบชั่วดี รู้จักยับยั้งชั่งใจในความโลภ ความโกรธ ความหลง ครองบำจติใจจนเป็นทุกข์ และรู้จักอดทน อดกลั้นต่อกิเลสอยู่บ้าง รู้จักใช้ปัญญาที่ประกอบด้วยเหตุผล มากกว่าใช้อารมณ์ในการตัดสินใจปัญหา ซึ่งมีให้เห็นอยู่ในสังคมปัจจุบันมากมาย เช่น การไม่ประพฤติดินในศีลธรรม หรือ การไม่ทานเนื้อสัตว์ การช่วยเหลือด้านสังคมสงเคราะห์โดยไม่หวังผลตอบแทนความมีกตัญญูทดแทนที่ต่อบิดามารดา เป็นต้น ซึ่งในหมวดนี้จะยกตัวอย่างของบุคคลผู้มีคุณธรรมมาประกอบและส่งผลถึงบุคลิกภาพด้านความประพฤติที่ดีงาม

จากการศึกษาพฤติกรรมของบุคคลในสังคม สรุปได้ว่า “พฤติกรรม” (Behavior) คือ อาการกระทำต่าง ๆ หรือกิจวัตรที่แสดงออกมา โดยอาศัยการทำงานของระบบต่าง ๆ คือ ระบบประสาท กล้ามเนื้อ ระบบต่อม และสิ่งเร้าต่าง ๆ มากกระตุ้นทำให้เกิดสภาวะทางอารมณ์โดยอาศัยจิตใจเป็นตัวรับรู้อารมณ์ และแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมาที่อยู่ภายใต้พื้นฐานจิตทั้ง 6 ประการของแต่ละบุคคล ว่ามีพื้นเพ นิสัย อย่างไร และแสดงพฤติกรรมออกมาทางกาย วาจา และใจทางด้านที่ดี และด้านที่ไม่ดี ที่เป็นสุจริต และเป็นทุจริต เป็นกุศล และอกุศลในที่สุด กล่าวคือ (1) พฤติกรรมทางกาย เรียกว่า กายกรรม 3 (2) พฤติกรรมทางวาจา เรียกว่า วาจกรรม 4 และ (3) พฤติกรรมทางความคิดเรียกว่า มโนกรรม 3 มีรายละเอียดดังนี้

1. พฤติกรรมที่ดี หมายถึง การกระทำออกมาทางกายวาจา และใจ คือ การปฏิบัติดำเนินชีวิตตามหลักของเบญจศีล 5 ประการ คือ การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ การไม่ประพฤติดินในกาม การไม่พูดเท็จ และการไม่ดื่มสุราเมรัย และเป็นผู้มีความสำวร ระวังสำรวมจิตใจของตนเองเป็นสำคัญ เป็นผู้ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีหิริโอตตัปปะ และแสดงพฤติกรรมออกมาอย่างเหมาะสม รู้จักยับยั้งชั่งใจ ไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีสันติสุข

2. พฤติกรรมที่ไม่ดี หมายถึง การแสดงออกมาทางด้านที่ไม่ดีทางกาย วาจาและใจที่เป็นอกุศลไม่ดำเนินชีวิตตามหลักเบญจศีล คือ มีการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติดินในกาม พูดเท็จ ดื่มสุราเมรัย และไม่ดำเนินชีวิตตามหลักเบญจธรรม ไม่เป็นผู้มีความสำวร ระวังสำรวมจิตใจของตนเอง คือ เป็นผู้ขาดความเมตตา กรุณา ขาดความซื่อสัตย์สุจริตธรรม และหิริ โอตตัปปะ ขาดความยับยั้งชั่งใจ ใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผลในการกระทำสิ่งต่าง ๆ จน เป็นเหตุให้ตนเอง และสังคมได้รับความสับสนวุ่นวาย และเดือดร้อนในที่สุด

การนำศีล 5 มาพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคม

สมิต อาชนิจกุล (2535) กล่าวว่า การนำหลักศีล 5 มาพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคม ที่เป็นผู้แสดงออกมาทางพฤติกรรมที่ดี ทางกาย วาจา และใจ กล่าวคือ ยังเป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณธรรมและคุณงามความดี ยังรู้จักรับผิดชอบชั่วดีอยู่บ้าง คือ ยังเป็นผู้ที่ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มีสัจจะ มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีหิริโอตตัปปะ และเป็นผู้ที่แสดงพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจ โดยใช้สติปัญญาตัดสินใจปัญหาต่าง ๆ

มากกว่าการใช้อารมณ์ หรือกิเลสตัณหาต่าง ๆ เป็นตัวตัดสินใจในการดำเนินชีวิต ดังนั้นการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคม ก็คือการพัฒนาพฤติกรรมที่แสดงออกมาทาง กาย วาจาและใจ ให้มีคุณธรรม และศีลธรรมที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไปเรื่องราวที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 3 เป็นพฤติกรรมของบุคคลในด้านที่ดี จะเห็นได้ว่าพื้นฐานของบุคลิกภาพด้านพฤติกรรมที่แสดงออกมาทาง กาย วาจา และใจ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วยังเป็นผู้ที่มีคุณธรรมประจำใจอยู่ในตัวของบุคคลนั้น ๆ ยังประกอบด้วยคุณธรรม เป็นที่ตั้งอยู่ ถึงแม้ว่าจะมีสิ่งไม่ดีเจือปนอยู่บ้าง ถือว่าเรา ยังเป็นปุณฺณกันอยู่ ที่เกิดมาอยู่ร่วมกันในสังคม ต้องมีดีบ้างชั่วบ้างเป็นเรื่องธรรมดา แต่ไม่ถึงกับ ขาดคุณธรรมทางด้านจิตใจอย่างรุนแรงให้หมกมุ่นให้ถึงกับมีการกระทำแท้ง การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ พุศฺเทจ และดื่มสุรา อันเป็นเหตุแห่งความเสื่อมและความประมาททั้งปวง

การพัฒนาตนเองนั้นเป็นการกระทำเพื่อเปลี่ยนแปลงตนเองไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมภายนอก ด้านการกระทำที่ดี เพื่อนำพาชีวิตสู่ความเจริญก้าวหน้าโดยธรรมชาติของมนุษย์นั้น กระบวนการพัฒนาตนเองจะมีความยุ่งยากและสลับซับซ้อนมากที่สุด เพราะมนุษย์มีพฤติกรรมหลัก คือ เข้าข้างตัวเองอยู่เสมอ การพัฒนา ตนเองต้องมีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงและแก้ไข เพื่อนำไปสู่ความดี ความงาม ความเจริญ โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุด คือ การมีชีวิตที่มีคุณภาพ มีความสำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่ การงาน และมีความสุขในการดำเนินชีวิต การนำหลักศีล 5 ประการ เข้ามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างรู้เท่าทัน กายวาจา และใจเป็นสำคัญ กล่าวคือ การนำหลักศีล 5 มาพัฒนาส่งเสริมพฤติกรรมที่ดีอยู่แล้ว ยิ่งทำให้บุคคลนั้นมีกายวาจา และใจ ที่ดีงามยิ่งขึ้นไป และเป็นการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ย่อมจะทำให้บุคคลนั้นเป็นที่เคารพรักใคร่ของบุคคลทั่วไปในสังคม

ผลของการพัฒนาพฤติกรรมที่ดีตามหลักศีล 5

สามารถ สุขุประการ (2551) ได้กล่าวไว้ว่า พระพุทธศาสนาสอนในเรื่องการมองตนเองเป็นจุดเริ่มต้น ซึ่งมีหลักธรรมที่สามารถเป็นแม่บทอธิบายได้ทั้งรูปธรรมนามธรรม การรู้เรื่องเกี่ยวกับตัวเราก็คือเท่ากับการเรียนรู้ในระบบสรรพสิ่งที่อยู่ในจักรวาล

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต 2543) ได้กล่าวไว้ว่า การมองและสำรวจตัวเองจึงเป็น รากฐาน และเป็นเรื่องที่สำคัญในการดำเนินชีวิตเท่ากับการสำรวจในระบบใหญ่โดยเริ่มจากตนเองเป็นพื้นฐาน จนสามารถพัฒนาเป็นศีลที่ประกอบในองค์มรรค 8 ประการ ได้แก่ การพัฒนาศีล ที่เป็นองค์มรรค หมายถึง การฝึกอบรมในด้าน ความประพฤติมีระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายวาจา และสัมมาอาชีวะ ในระดับการพัฒนาศีลท่านเรียกว่า อธิศีลสิกขา เรียกว่าสั้น ๆ ว่า ศีล วิธีแก้ปัญหาโดยวิธีนี้ เป็นวิธีของอารยะชนระดับพื้นฐาน หรือเรียกตามบาลีว่า หลักของอริยมรรค แปลว่า ทางดำเนินสู่ความดับทุกข์ที่ทำให้เป็นอริยชนหรือวิธีดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ อริยมรรคนี้ แบ่งระดับการพัฒนาศีล ที่เป็นองค์มรรค เป็น 3 อย่าง คือ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ ดังนี้

1. สัมมาวาจา หมายถึง การพูดหรือเจรจาชอบ มี 4 ประการ คือ (1) การละมุสาวาท คือ เว้นการพูดเท็จ ขณะเดียวกันให้พูดคำจริง เรียกว่า สัจจะวาจา (2) ละปิสฺสุณาวาจา คือ เว้นจากการพูดส่อเสียด ขณะเดียวกันให้พูดคำสมานสามัคคี เรียกว่า สัมคฺคกรณีวาจา (3) การละมฺรุสาวาจา คือ เว้นจากการพูดหยาบ

คาย ขณะเดียวกันก็ให้พูดแต่คำอ่อนหวานสุภาพ ไพเราะน่าฟัง ที่เรียกว่า สันทวาจา (4) การละสัมผัสปลาปะ คือ เว้นการพูดเพื่อเจ้า เหลวไหลไร้สาระขณะเดียวกันก็ให้พูดแต่คำมีประโยชน์ สร้างสรรค์ นำมาแต่คุณธรรม ประจักษ์ใจให้รำเริงเบิกบาน เรียกว่า อัตสันทิตวาจา

2. สัมมากรรมันตะ หมายถึง การกระทำถูกต้อง ไม่เป็นโทษต่อตนเอง และผู้อื่น คือ การกระทำที่ชอบมี 3 ประการ ได้แก่ (1) การละจากปาณาติบาต หมายถึง เว้นจากการทำลายชีวิตทั้งคนและสัตว์ทุกจำพวก ขณะเดียวกันก็ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่กัน (2) การละอทินนาทาน คือ เว้นจากการเอาทรัพย์สินสมบัติ สิ่งของคนอื่นที่ไม่อนุญาต หรือ ไม่ได้มีเจตนาที่จะให้ ขณะเดียวกัน ก็ควรจะบริจาคให้ทานตามโอกาส (3) การละกาเมสุมิฉฉาจาร คือ เว้นจากความประพฤติดีในกาม หมายถึง ไม่ล่วงละเมิดในสามีภรรยาอันเป็นที่รักยิ่งของคนอื่น

3. สัมมาอาชีวะ หมายถึง การดำรงชีพถูกต้อง ไม่เป็นโทษต่อตนเอง และผู้อื่น ได้แก่ การเลี้ยงชีวิตด้วยสัมมาอาชีพ ขณะเดียวกัน มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ การงาน หน้าที่อันสุจริต เช่น ทำงานไม่ให้คั่งค้าง ไม่ผัดวันประกันพรุ่ง เป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

พระอภิชาต อภิชาโต (2554) ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อบุคคลประพฤติปฏิบัติตามหลักของศีล 5 ประการ โดยเคร่งครัด คือ การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่ลักทรัพย์ เป็นต้น การอาศัยเจตนาจงใจ ความตั้งใจเป็นเครื่องจูงใจ เป็นผู้ขัดเกลาจริตนิสัยพฤติกรรมด้วยศีล 5 ดังกล่าวแล้ว อันบุคคลได้กระทำแล้วพัฒนาประพฤติปฏิบัติตามหลักศีล 5 ย่อมเป็นผู้ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มีความละเอียดถี่ถ้วน มีหิริและโอตตปปะ มีความซื่อสัตย์สุจริต อริยมรรคมีองค์ 8 ประการ ย่อมพัฒนาเกิดขึ้นทีละเล็กทีละน้อย จนสามารถพัฒนาเป็น อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา ย่อมเกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติในธรรมทั้งหลาย พฤติกรรมของบุคคลย่อมโน้มเข้าสู่จุดมุ่งหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน อย่างน้อยที่สุด สามารถพัฒนาพฤติกรรม เข้าเป็นพระอริยบุคคลขั้นต้น ในทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ “อริยบุคคล” หมายถึง บุคคลผู้ประเสริฐได้บรรลุสุจรรรม ได้บรรลุธรรม ตั้งแต่ขั้นพระโสดาบันเป็นต้นไปซึ่งเป็นผู้เข้าสู่กระแสพระนิพพาน พระพุทธศาสนาถือว่า สภาวะความเป็นมนุษย์มีความเหมาะสมที่สุดต่อการขัดเกลาพัฒนาจิตใจ เพื่อให้บรรลุถึงความสุขหรือประโยชน์สูงสุดของชีวิต

พระโสภณคณาภรณ์ (2532) ได้กล่าวไว้ว่า ความหมกมุ่นเล่ห์อันเป็นรากเหง้าของความชั่วทั้งปวงได้ ซึ่งคุณสมบัติด้านการเพิ่มพูนกุศลในจิตใจของอริยบุคคลโดยการศึกษา และปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมที่เรียกว่า ภาวนา อันเป็นหลักครองชีวิตของผู้พัฒนาตน ผู้รู้เท่าทันชีวิตไม่หลงมกมาย มุ่งผลสำเร็จคือความสุข มีดังนี้

1. พระโสดาบัน ผู้เข้ากระแสพระนิพพานแล้วบางส่วน สามารถรักษาศีล ได้อย่างบริสุทธิ์ มีสมาธิพอประมาณ และมีปัญญาพอประมาณ สามารถตัดสังโยชน์ 3 ประการได้ คือ (1) สักกายทิฐิ คือ ความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน (2) วิจิกิจฉา คือ ความลังเลสงสัย และ (3) สีลัพพตปรามาส คือ การถือมั่นด้วยศีล

2. พระสกิทาคามี แปลว่า ผู้มาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียว สามารถรักษาศีลได้อย่างบริสุทธิ์ มีสมาธิพอประมาณ และมีปัญญาพอประมาณ สามารถตัดสังโยชน์ 3 ประการได้คือ (1) สักกายทิฐิ คือ ความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน (2) วิจิกิจฉา คือ ความลังเลสงสัย และ (3) สีลัพพตปรามาส คือ การถือมั่นด้วยศีล และสามารถทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลงได้

3. พระอนาคามี แปลว่า ผู้ไม่กลับมาสู่โลกนี้อีกต่อไป สามารถรักษาศีลได้อย่างบริสุทธิ์ มีสมาธิกล้า มีปัญญาพอประมาณ ตัดสังโยชน์ 5 ประการ คือ (1) สักกายทิฐิ คือ ความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน (2) วิจิกิจฉา คือ ความลังเลสงสัย (3) สีลัพพตปรามาส คือ การถือมั่นด้วยศีล (4) กามราคะ คือ จิตกำหนดด้วยอำนาจความยินดี และ (5) ปฏิฆะ คือ ความหงุดหงิดความไม่พอใจ

4. พระอรหันต์ แปลว่า ผู้ไกลจากกิเลส สามารถรักษาศีลได้อย่างบริสุทธิ์ มีสมาธิเต็มบริบูรณ์ มีปัญญาเต็มบริบูรณ์ ตัดสังโยชน์ได้ 10 ประการ คือ (1) สักกายทิฐิ คือ ความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน (2) วิจิกิจฉา คือ ความลังเลสงสัย (3) สีลัพพตปรามาส คือการถือมั่นด้วยศีล (4) การราคะ คือ จิตกำหนดด้วยอำนาจความยินดี และ (5) ปฏิฆะ คือ ละความหงุดหงิดความไม่พอใจ (6) รูปภพ คือ ละความกำหนดในรูปธรรมต่าง ๆ เช่น รูปฌาน (7) อรูปภพ ละความกำหนดในนามธรรม เช่น อรูปฌาน คือ (8) มานะ คือ ละความถือตัว (9) อุทธัจจะ คือ ละความฟุ้งซ่านรำคาญใจ และ (10) อวิชชา คือ ละความไม่รู้

การพัฒนาพฤติกรรมที่ดีตามหลักศีล 5 เป็นจุดเริ่มต้นในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องเรียกว่าเป็นผู้มีความเห็นถูกต้อง ย่อมรู้จักสิ่งที่เป็นประโยชน์ และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ซึ่งเป็นรากฐานให้ธรรมอื่น ๆ คือ ความเมตตา กรุณา หิริ โอตตัปปะ ความซื่อสัตย์จริงใจ ความสามัคคีเป็นต้น ปรากฏขึ้นตามมามีความประพฤติชอบต่อตนเอง และผู้อื่นในทางที่เป็นคุณ และสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีให้เป็นพฤติกรรมที่ดีได้ และพัฒนาจนเป็น ศีลอย่างมั่นคงที่เกิดมาจากจิตใจ โดยอาศัย เจตนา เจตสิก สังวร และสำรวมระวังพฤติกรรม ที่แสดงออกมาทางกายวาจา และใจเป็นสำคัญ การกระทำต่าง ๆ เช่น การฆ่าสัตว์ การทำแท้ง การประลักทรัพย์ ฉ้อโกง การประพฤติดีกในกาม การพูดเท็จ พูดเพ้อเจ้อส่อเสียด หรือการดื่มสุราเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ก็จะไม่เกิดขึ้นโดยอาศัยศีล 5 เป็นพื้นฐาน ในการดำเนินชีวิต และพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงมาในทางสังคมก็จะแสดงออกมาต่อโลก จะเป็นการแสดงที่เกิดมาจากคุณธรรมภายในเป็นหลัก ศีล 5 จึงทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เพราะศีล 5 เป็นเครื่องมือในการฝึกฝนอบรมมนุษย์ให้เป็นสัตว์ประเสริฐ จนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ มีสิทธิเสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ซึ่งกันและกัน มีวัฒนธรรมและศาสนา เป็นเครื่องขัดเกลาพฤติกรรมมีกฎหมาย และมี กติกาของสังคมเป็นกรอบในการดำเนินชีวิตที่สงบสันติ และยังสามารถพัฒนาตามหลักพุทธศาสนาก้าวถึงความพ้นทุกข์ได้ในที่สุด

บทสรุป

การนำหลักศีล 5 มาพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลในสังคม ที่เป็นผู้แสดงออกมาทางพฤติกรรมที่ดี ทางกาย วาจา และใจ กล่าวคือ ยังเป็นผู้ที่ประกอบด้วยคุณธรรมและคุณงามความดี ยังรู้จักรับผิดชอบชั่วดีอยู่บ้าง คือ ยังเป็นผู้ที่ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มีสัจจะ มีความซื่อสัตย์ สุจริต มีหิริโอตตัปปะ และเป็นผู้ที่แสดงพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจ โดยใช้สติปัญญาตัดสินปัญหาต่าง ๆ มากกว่าการใช้อารมณ์ หรือกิเลสตัณหาต่าง ๆ เป็นตัวตัดสินใจในการดำเนินชีวิต การพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลโดยใช้หลักศีล 5 สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่ดีให้เป็นพฤติกรรมที่ดีได้ และพัฒนาจนเป็น ศีลอย่างมั่นคงที่เกิดมาจากจิตใจ โดยอาศัย เจตนา เจตสิก สังวร และสำรวมระวังพฤติกรรมที่แสดงออกมาทางกาย วาจา และใจ เพื่อพัฒนาพฤติกรรมตนเองให้ดียิ่งขึ้น คือการพัฒนาทางด้านศีลให้เกิดขึ้นในจิตใจเป็นสำคัญ

เอกสารอ้างอิง

- ชิดชงค์ ส.นันทนาเนตร. (2549). *ทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร
วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์.
- ธีรยุทธ บุญมี. (2547). *ความหลากหลายของชีวิต ความหลากหลายทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: บริษัท
โรงพิมพ์เดือนตุลาจำกัด.
- ปราโมทย์ น้อยวัฒน์. (ม.ป.). *อนุปพิภพิกถา และอริยสัจ*. กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์โดยชมรมอนุรักษ์ธรรม.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 1).
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2543). *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- _____. (2539). *การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2541). *การศึกษาทางเลือก : สู่วิวัฒนาการวิถีชีวิต ในยุคโลกไร้พรมแดน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา
ลาดพร้าว.
- พระโสภณคณาภรณ์ (ระแบบ ฐิตญาโน). (2532). *ธรรมปริทรรศน์ 2 อธิบายธรรมวิภาค ปริเฉทที่ 2*.
กรุงเทพฯ: วัดบวรนิเวศวิหาร.
- พระอภิชาต อภิชาโต (ชูขุนทด). (2554). *การศึกษาหลักธรรมสำหรับพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม
ปัจจุบัน* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอุทิศสเถระ. (2538). *วิมุตติมรรค แปลโดย คณาจารย์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2539). *ทวน คีล ภาวนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- मित อาชวนิจกุล. (2535). *การพัฒนาตนเอง ภาค 2*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ทิพย์อักษร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่น จำกัด.
- วสิน อินทสระ. (2528). *มนุษย์และแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ตามหลักพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ:
อมรการพิมพ์.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2538). *ความจริงที่ต้องเข้าใจ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏ
ราชวิทยาลัย.
- สามารถ สุขุประการ. (2551). *ศึกษาเชิงวิเคราะห์ปรากฏการณ์บิกแบงในมุมมองพระพุทธศาสนา*
(วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของผู้ประกอบการในสถานการณ์การระบาดของ
โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) : กรณีศึกษา ตลาดตรงข้าม
วัดโสธรวราราม วรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา

The Economic Impact of Entrepreneurs in The Situation of The Coronavirus
Disease 2019 (COVID-19) Outbreak: A Case Study of Opposite Markets
Sothorn Wararam Worawihan Temple, Chachoengsao Province

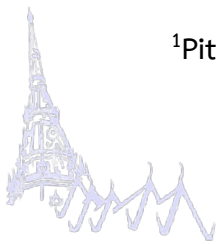
¹พิชชาภา อึ้งประเสริฐ ²จิราภรณ์ ไพรบุญทรัพย์ และ ³ศิตภัทร ศิริฉัตรเดชา

¹Pitchapa Aungprasert ²Jiraphon Phaiboonsap and ³Sitaphat Sirichatdaycha

มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์

Rajabhat Rajanagarindra University, Thailand

Email: Salormin@gmail.com

Received March 3, 2022; Revised June 14, 2022; Accepted June 29, 2022

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ และเพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มผู้ประกอบการตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Description Research) ใช้แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ เป็นกรอบการวิจัย พื้นที่วิจัย คือ ตลาดตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มผู้ประกอบการจำนวน 50 ร้าน ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) คือ กลุ่มผู้ประกอบการประเภทเกษตรกรรม, กลุ่มผู้ประกอบการประเภทอาหาร, กลุ่มผู้ประกอบการประเภทงานฝีมือ, กลุ่มผู้ประกอบการประเภทค้าขายปลีก, และกลุ่มผู้ประกอบการประเภทผู้บริการ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 2 ชนิด คือ (1) แบบสอบถาม (2) แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำเสนอเป็นตารางประกอบคำบรรยาย ผลการวิจัยพบว่า (1) ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก (2) แนวทางในการแก้ไขปัญหาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ มีการหารายได้เสริม เช่น การออกไปรับจ้างขายของ เป็นต้น เพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าทางออนไลน์ เช่น Facebook Line เป็นต้น ลดค่าใช้จ่ายจากสิ่งของที่ไม่จำเป็น เช่น เครื่องสำอาง เสื้อผ้า เป็นต้น มีการวางแผนการออมเงินและรายรับรายจ่ายของแต่ละเดือนให้สมดุลกัน รวมถึงหยุดกอดหนี้ใหม่ทุกรูปแบบ

องค์ความรู้จากงานวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อจังหวัดฉะเชิงเทรา สถานศึกษา และผู้ที่ต้องการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ และแนวทางการแก้ไขปัญหาของกลุ่มผู้ประกอบการตรงข้าม

วัดโสธรวรารามวรวิหาร ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เพื่อนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

คำสำคัญ: ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ; กลุ่มผู้ประกอบการ; ไวรัสโคโรนา 2019

Abstract

This research The objective is to study the economic impact and to study the approach to solving the economic impact problem of entrepreneurs opposite Sothorn Wararam Worawihan temple in the situation of the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak. It is a descriptive research using the concept of economic impact. As a research framework, research area is the market opposite Sothorn Wararam Worawihan Temple, Chachoengsao Province. The sample group was a group of entrepreneurs of 50 shops using the method of selecting a specific sample group (Purposive Sampling) which was a group of entrepreneurs in agriculture, a group of entrepreneurs in food, a group of a handicraft entrepreneur, a group of entrepreneurs. Retail trade, and service providers There are 2 types of research instruments which are (1) questionnaire (2) interview form. Data were analyzed by using descriptive statistics. And analyze the content and present it as a table with subtitles the results showed that (1) the economic impact Overall, it is at a high level. (2) Approaches to solving economic impact problems There is an additional income, such as going out to sell goods, etc. Increase online distribution channels such as Facebook Line, etc. Reduce expenses from unnecessary things such as cosmetics, clothes, etc. There is a plan to save money and income and expenses of each. Month to balance including stopping all forms of new debt.

The knowledge from the research will be useful to Chachoengsao province, educational institutions and those who want to study about the economic impact. And guidelines for solving problems of entrepreneurs opposite Wat Sothorn Wararam Worawihan in the situation of the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak in order to be used as a guideline for further studies.

Keywords: Economic impact; Group of entrepreneurs; Corona virus 2019

บทนำ

การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ได้เริ่มระบาดเมื่อปลายปี 2562 โดยพบครั้งแรกในนครอู่ฮั่น เมืองหลวงของมณฑลหูเป่ย์ ประเทศจีน ซึ่งการระบาดใหญ่เป็นการติดเชื้อทั่วโลกอย่างรวดเร็ว องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้การระบาดนี้เป็นภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขระหว่างประเทศ ใน

วันที่ 30 มกราคม 2563 และประกาศให้เป็นโรคระบาดทั่วในวันที่ 11 มีนาคม 2563 โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ได้ลุกลามไปทั่วโลก สร้างความหวาดกลัวและส่งผลกระทบต่อสุขภาพ สังคม และเศรษฐกิจของประชากร (Bangkok Emergency Medical Service, 2020) ประเทศไทยมีการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เริ่มต้นมาตั้งแต่เดือนมกราคม 2563 ซึ่งพบผู้ติดเชื้อรายแรกในประเทศเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2563 หลังจากนั้นได้พบผู้ป่วยติดเชื้อเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ต่อมาได้ประกาศให้โรคเชื้อไวรัส โคโรนา 2019 (COVID-19) เป็นโรคติดต่ออันตราย คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบมาตรการเร่งด่วนในการป้องกันวิกฤตการณ์จากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) และให้ส่วนราชการ และหน่วยงานของรัฐทุกแห่งเร่งดำเนินการตามมาตรการดังกล่าวให้ถูกต้องเพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมโดยด่วน รวมทั้งขอความร่วมมือจากภาคเอกชนให้ปฏิบัติตามมาตรการดังกล่าวอย่างเคร่งครัด (กระทรวงสาธารณสุข, 2563)

ในช่วงการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) วัดโสธรวราราม วรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้มีมาตรการปิดสถานที่วัดเป็นการชั่วคราวงดการเข้าสักการะองค์หลวงพ่อพุทธโสธร เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทำให้ประชาชนที่เดินทางเข้ามากราบไหว้แก้บนมีจำนวนลดลง และนั่งกระจายตามจุดต่าง ๆ ซึ่งไม่แออัดอย่างที่เคยปรากฏในสถานการณ์ปกติของทางวัด ส่วนจุดละครรำแก้บนหลวงพ่อพุทธโสธร บรรยายภาคเป็นไปด้วยความเงียบเหงา ไม่ว่าจะเป็นร้านค้าของฝาก จุดขายดอกไม้ พวงมาลัย และละครรำแก้บนคณะประจวบเจริญศิลป์ ที่เป็นคณะละครรำแก้บนหลวงพ่อพุทธโสธรนั้น ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์โรคเชื้อไวรัส โคโรนา 2019 (COVID-19) เช่นเดียวกัน (Khaosod Online, 2021)

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจว่า กลุ่มผู้ประกอบการบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา ประสบกับผลกระทบทางด้านสังคมเนื่องจากประชาชนไม่สามารถเดินทางมาทำบุญสักการะองค์หลวงพ่อพุทธโสธรได้ เพราะประชาชนต้องการที่จะป้องกันตัวเองจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) และมีความตระหนักในการดูแลตัวเองโดยการปฏิบัติตามมาตรการ ตามคำสั่งคณะกรรมการควบคุมโรคติดต่อ จึงควรศึกษาการแก้ปัญหาของกลุ่มผู้ประกอบการในบริเวณดังกล่าว เพื่อเป็นแนวทางในการรับมือกับปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นอีก ซึ่งจะทำให้วิถีชีวิตของประชาชน และกลุ่มผู้ประกอบการกลับมาอยู่ในภาวะปกติ พร้อมกับนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสมและปลอดภัยจากโรคที่อาจจะเกิดขึ้นได้อีกเมื่อใดก็ตาม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มผู้ประกอบการตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)
2. เพื่อศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มผู้ประกอบการตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบ

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของผลกระทบ หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำเรื่องใดเรื่องหนึ่งอาจเป็นผลที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคตเป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ อาจเกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายและไม่ใช้กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งกระทบต่อสิ่งต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม (ธนกฤต โพธิ์ทอง, 2556; พิเชษฐ์ คนชื้อ, 2557 และณัฐชนันท์ จันทคุปต์ และคณะ, 2561)

สรุปได้ว่าผลกระทบ หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อาจเป็นผลที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต เป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ อาจเกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายและไม่ใช้กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งกระทบต่อสิ่งต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ประเภทของผลกระทบ

มีนักวิชาการได้แบ่งประเภทของผลกระทบไว้ได้แก่ 1. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ 2. ผลกระทบทางการเมือง 3. ผลกระทบทางกายภาพ 4. ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และ 5. ผลกระทบทางสังคม แสวง รัตนมงคลมาศ (2538) (อ้างใน ธนกฤต โพธิ์ทอง, 2556); Dye (1982) (อ้างใน วาริพร ชูศรี และคณะ, 2561) และปาริชาติ สังขทิพย์ (2546) (อ้างใน ชลธิชา วิภัทรเมธิกุล, 2563)

นอกจากนี้ แสวง รัตนมงคลมาศ (2538) (อ้างใน ธนกฤต โพธิ์ทอง, 2556) และ Dye (1982) (อ้างในวาริพร ชูศรี และคณะ, 2561) ยังแบ่งผลกระทบออกเป็น ผลกระทบเชิงภาวะวิสัย ผลกระทบเชิงอัตวิสัย ผลกระทบโดยตรง ผลกระทบทางอ้อม ผลกระทบในเชิงบวก ผลกระทบในเชิงลบ ผลกระทบระยะสั้น ผลกระทบระยะยาว ผลกระทบที่คาดหวัง และผลกระทบที่ไม่คาดคิด

ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาผลกระทบ เพื่อที่จะได้เข้าใจความหมายของผลกระทบได้อย่างถูกต้อง เนื่องจากเป็นข้อมูลพื้นฐานจึงทำให้สามารถนำไปแบ่งประเภทของผลกระทบ เป็นผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ผลกระทบ หมายถึง ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่เป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งเกิดขึ้นกับกลุ่มผู้ประกอบการที่อาศัยพื้นที่บริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหารเพื่อประกอบอาชีพขายสินค้าและบริการ

แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

มีนักวิชาการได้กล่าวถึงความหมายของผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับกระบวนการผลิต และกระบวนการกระจายสินค้าหรือบริการ เช่น ผลกระทบของนโยบายที่มีต่อรายได้ต่อหัว เป็นต้น แสวง รัตนมงคลมาศ (2538) (อ้างใน สุริยา ลีวิจิตร, 2556)

สรุปได้ว่าผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ผลกระทบที่เกิดจากกระบวนการผลิต และกระบวนการกระจายสินค้าหรือบริการ

ประเภทของผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

มีนักวิชาการได้แบ่งประเภทของผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ 1. ผลกระทบในระดับมหภาค ได้แก่ ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ และอัตราการว่างงาน 2. ผลกระทบในระดับจุลภาค ได้แก่ รายได้ และรายจ่ายครัวเรือน และหนี้สินครัวเรือน (เพ็ญศรี เจริญวานิช และสุชาดา ไชยศรีสุทธิ, 2551; กิตติศักดิ์

บุญกลิ่น, 2561; สุพัตรา รุ่งรัตน์ และคณะ, 2563; สำนักงานผู้ประสานงานสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2563 และสุภารัตน์ ทองปลิว และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, 2564)

นอกจากนี้ เพ็ญศรี เจริญวานิช และสุชาดา ไชยศรีสุทธิ์ (2551) ยังได้แบ่งผลกระทบในระดับมหภาคออกเป็น จำนวนประชากร GPP วัฏจักรเศรษฐกิจ ภาวะเงินเฟ้อ มาตรฐานการดำรงชีพ ภาคการต่างประเทศ ภาคการคลัง อัตราแลกเปลี่ยน ราคา นโยบายเศรษฐกิจของภาครัฐ ส่วนผลกระทบในระดับจุลภาคแบ่งออกเป็น การเก็บออม การจ้างงาน การผลิต การลงทุน ส่วนสำนักงานผู้ประสานงานสหประชาชาติประจำประเทศไทย (2563) แบ่งผลกระทบมหภาคในระดับออกเป็น ดุลงบประมาณ และดุลบัญชีเดินสะพัด และสุภารัตน์ ทองปลิว และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์ (2564) ยังแบ่งผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจออกเป็นด้านการประกอบอาชีพอีกด้วย

จากข้อมูลดังกล่าว สรุปได้ว่าประเภทของผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจแบ่งได้หลายรูปแบบตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นผู้วิจัยเลือกประเภทของผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจในระดับจุลภาคซึ่งประกอบด้วย รายได้ รายจ่าย การออม และหนี้สิน เพื่อใช้อ้างอิงข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อนำมาแยกย่อยผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจในระดับจุลภาค ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) เพื่อนำไปเป็นหัวข้อในการประเมินผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจในงานวิจัยเล่มนี้

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นวิจัยเชิงพรรณนา (Description Research) โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และการศึกษาการแก้ปัญหาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) โดยมีปัจจัยที่ศึกษา คือ ปัจจัยทางด้านประชากร ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ และปัจจัยทางด้านสังคม จากกลุ่มผู้ประกอบการตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ที่ประกอบอาชีพขายสินค้าและบริการ

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ กลุ่มผู้ประกอบการบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่ประกอบอาชีพขายสินค้าและบริการ จำนวน 275 ร้าน

กลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มผู้ประกอบการประเภทเกษตรกรรม จำนวน 10 ร้าน กลุ่มผู้ประกอบการประเภทอาหาร จำนวน 10 ร้าน, กลุ่มผู้ประกอบการประเภทงานฝีมือ จำนวน 10 ร้าน, กลุ่มผู้ประกอบการประเภทค้าขายปลีก จำนวน 10 ร้าน, และกลุ่มผู้ประกอบการประเภทผู้บริการ จำนวน 10 ร้าน รวมทั้งสิ้นจำนวน 50 ร้าน โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การวิจัยเชิงปริมาณ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ และแนวทางการแก้ไขผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มผู้ประกอบการตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) โดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยผู้วิจัยได้ทำการกำหนดคำถามในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลอย่างกว้างในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มผู้ประกอบการตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

1) การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1.1) ขออนุญาตแนะนำตัวผู้วิจัยและขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย จากมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามสำหรับการวิจัย

1.2) ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูล โดยนำแบบสอบถามไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มผู้ประกอบการบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 50 ร้าน โดยผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง และขณะที่มีการสอบถามจะต้องปฏิบัติตามระเบียบ การป้องกันโรคตามระเบียบของกรมควบคุมโรคอย่างเคร่งครัด โดยการสวมหน้ากากอนามัย การเตรียมสเปรย์ แอลกอฮอล์เพื่อทำความสะอาด

1.3) รวบรวมแบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มผู้ประกอบการบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 50 ร้าน เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

2) การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

2.1) ขออนุญาตแนะนำตัวผู้วิจัยและขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย จากมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างสำหรับการวิจัย

2.2) ผู้วิจัยดำเนินการจัดเก็บข้อมูล โดยนำแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มผู้ประกอบการบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 50 ร้าน ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 50 ร้าน โดยทำการสัมภาษณ์เป็นระยะเวลา 10 นาทีต่อ 1 ร้าน โดยผู้วิจัยทำการรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง และขณะที่มีการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างจะต้องปฏิบัติตามระเบียบ การป้องกันโรคตามระเบียบของกรมควบคุมโรคอย่างเคร่งครัด โดยการสวมหน้ากากอนามัย การเตรียมสเปรย์ แอลกอฮอล์เพื่อทำความสะอาด

2.3) รวบรวมแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างจากกลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มผู้ประกอบการบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 50 ร้าน เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นคำถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ

ส่วนที่ 2 เป็นข้อคำถามผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ และแปลผลตามลำดับของค่าร้อยละ

ส่วนที่ 3 เป็นคำถามเกี่ยวกับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ส่วนที่ 4 เป็นข้อคำถามผลกระทบทางด้านสังคม ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ และแปลผลตามลำดับของค่าร้อยละ

ส่วนที่ 5 เป็นคำถามเกี่ยวกับผลกระทบทางด้านสังคม ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ส่วนที่ 6 เป็นการแก้ปัญหาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของกลุ่มผู้ประกอบการบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม

วรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นข้อคำถามที่ให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ นำเสนอข้อมูลโดยคำบรรยาย

ข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ คณะผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. คณะผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยนำคำสัมภาษณ์จากผู้ถูกสัมภาษณ์มาเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของแต่ละบุคคล และจัดลำดับความสำคัญและคุณลักษณะของข้อมูล
2. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่จัดลำดับความสำคัญแล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลทางเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อที่จะทราบถึงลักษณะที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันของข้อมูล
3. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และจากการศึกษาต่าง ๆ มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การเชื่อมโยงข้อมูลเข้าด้วยกัน แสดงความสำคัญของข้อมูลได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อสะดวกในการวิเคราะห์และเขียนรายงานข้อมูลที่ได้จากการวิจัย

ดังนั้น ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการตอบประเด็นสัมภาษณ์ (Interview Research) และข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ (Document Research) จะถูกนำมาวิเคราะห์และประมวลผลออกมาในลักษณะของการพรรณนาซึ่งนำไปสู่คำตอบในการวิจัยและสรุปผลตามหลักวิชาการประกอบการเขียนรายงานเพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวทางการแก้ไขผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มผู้ประกอบการตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ต่อไป

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มผู้ประกอบการบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา

เพศ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 64.00 หรือจำนวน 32 คน และเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 36.00 หรือจำนวน 18 คน

อายุ พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 26.00 หรือจำนวน 13 คน รองลงมาคือ อายุ 41 - 45 ปี คิดเป็นร้อยละ 22.00 หรือจำนวน 11 คน อายุ 36 - 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 20.00 หรือจำนวน 10 คน อายุ 46 - 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 18.00 หรือจำนวน 9 คน อายุ 31 - 35 ปี คิดเป็นร้อยละ 10.00 หรือจำนวน 5 คน และอายุต่ำกว่า 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 4.00 หรือจำนวน 2 คน

จำนวนสมาชิกในครอบครัวที่อยู่ด้วยกัน พบว่า สมาชิกในครอบครัวที่อยู่ด้วยกันส่วนใหญ่มียังมีจำนวน 4 - 6 คน คิดเป็นร้อยละ 50.00 หรือจำนวน 25 คน รองลงมาคือ จำนวน 1 - 3 คน คิดเป็นร้อยละ 48.00 หรือจำนวน 24 คน และมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวที่อยู่ด้วยกัน 7 คนขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 2.00 หรือจำนวน 1 คน

2. ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มผู้ประกอบการตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) พบว่า มีผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.62) (S.D. = 1.34) โดยการออมมีผลกระทบมากที่สุด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.88) (S.D. = 1.18) รองลงมาคือ รายได้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.60) (S.D. = 1.37) รายจ่าย อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.59) (S.D. = 1.27) และหนี้สิน อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 3.33) (S.D. = 1.45) เมื่อพิจารณารายละเอียดพบว่า การออมมีผลกระทบอยู่ในระดับมาก โดยก่อนสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) กลุ่มผู้ประกอบการที่มีการออมเงินมีมากกว่ากลุ่มผู้ประกอบการที่ไม่มีการออมเงิน และช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) (มกราคม 2563 - กรกฎาคม 2564) กลุ่มผู้ประกอบการที่มีการออมเงินมีน้อยกว่ากลุ่มผู้ประกอบการที่ไม่มีการออมเงิน โดยผลกระทบของกลุ่มผู้ประกอบการที่มีการออมเงินเพื่อใช้จ่ายยามฉุกเฉิน/เจ็บป่วยมีผลกระทบมากที่สุด รองลงมา คือ การออมเงินเพื่อใช้จ่ายในการประกอบอาชีพอิสระและการศึกษาของบุตรหลาน การออมเงินเพื่อใช้จ่ายในยามชรา หรือเกษียณอายุ และการออมเงินเพื่ออื่น ๆ เช่น ค่าน้ำ ค่าไฟ และค่าบ้าน เป็นต้น

รายได้มีผลกระทบอยู่ในระดับมาก โดยผลกระทบของกลุ่มผู้ประกอบการมีรายได้ที่เกิดจากการทำงานมีผลกระทบมากที่สุด รองลงมาคือ รายได้ไม่ประจำและจากทรัพย์สิน รายได้จากแหล่งอื่น/เงินช่วยเหลือ และรายได้ที่ไม่เป็นตัวเงิน

รายจ่ายมีผลกระทบอยู่ในระดับมาก โดยผลกระทบของกลุ่มผู้ประกอบการมีรายจ่ายเกี่ยวกับการแพทย์มีผลกระทบมากที่สุด รองลงมาคือ รายจ่ายเกี่ยวกับของใช้ส่วนบุคคล รายจ่ายเกี่ยวกับการสื่อสาร รายจ่ายเพื่อการศึกษาของบุตรหลาน รายจ่ายเกี่ยวกับการบันเทิง รายจ่ายเกี่ยวกับกิจกรรมทางศาสนา รายจ่ายเบ็ดเตล็ด รายจ่ายเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย เครื่องแต่งบ้าน และเครื่องใช้ภายในบ้าน รายจ่ายเกี่ยวกับการบริโภค และรายจ่ายเกี่ยวกับยานพาหนะและการเดินทาง

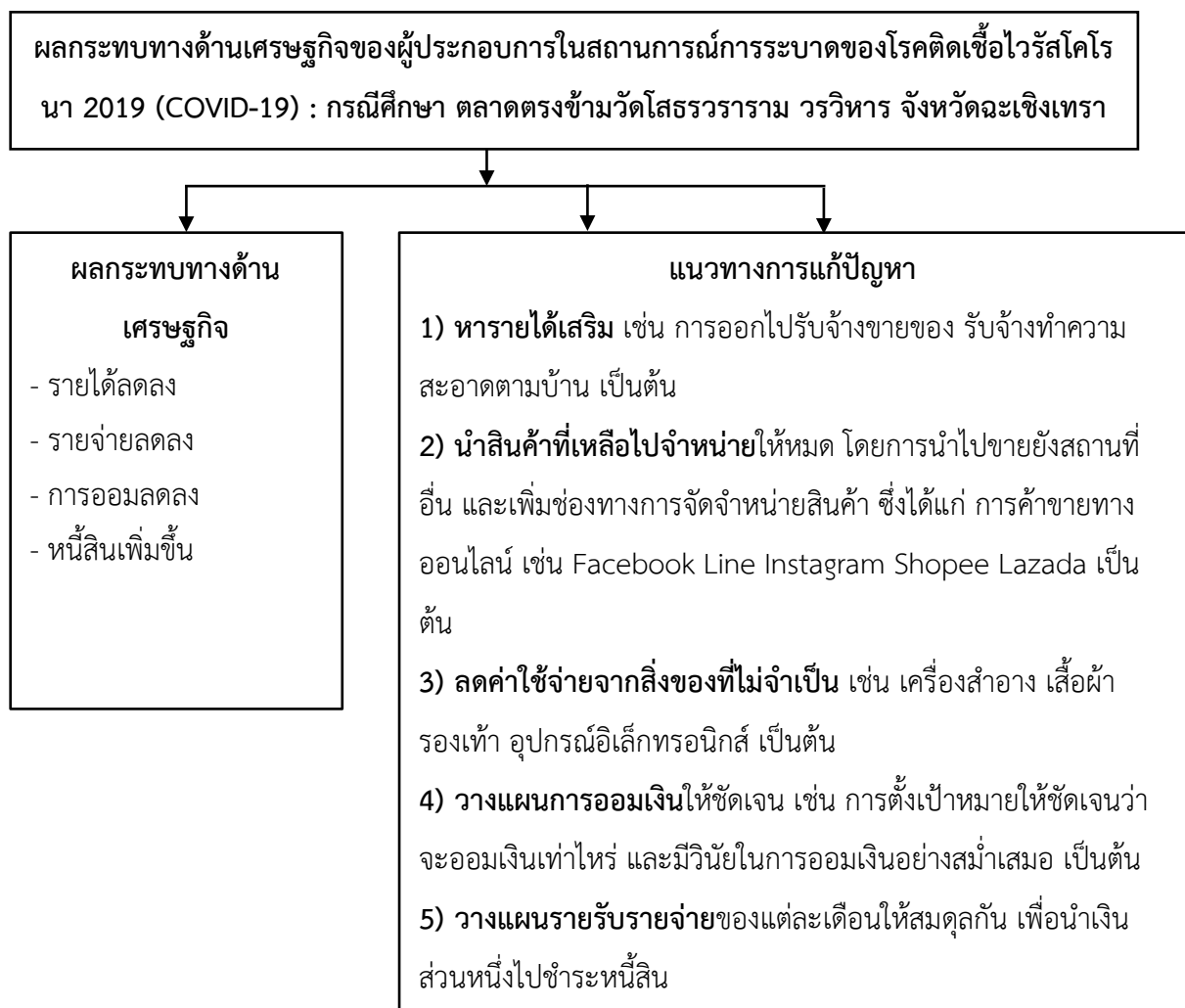
หนี้สินมีผลกระทบอยู่ในระดับปานกลาง โดยก่อนสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) กลุ่มผู้ประกอบการที่มีหนี้สินมีน้อยกว่ากลุ่มผู้ประกอบการที่ไม่มีหนี้สิน และช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) (มกราคม 2563-กรกฎาคม 2564) กลุ่มผู้ประกอบการที่มีหนี้สินมีน้อยกว่ากลุ่มผู้ประกอบการที่ไม่มีหนี้สิน เมื่อพิจารณาแหล่งเงินกู้ของกลุ่มผู้ประกอบการ พบว่า กลุ่มผู้ประกอบการส่วนใหญ่ไม่ได้กู้เงิน รองลงมาคือ ที่กู้เงินทั้งในและนอกระบบ ที่กู้เงินในระบบ และที่กู้เงินนอกระบบ โดยผลกระทบของกลุ่มผู้ประกอบการมีหนี้สินเพื่อใช้ประกอบอาชีพอิสระผลกระทบมากที่สุด รองลงมาคือ เพื่อใช้ในการศึกษาของบุตรหลาน เพื่อค้ำประกัน หนี้ค่าปรับ/จ่ายค่าเสียหายเพื่อซื้อ/เช่าบ้าน หรือที่ดินเพื่อใช้ทำการเกษตร เพื่ออุปโภคบริโภค และเพื่ออื่น ๆ เช่น ค่ารักษาพยาบาลลูก เป็นต้น

3. แนวทางการแก้ไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มผู้ประกอบการตรงข้ามวัดโสธรวรารามวรวิหาร ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) พบว่า การแก้ปัญหาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจด้านรายได้ กลุ่มผู้ประกอบการบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวรารามวรวิหาร มีการแก้ปัญหาผลกระทบทางด้านรายได้โดยการหารายได้เสริม เช่น การออกไปรับจ้างขายของ รับจ้างทำความสะอาดตามบ้าน เป็นต้น และการนำสินค้าที่เหลือไปจำหน่ายให้หมด โดยการนำไปขายยังสถานที่อื่น และเพิ่มช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้า ซึ่งได้แก่ การค้าขายทางออนไลน์ เช่น Facebook Line Instagram Shopee

Lazada เป็นต้น, ด้านรายจ่าย กลุ่มผู้ประกอบการบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร มีการแก้ปัญหาผลกระทบทางด้านรายจ่ายโดยการลดค่าใช้จ่ายจากสิ่งของที่ไม่จำเป็น เช่น เครื่องสำอาง เสื้อผ้า รองเท้า อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น และจากการที่รัฐบาลได้ออกนโยบายลดค่าเช่า ค่าไฟ และค่าน้ำ, ด้านการออม กลุ่มผู้ประกอบการบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร มีการแก้ปัญหาผลกระทบทางด้าน การออมโดยการวางแผนการออมเงินให้ชัดเจน เช่น การตั้งเป้าหมายให้ชัดเจนว่าจะออมเงินเท่าไรและมีวินัยในการออมเงินอย่างสม่ำเสมอ เป็นต้น, ด้านหนี้สิน กลุ่มผู้ประกอบการบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร มีการแก้ปัญหาผลกระทบทางด้านหนี้สินโดยการวางแผนรายรับรายจ่ายของแต่ละเดือนให้สมดุลกัน เพื่อนำเงินส่วนหนึ่งไปชำระหนี้สินและหยุดก่อหนี้ใหม่ทุกรูปแบบ

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 2 แสดงองค์ความรู้ใหม่

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มผู้ประกอบการตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) พบว่า ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้ประกอบการที่อาศัยพื้นที่บริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ที่ประกอบอาชีพขายสินค้าและบริการ มีผลกระทบทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่เป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ ที่เกิดขึ้นจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความหมายผลกระทบ ของ ธนกฤต โพธิ์ทอง (2556) พิเชษฐ์ คนชื่อ (2557) และณัฐชนันท์ จันทคุปต์ และคณะ (2561) ที่ระบุว่า ผลกระทบเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อาจเป็นผลที่เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต เป็นได้ทั้งทางบวกและทางลบ อาจเกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมายและไม่ใช้กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งกระทบต่อสิ่งต่าง ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม และสอดคล้องกับแนวคิดประเภทของผลกระทบ ของแสง รัตนมงคลมาศ (2538) (อ้างใน ธนกฤต โพธิ์ทอง, 2556) Dye (1982) (อ้างใน วาริพร ชูศรี และคณะ, 2561) และปาริชาติ สังขทิพย์ (2546) (อ้างใน ชลธิชา วัชรเมธีกุล, 2563) ที่ระบุว่า ประเภทของผลกระทบแบ่งได้ตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป แบ่งได้เป็นผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและผลกระทบทางด้านสังคม

และการศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มผู้ประกอบการตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) พบว่า ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ เป็นผลกระทบที่เกิดจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของ รายได้ รายจ่าย การออม และหนี้สิน ซึ่งเกิดขึ้นกับกลุ่มผู้ประกอบการที่อาศัยพื้นที่บริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหารเพื่อประกอบอาชีพขายสินค้าและบริการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความหมายผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของ แสง รัตนมงคลมาศ (2538) (อ้างใน สุริยา ลีวิจิตร, 2556) Dye (1982) (อ้างใน วาริพร ชูศรี และคณะ, 2561) และปาริชาติ สังขทิพย์ (2546) (อ้างใน ชลธิชา วัชรเมธีกุล, 2563) ที่ระบุว่าผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ หมายถึง ผลกระทบที่เกิดจากกระบวนการผลิต และกระบวนการกระจายสินค้าหรือบริการ และสอดคล้องกับแนวคิดประเภทของผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของ เพ็ญศรี เจริญวานิช และสุชาดา ไชยศรีสุทธิ, (2551) กิตติศักดิ์ บุญกลิ่น (2561) สุพัตรา รุ่งรัตน์ และคณะ (2563) สำนักงานผู้ประสานงานสหประชาชาติประจำประเทศไทย (2563) และสุภารัตน์ ทองปลิว และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, (2564) ที่ระบุว่าประเภทของผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจแบ่งได้ตามวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป แบ่งได้เป็นด้านรายได้ รายจ่าย การออม และหนี้สิน

นอกจากนี้จากการศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มผู้ประกอบการตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ในสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) พบว่า รายได้เฉลี่ยต่อเดือนก่อนสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ต่อรายได้เฉลี่ยต่อเดือนช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) (มกราคม 2563-กรกฎาคม 2564) ลดลง จำนวน 8,062.62 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 53.26 ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษา งานวิจัยของ วิเชียร มั่นแหล่ และคณะ (2564) เรื่องผลกระทบและการปรับตัวของประชาชนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของ โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) จังหวัดนครศรีธรรมราช ธนาภรณ์ ก่องแก้ว

และคณะ (2564) เรื่องผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากสถานการณ์โควิด-19 ต่อธุรกิจนวดแผนไทย ในเขตพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และจันทรวิมล ศิริกังวาน และคณะ (2564) เรื่องผลกระทบด้านเศรษฐกิจสถานการณ์โควิด-19 ต่อครัวเรือนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ที่ระบุว่า จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทำให้ได้รับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ คือ รายได้ลดลง ซึ่งแตกต่างกับผลการศึกษางานวิจัยของ กนิษฐา ไทยกล้า (2564) เรื่องการศึกษาผลกระทบของการระบาดโควิดต่อเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในสังคมไทย ที่ระบุว่า ร้านค้ามีการปิดให้บริการเนื่องจากผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและกังวลต่อการแพร่ระบาดทำให้ลูกค้าลดลง ส่งผลให้ผู้ประกอบการหันมาประกอบอาชีพเสริม เช่น เกษตรกรรับจ้าง และการขายออนไลน์ เป็นต้น มีเงินเยียวา จากรัฐมีเพิ่มรายได้

รายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนก่อนสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ต่อรายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือนช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) (มกราคม 2563-กรกฎาคม 2564) ลดลง จำนวน 2,190.00 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 21.30 ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษางานวิจัยของ จันทรวิมล ศิริกังวาน และคณะ (2564) เรื่องผลกระทบด้านเศรษฐกิจสถานการณ์โควิด-19 ต่อครัวเรือนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก นุสรา เทิงวิเศษ (2564) เรื่องการศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ต่อธุรกิจขนส่งสินค้า ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก และ กนิษฐา ไทยกล้า (2564) เรื่อง การศึกษาผลกระทบของการระบาดโควิดต่อเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในสังคมไทย ที่ระบุว่า จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทำให้ได้รับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ คือ รายจ่ายลดลง ซึ่งแตกต่างกับผลการศึกษางานวิจัยของ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2564) เรื่องการจัดทำ การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2564 (6 เดือนแรก) ที่ระบุว่า ในช่วง 6 เดือนแรกของปี 2564 ครัวเรือนทั่วประเทศ มีค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นเฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นการเพิ่มในกลุ่มค่าใช้จ่ายอุปโภคบริโภคที่ครัวเรือนไม่ได้ซื้อหรือจ่ายเงินเอง เนื่องจากโครงการต่าง ๆ ของรัฐ เช่น บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ โครงการคนละครึ่ง โครงการเราชนะ รวมถึงการลดค่าสาธารณูปโภคที่เป็นค่าน้ำประปา และค่าไฟฟ้า เป็นต้น

การออมเฉลี่ยต่อเดือนก่อนสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ต่อการออมเฉลี่ยต่อเดือนช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) (มกราคม 2563-กรกฎาคม 2564) ลดลง จำนวน 726.00 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 82.31 ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษางานวิจัยของ จันทรวิมล ศิริกังวาน และคณะ (2564) เรื่องผลกระทบด้านเศรษฐกิจสถานการณ์โควิด-19 ต่อครัวเรือนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2564) เรื่องครัวเรือนยังมีความกังวลเกี่ยวกับสถานการณ์โควิด-19 ต่อเนื่อง ขณะที่ระดับเงินออมมีแนวโน้มลดลงเริ่มส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการใช้จ่าย และกนิษฐา ไทยกล้า (2564) เรื่องการศึกษาผลกระทบของการระบาดโควิดต่อเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในสังคมไทย ที่ระบุว่า จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทำให้ได้รับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ คือ การออมลดลง ซึ่งแตกต่างกับผลการศึกษางานวิจัยของ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2563) เรื่องสำรวจพฤติกรรมการออม และการเข้าถึงบริการทางการเงินของภาค

ครัวเรือนที่ระบุว่า ครัวเรือนที่มีการออมเงินมีมากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีการออมเงินอาจเกิดจากรายได้ไม่พอกับรายจ่าย จึงทำให้ครัวเรือนไม่มีเงินเหลือไว้สำหรับการเก็บออมมากนัก

หนี้สินเฉลี่ยต่อเดือนก่อนสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ต่อหนี้สินเฉลี่ยต่อเดือนช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) (มกราคม 2563-กรกฎาคม 2564) เพิ่มขึ้น จำนวน 980.00 บาท/เดือน คิดเป็นร้อยละ 45.79 ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษางานวิจัยของ สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2564) เรื่องการทำการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2564 (6 เดือนแรก) กนิษฐา ไทยกล้า (2564) เรื่องการศึกษาผลกระทบของการระบาดโควิดต่อเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในสังคมไทย ที่ระบุว่า ในช่วง 6 เดือนแรกของปี 2564 ครัวเรือนเกินครึ่งเป็นครัวเรือนที่มีหนี้สิน ส่วนใหญ่เป็นการก่อหนี้เพื่อใช้ในครัวเรือน ประกอบด้วยหนี้เพื่อใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภค หนี้เพื่อซื้อ/เช่าซื้อบ้าน/ที่ดิน หนี้เพื่อใช้ในการศึกษาหนี้เพื่อใช้ในการลงทุน หนี้ที่ใช้ทำการเกษตร หนี้เพื่อใช้ทำธุรกิจ และหนี้อื่น ๆ เช่น หนี้จากการค้าประกัน/หนี้ค่าปรับ/จ่ายค่าเสียหาย เป็นต้น นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการศึกษางานวิจัยของ ศูนย์วิจัยกสิกรไทย (2564) เรื่องหนี้ครัวเรือนทะลุระดับ 90% ต่อจีดีพี ที่ระบุว่า หนี้สินในภาคครัวเรือนของไทยยังคงมีทิศทางขาขึ้นสวนทาง ภาพความไม่แน่นอนของเศรษฐกิจที่ยังคงถูกกดดันจากผลกระทบของวิกฤตโควิด 19 ซึ่งแตกต่างกับผลการศึกษาของ จันทรวิมล ศิริกังวาน และคณะ (2564) เรื่องผลกระทบด้านเศรษฐกิจสถานการณ์โควิด-19 ต่อครัวเรือนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ที่ระบุว่า จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทำให้ได้รับผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ คือ หนี้สินลดลง

สรุป

การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ส่งผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างมากต่อกลุ่มผู้ประกอบการบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา เนื่องจากวัดโสธรวราราม วรวิหาร เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทำรายได้ให้แก่จังหวัดฉะเชิงเทรามากที่สุด ดังนั้น การที่เกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) กลุ่มผู้ประกอบการจึงต้องมีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเป็นการรับมือสถานการณ์โรคเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในงานวิจัยชิ้นนี้ประกอบไปด้วยข้อเสนอแนะจากการทำวิจัย และข้อเสนอแนะจากกลุ่มผู้ประกอบการบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา ดังนี้

ข้อเสนอแนะจากการทำวิจัย

1. ในการทำวิจัยครั้งต่อไป หากพื้นที่อยู่ในการควบคุมเฝ้าระวัง คณะผู้วิจัยควรปฏิบัติตามมาตรการของพื้นที่นั้น ๆ อย่างเคร่งครัด
2. ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาระยะทางและวางแผนการเดินทางในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล และควรให้ผู้วิจัยที่มีความสะดวกต่อการเดินทางไปติดต่อคณะกรรมการวัดโสธรวราราม วรวิหาร เพื่อที่จะลดปัญหาของผู้วิจัยที่ไม่สะดวกต่อการเดินทางในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล
3. ในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรที่จะให้คณะผู้วิจัยและคณะกรรมการวัดโสธรวราราม วรวิหาร และกลุ่มผู้ประกอบการสื่อสารทำความเข้าใจที่ตรงกันก่อนที่จะทำการเก็บข้อมูล เพื่อป้องกันการปัญหาการติดต่อสื่อสารที่ผิดพลาด

ข้อเสนอแนะจากกลุ่มผู้ประกอบการบริเวณตรงข้ามวัดโสธรวราราม วรวิหาร ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา จังหวัดฉะเชิงเทรา ดังนี้

กลุ่มผู้ประกอบการเสนอให้รัฐบาลออกนโยบายในการช่วยเหลือ โดยผ่านโครงการต่าง ๆ ทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงได้ง่าย เพิ่มวงเงินในการช่วยเหลือให้มากขึ้น ขยายระยะเวลาของโครงการต่าง ๆ ให้มีระยะเวลานานกว่าเดิม

เอกสารอ้างอิง

- กิตติศักดิ์ บุญกลิ่น. (2564). ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากอ่าวเก็บน้ำนฤปดินทรจินดา: กรณีศึกษา ตำบลบางแตน อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี (ปริญญาานิพนธ์). ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จันทร์วิมล ศิริกังวาน และคณะ. (2564). ผลกระทบด้านเศรษฐกิจสถานการณ์โควิด-19 ต่อครัวเรือนในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก. วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 9(2). กรกฎาคม 2564-ธันวาคม 2564. หน้า 112-138.
- ชลธิชา วิภัทรเมธิกุล. (2563). การนำนโยบาย “เราไม่ทิ้งกัน” ช่วงการแพร่ระบาดของ COVID -19 ไปปฏิบัติ (การค้นคว้าอิสระ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธนกฤต โพธิ์ทอง. (2556). ผลกระทบจากการก่อสร้างคันดินป้องกันน้ำท่วมนิคมอุตสาหกรรมต่อชาวบ้านที่อาศัยบริเวณนอกคันดิน : กรณีศึกษานิคมอุตสาหกรรมบ้านหว้า(ไฮเทค)จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (การค้นคว้าอิสระ). กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์).
- ธนาภรณ์ ก่องแก้ว และคณะ. (2564). ผลกระทบด้านเศรษฐกิจจากสถานการณ์โควิด-19 ต่อธุรกิจนวดแผนไทย ในเขตพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติสำหรับนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 1(1) กุมภาพันธ์ 2564. หน้า 556-562.
- นุสรรา เถิงวิเศษ. (2564). การศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ต่อธุรกิจขนส่งสินค้า ในเขตเศรษฐกิจพิเศษ จังหวัดตาก (รายงานการวิจัย). กำแพงเพชร: มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร.
- พิเชษฐ์ คนชื่อ. (2557). ผลกระทบของบ่อนการพนันบริเวณชายแดนไทย-กัมพูชา ในอำเภอโป่งน้ำร้อนจังหวัดจันทบุรี (ปริญญาานิพนธ์). จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

- เพ็ญศรี เจริญวานิช และสุชาดา ไชยศรีสุทธิ. (2552). ผลกระทบทางเศรษฐกิจของระเบียงเศรษฐกิจ
ตะวันออก-ตะวันตกต่อวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในพื้นที่ภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ:
กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดกาฬสินธุ์ (รายงานการวิจัย). ขอนแก่น:
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วาริพร ชุศรี และคณะ. (2561). ผลกระทบต่อครอบครัวจากการดื่มสุราของผู้ป่วยโรคติดสุราที่เข้ารับการ
รักษาในโรงพยาบาลในเขตจังหวัดสงขลา (รายงานการวิจัย). สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- วิเชียร มั่นแหล่ และคณะ. (2564). ผลกระทบและการปรับตัวของประชาชนในสถานการณ์การแพร่ระบาดของ
ของโรคโควิด-19 จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารมหาจุฬานาครทรรณ, 8(11). พฤศจิกายน
2564. หน้า 327-340.
- สุพัตรา รุ่งรัตน์ และคณะ. (2563). ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมจากสถานการณ์โควิด-19 ของ
ประชาชนในเขตเทศบาลเมืองยะลา จังหวัดยะลา (รายงานการวิจัย), ยะลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏ
ยะลา.
- สุรียา ลีวิจิตร. (2556). ผลกระทบจากการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยโสมงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ต่อวิถี
ชุมชนในตำบลแก่งดินสอ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต).
ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.